www.nanafghan.com

فتاویٰ محمدی صلی اللہ علیہ وسلم

مع شرح دیوبندی

تالیف

عالِم ربّانی حضرت مولانا سیّد اصغر حسین صاحب حسنی حنفی
صدر مدرس حدیث دارالعلوم دیوبند رحمۃ اللہ علیہ

Ketabton.com

پښتو ژباړه :

محمد احمد الحقانی الأفغانی غفر اللہ لہ

مکتبہ رحیمیہ
کانسی روڈ نزد حاجی غیبی چوک کوئٹہ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ډیجیټل پر لیکه کتابتون*
Pashto Digital Online Library*
د (اَلْعِلْم) کمپیوټرز شرکت
AL-ILM Corporation Ltd.

د پیل نېټه : ۱۳۸۸ \ ۰۱ \ ۰۱ (هـ ش)

❇ ❇ ❇

نوم :: فتاویٰ محمَّدي ﷺ
لیکوال :: مولانا سیّداصغر حسین رح
ژباړه :: محمَّدأحمد الحقَّاني الأفغاني رح
پرلپسې ګڼه :: ۰۰۰۱
پرلیکه نېټه :: ۸۸\۰۱\۰۱

ISBN

0001AL-ILM۱۳۸۸

* له موږ سره مرسته وکړئ ترڅو دا پروژه نور پرمخ تګ وکړي.
* Help with us to improve this Project.

تماس

E-mail:
al-ilmcorp@hotmail.com
mha_haqqani@yahoo.com
Mob: 0092 – 3218016371

(c) ketabton.com: The Digital Library

فتاویٰ محمدی ﷺ

مع شرح دیوبندی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (النجم ۳، ٤)

فتاویٰ محمدی ﷺ

مع

شرح دیوبندی

یعنی دیوسل او څلوېښتو ۱٤۰ متبرکو فتاواو مجموعه چې په هغه کې دیوسل او شلو ۱۲۰ جواب په خپله حضرت رسول الله ﷺ فرمایلي دي او دشلو ۲۰ سوالونو جواب دصحابه وو او تابعينو رضی الله عنهم څخه را نقل سویدی ، او دټولو فتاواوو نهایتي مفصله او سلیسه شرح دمعتبرو او مستندو اسلامي کتابو څخه سویده ، چې پرسلهاوو علمي فوائدو او بېشمېره مفيدو مسئلو باندې مشتمله ده .

(از احقر التلامذة بندۀ مفتی محمد شفیع دیوبندی رحمة الله علیه)

تالیف :

عالِم ربّانی حضرت مولانا سیّد اصغر حسین صاحب حسنی حنفی

مدرس حدیث دار العلوم دیوبند رحمة الله علیه

پښتو ژباړه :

محمد احمد الحقانی الأفغانی غفر الله له

مکتبۀ رحیمیه ، کاسي روډ ، کوئټه

03222423258 :

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقوق محفوظ دي

© All Rights Reserved

لومړی چاپ

۱۴۲۸ رمضان \ سپتمبر 2007

Maktabah Rahimiyah | مکتبة رحیمیة

Publishing Organization | خپرونديه ټولنه

Kasi Road, Quetta, Pakistan . Mob: 03222423258 : کاسی روډ ، کوئټه ، پاکستان ، ګرځنده تلیفون شمیره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالونه :

==============

دحقې لارې دهغو ټولو شهیدانو په نامه چې تل یې داسلامي نړۍ څخه ددفاع په خاطر خپل سرونه دلوی خدای جل جلاله او دهغه درسول ﷺ ودربار ته نذرانه کړیدی ،

خصوصا لاندینی شهیدان :

١. شهید ظفر الله خان (رحمه الله تعالی)
٢. شهید عبد الباقی جان (رحمه الله تعالی)
٣. شهید حافظ امین الحق (رحمه الله تعالی)
٤. شهید مولوی شمس الله (رحمه الله تعالی)
٥. شهید حافظ عبد الله (رحمه الله تعالی)

مُحمَّد احمَد الحقّانی الأفغانی غفرالله له

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

مخ	دپوښتنې (استفتآء) مضمون	شماره
۱	دمصنف صاحب رحمة الله علیه وژوند ته لنډه کتنه.............	۱
۵	دمصنف صاحب رحمة الله علیه خطبه..............	۲
	عقائد ، اعمال او دقرآن مجید دعلم متعلقات	
۹	دجبرآئیل علیه السلام پوښتنه (داسلام ارکان)........	۳
۱۷	ترټولو بهتره کم عمل دی..............	۴
۲۰	ترټولو بهتره څوك دی..............	۵
۲۲	سورهٔ : قل اعوذ برب الفلق او : قل اعوذ برب الناس........	۶
۴۰	دیوچا دیوې ټولۍ سره محبت وی مګرپه عمل کی ترهغه کم وی...	۷
۴۷	ترټولو زیات دجنت او دوږخ سبب..............	۸
۶۸	قیامت به کله راځی..............	۹
۷۱	شهیدان کم خلګ دی..............	۱۰
۷۳	ایمان تر ټولو اعمالو افضله دی..............	۱۱
۸۰	دخیر دعمل پیژندل..............	۱۲
۸۱	کم مسجد اول جوړ سویدی..............	۱۳
۹۴	دبیت المقدس په اړوند څه حکم دی..............	۱۴
۹۶	فرآئض ادا که ، حلال حلال وبوله اوحرام حرام وبوله........	۱۵
۱۰۰	جنت ته نژدی کیدل او ددوږخ څخه لیری کیدل........	۱۶
۱۰۴	داسلام عمده خوی..............	۱۷
۱۰۴	نیکی ، ګټه او ګناه څه ده..............	۱۸
۱۰۷	تر رسول الله ﷺ وروسته چاته حاجت ویل........	۱۹
۱۰۸	جنت ته به کم کم خلګ ځی..............	۲۰
۱۱۲	ترټولو لویه ګناه بیا ترهغې کمه..............	۲۱
۱۱۵	د: اَلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ یَلْبِسُوْا ، الآیة معنی..............	۲۲
۱۱۸	دخادم خطا په ورځ کی څو واره معاف کول........	۲۳
۱۱۹	دټولو حیواناتو په خدمت کی اجر دی..............	۲۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

شماره	مضمون	مخ
۲۵	عمده او جامع اسلامی خبره........................	۱۲۱
	طهارت ، وضوء ، او نور	
۲۶	چی دخوبه راپاڅی پرجامو باندی لوندوالی لیدل..........	۳۹
۲۷	دلړ باد وتلو څخه اودس ماتیږی..........................	۹۲
۲۸	په مذیو سره غسل نه دی واجب........................	۳۳
۲۹	ښځی ته احتلام راځی..................................	۳۸
۳۰	دجنابت په حالت کی بیدیدل جائز دی...................	۵۰
۳۱	ددریاب په اوبو سره اودس کول..........................	۸۲
۳۲	ښځو ته په غسل کی چوټی (ترلی وریښتان) خلاصول..........	۸۷
۳۳	په غوړو کی موږك لویدل................................	۹۰
۳۴	دباد وتلو شبه او شك راتلل...........................	۹۲
۳۵	په تیمم سره دلمونځ کولو څخه وروسته اوبه پیدا کیدل..........	۱۲۰
۳۶	دجنابت په حاله کی خوله (عرق) پاکه ده..................	۱۲۹
۳۷	دذکر په مسح کولو سره اودس نه ماتیږی...................	۱۲۹
۳۸	دحائضې څخه په پاته سوو اوبو سره اودس کول..............	۱۳۳
	دحیض بیان	
۳۹	چی همیشه حیض ورته راځی او هیڅکله نه پاکیږی..........	۲۷
۴۰	په حیض کی دښځو سره څه معامله کول پکار دی............	۳۶
۴۱	دحائضې سره یوځای خوراك کول........................	۳۶
۴۲	په حیض کی دښځی څخه کم ځایونه حلال دی...............	۵۳
۴۳	تر اتلسو ۱۸ میاشتو وروسته حیض راتلل..................	۱۲۶
۴۴	حائضه دی سجده تلاوت نه کوی........................	۱۲۷
۴۵	حائضه سبحان الله ویلای سی...........................	۵۴
۴۶	په حیض کی دصحبت کولو کفاره.........................	۱۳۱
۴۷	حائضه چی په غاړه یې تعویذ وی........................	۱۳۲
۴۸	دحائضې په پاته سوو اوبو سره اودس کول..................	۱۳۳
	لمونځ او دهغه متعلقات	

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ	مضمون	شماره
۱۷	ترټولو بهتر عمل لمونځ دی..	۴۹
۲۳	ددجال دزمانې لمونځونه..	۵۰
۲۵	په ناستی او په ولاړی دلمانځه فرق..	۵۱
۳۴	په یوه جامه کی لمونځ کول..	۵۲
۴۱	دښکاری لمونځ یوازی په ګرتیۍ کی..	۵۳
۵۱	داذان دجواب فضیلت..	۵۴
۸۲	کوچنیان به په څومره عمر کی لمونځ کوی..	۵۵
۹۲	په فرضی لمونځو سره جنت ته تلل..	۵۲
۱۱۳	دښځی لمونځ په ګرتیۍ کی..	۵۷
۱۲۸	چی یو ځل فرض ادا کړی بیا په جماعت شریك سی..	۵۸
۱۲۵	دامام ترسلام وروسته به پاته دمانبام لمونځ څنګه کوی..	۵۹
۱۲۸	په جماعت ولاړ وی اومخکنۍ قضا سوی لمونځ ورپه یادسی......	۶۰
۱۳۱	دسفر په اراده کی دی لمونځ کوتاه کوی..	۶۱
	دبیت الله دحج متعلقات	
۱۲	محرم به څرنګه کپړې اغوندی..	۶۲
۱۸	دمحرم دپاره ښکار کول..	۶۳
۲۵	دسپرتیا په حالت کی طواف کول..	۶۴
۴۰	محرم به کم ډول کپړې پربږدی..	۶۵
۵۲	دپلار دطرفه ځخه حج کول..	۶۶
۷۴	په لڅ سر او لڅی پښې حج کول..	۶۷
۸۳	جهاد وکی او که دزوجې سره دحج سفر..	۶۸
۱۱۷	که یې ترذبح مخکی سر وخروی..	۶۹
۱۱۷	که یې تر رمی مخکی ذبح وکړه..	۷۰
	دروژې په اړوند فتواوی	
۲۶	په روژه کی رانجه لګول..	۷۱
۲۹	دنفلی روژې ماتولو حکم..	۷۲
۹۲	په سفر کی روژه نیول..	۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

شماره	مضمون	مخ
	زکوٰة ، صدقه ، هدیه ، نفقه	
۷۴	بې له اجازې دبادار صدقه ورکول	۲۲
۷۵	دزوج پراولاد باندی مال خرڅول	۱۴
۷۶	په کمه صدقه کی ثواب زیات دی	۱۵
۷۷	که چیری سوال کوونکی ته دورکولو دپاره هیڅ نه وو موجود	۳۱
۷۸	دکم شی نه ورکول چی جآئز نه دی	۳۴
۷۹	بې له اجازې دزوج کوچنیانوته خوراك ورکول	۸۱
۸۰	خپله صدقه په میراث کی بیرته اخیستل	۶۲
۸۱	خپله صدقه رانیول	۸۰
۸۲	ښځی چی بې له اجازې څه خرڅ کړی	۸۱
۸۳	کم همسایه ته دی هدیه ورکوی	۸۳
۸۴	دمشرکی مور سره وصله رحمی	۸۴
۸۵	پر زوج او یتیمانو باندی صدقه کول	۹۳
۸۶	دنر دجفت کولو په بدله کی نذرانه او انعام	۱۰۶
۸۷	دبی مروته قریب سره گذاره کول	۱۱۰
۸۸	کمه صدقه افضله ده	۱۱۳
۸۹	دچارپایانو دخدمت ثواب	۱۱۹
	دمړی دطرفه څخه حج ، صدقه او نور	
۹۰	دمور مرحومی دطرفه څخه دحج نذر ادا کول	۵۶
۹۱	دمور مرحومی دطرفه څخه صدقه کول	۱۱۳
۹۲	دمور مرحومی دطرفه څخه نذر ادا کول	۱۲۱
۹۳	دمالدار پلار دطرفه څخه بې له وصیته صدقه کول	۱۲۳
	نکاح ، طلاق ، عدّت ، رضاع	
۹۴	زوجې ته خور ویل	۲۹
۹۵	دحیض په حالت کی طلاق ورکول	۴۹
۹۶	دحمل په اېښوولو سره عده تیرېږی	۵۱
۹۷	دزوجې حق او مسئلې	۶۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

شماره	مضمون	مخ
۹۸	اسلام یې راوړی او دوې خوندی یې په نکاح کې وی.................	۲۷
۹۹	دپلار په حکم سره طلاق ورکول................................	۲۹
۱۰۰	داولاد دپروربنت حکم..	۷۵
۱۰۱	په عده کې دکور څخه وتل......................................	۷۲
۱۰۲	رضاعی خور زوجه نسی پاته کیدی..............................	۷۷
۱۰۳	درضاعی مور دزوج ورور اکا دی................................	۷۸
۱۰۴	دشیدې ورکوونکی حق څنگه ادا کیږی............................	۱۰۹
۱۰۵	تر طلاق اتلس ۱۸ میاشتی وروسته دحیض راتلل..................	۱۲۲
۱۰۲	دوو میرمنو (زوجو) دوو کوچنیانوته شیدې ورکړی..................	۱۲۷
	بیع ، شرآء او نور	
۱۰۷	دسپینو زرو او سرو زرو بیع زیات او کمه.........................	۲۱
۱۰۸	دغیر موجود مال بیع...	۳۰
۱۰۹	پر دم او تعویذ باندی اجرت اخیستل.............................	۲۹
۱۱۰	نر دجفتی دپاره په کرایه ورکول.................................	۱۰۲
۱۱۱	یوڅه قرض ورمعاف کړی اوپاته نقد ورڅخه وصول کړی............	۱۲۹
۱۱۲	دغلې په قیمت کې خرما اخیستل.................................	۱۳۱
۱۱۳	ددوبی سره دموجودو کالو سوځل.................................	۱۳۲
	ذبیحه ، قربانی ، عقیقه ، ښکار ، حلال ، حرام	
۱۱۴	دمحرم دپاره ښکار کول..	۱۸
۱۱۵	په ډبری سره ذبح کول...	۲۲
۱۱۲	دښځی ذبیحه...	۲۳
۱۱۷	دیهودو او نصاراوو په لوښو کی خوراك کول.......................	۴۲
۱۱۸	په سپیانو سره ښکار کول......................................	۴۲
۱۱۹	دبانس په تیره څوکه او نورو سره ذبح کول........................	۴۲
۱۲۰	دنوی مسلمان سوی څخه غوښی اخیستل...........................	۴۸
۱۲۱	دذبح سوی حیوان دبچی حکم....................................	۵۵
۱۲۲	چونگښه مړه کول اوپه دوا کی استعمالول..........................	۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

شماره	مضمون	مخ
۱۲۳	چی چاقو نه وی نوپه تیره لرګی او نورو سره ذبح کول..........	۲۴
۱۲۴	آیا ذبح په حلق او په لبه کی ده..............................	۲۴
۱۲۵	دعقیقې دپاره نر حیوان اوکه ماده............................	۲۸
۱۲۶	دمسلمانانو دښکار دسپی سره چی بل سپی ملګری سی..........	۷۵
۱۲۷	په غوړو کی چی موږك مړسی..................................	۹۰
۱۲۸	دشهدو او نورو شیانو شراب حرام دی..........................	۹۱
۱۲۹	دمردار سوی حیوان دوازګی استعمالول.........................	۹۹
۱۳۰	دلوی اختر تر لمانځه مخکی قربانی کول........................	۱۰۱
۱۳۱	دمردار سوی حیوان چمړه.....................................	۱۲۲
۱۳۲	ملخ حلال دی اوکه نه..	۱۲۵
۱۳۳	په بغل کی په زخمی کولو سره ذبح کول........................	۱۲۵
۱۳۴	طافی ماهی نه دی حلال......................................	۱۲۸
	زینت او لباس	
۱۳۵	پر سر باندی نور وریښتان لګول حرام.........................	۳۵
۱۳۶	ښایست کول او صفایی کول تکبر نه دی.........................	۴۴
	لقطه	
۱۳۷	په لار کی پروت شی پیدا کول.................................	۵۷
۱۳۸	دسلو روپو تیلۍ پیدا کول....................................	۵۸
	جهاد او شهادت	
۱۳۹	ترټولو بهتر مجاهد فی سبیل الله.............................	۳۹
۱۴۰	جهاد فی سبیل الله کم دی....................................	۴۰
۱۴۱	شهید څوك څوك دی...	۷۱
۱۴۲	ترټولو بهتر څوك دی..	۸۸
۱۴۳	دمال په طمع جهاد کول.......................................	۱۱۵
	میراث	
۱۴۴	دلونړو میراث...	۶۲
۱۴۵	دیهودی مسلمان وارث...	۱۲۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

شماره	مضمون	مخ
۱۴۶	تر طلاق اتلس ۱۸ میاشتی وروسته وارث کیدل........................	۱۲۲
	متفرّقات	
۱۴۷	دحقیقت مخالف دنعمت اظهار (ښکارندویی) کول........................	۳۲
۱۴۸	دمالدارانو سره برابر کیدل........................	۳۷
۱۴۹	فال څه ته وایی........................	۲۳
۱۵۰	دچارپایه دنقصان تاوان دچا پر ذمه دی........................	۲۵
۱۵۱	په خوب کی چینه لیدل........................	۸۹
۱۵۲	دځان او مال دحفاظت دپاره بل وژل او خپله وژل کیدل........................	۹۸
۱۵۳	دخطبې په وخت کی یرحمك الله ویل........................	۱۳۰
	* * *	

کمپوزنګ او ډیزاینګ :

العلم کمپیوټرز ، کوئټه ، : 03218016371

مکتبه رحیمیه

کاسي روډ ، کوئټه

03222423258 :

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

دمصنف صاحب رحمة الله علیه وژوند ته لنډه کتنه : (۱)

ولادت : حضرت میان صاحب ، مولانا سید اصغر حسین دیوبندی رحمة الله علیه دحضرت شاه محمد حسن دیوبندی رحمة الله علیه زوی وو ، په ۸ دشوال سنة ۱۲۹۴ هجری کی مطابق ۱۲ اکتوبر سنة ۱۸۷۸ میلادی کی دماخوستن دلمانځه وروسته دې فانی دنیا ته سترګی روڼی کړی .

تاریخی نوم : دنوموړی تاریخی نوم مختار احمد ، عرفی نوم یې میم شاه ، اصلی نوم یې حُسین ، او دده دنیکه سید عبد الله شاه صاحب رحمه الله عرف مناشاه رحمه الله خوښ کړل سوی نوم وده ته فرخ سیر دی .

ابتدایی تعلیم : شعور ته تررسیدلو وروسته یې دخپل پلار دحقیقی ماما سید عبد الله شاه رحمه الله څخه په بسم الله ویلو سره دخپل پلار بزرګوار څخه ابتدایی تعلیم شروع کړی ، تقریبًا په یونیم دوه کاله کی یې دقرآن پاك تعلیم حاصل کړی ، ورپسی یې فارسیات دخپل پلار څخه شروع کړل ، دتعلیم په دوران کی یې دخپل تعلیم سره کار وو ، هیڅ کله یې هم دلوبو او فضول ، بې کاره او عبثو کارو سره واسطه نه ساتله ، تر ګلستانه یې فارسیات دخپل پلار بزرګوار څخه وویل ، تر دې وروسته یې په عظیم علمی درسګاه دار العلوم دیوبند کی ځان داخل کړی ، بوستان او نور فارسی کتابونه یې دمولانا مفتی محمد شفیع رحمه الله صاحب دپلار بزرګوار مولانا محمد یٰسین دیوبندی رحمه الله څخه وویل ، نوموړی هغه وخت په دار العلوم دیوبند کی ددرجه فارسی مدرس اول وو ، او فن حساب یې دمولانا محمد منظور احمد دیوبندی مرحوم رحمه الله څخه ترلاسه کړی ، چی هغه وخت په دار العلوم کی دریاضی مدرس وو ،

---

(۱). دحضرت مؤلف رحمة الله علیه دژوند دا لنډکی تاریخ او حالات موږ دأردو کتاب (چالیس بړې مسلمان ، یعنی څلوېښت لوی مسلمانان) جلد اول ، څخه ژباړلی او دلته مو راوړی دی ، که څوك غواړی چی دحضرت مؤلف رحمة الله علیه په مفصلو حالاتو باندی ځان خبر کړی نو دې ذکر کړل سوی کتاب ته رجوع کړی . محمّد احمد الافغانی رحمه الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سنة ۱۳۱۰ هجری کی یې فارسیات وسرته ورسول .
تحصیل علم: په سنة ۱۳۱۰ هجری کی دفارسیاتو څخه تر فارغه کیدو وروسته ددار العلوم دیوبند په شعبه عربی کی داخل سو ، په عربی تعلیم کی په همه تن مشغوله سو ، پرحضرت مولانا مفتی عزیز الرحمٰن عثمانی دیوبندیؒ او پر حضرت مولانا غلام رسول هزارویؒ یې ډیر کتابونه وویل ، دخپل خاص او محبوب استاد حضرت شیخ الهند مولانا محمود الحسن صاحب قدس سره په خدمت کی په اوسیدلو سره یې دصحاح سته او دنورو علومو اعلیٰ کتابونه وویل ، په سنة ۱۳۲۰ هجری کی یې دحضرت شیخ الهند سره ددورهٔ حدیث په ویلو سره سندِ فراغت تر لاسه کړی ، او دفضیلت پګړۍ یې پرسر کړه ، دتعلیم په زمانه کی په نهایتی توجه سره دعلومِ دینیه وو په تحصیل کی مشغوله وو ، دخپلو استادانو انتهایی ادب او احترام یې کوی ، له دغی وجی څخه دعنایاتِ اساتذه وو باعث جوړ سو .
بیعت ، خلافت او تعلیم باطنی: نوموړی دکتابی تعلیم سره سره روحانی علوم او باطنی تعلیم هم روان ساتی ، نوموړی بیعت دحضرت شاه عبد الله شاه عرف میاجی مناشاه صاحبؒ سره کړی وو ، حضرت مناشاه صاحبؒ دده دپلار محمد حسن شاه صاحبؒ ماما او دخپلی زمانې دکاملینو څخه وو ، سید عبد الله شاهؒ ودې کم عمره فیض یافته ته کله میم شاه او کله فرّخ شاه ویل .
دسید عبد الله شاه رحمة الله علیه مقام : چنانچه دحضرت مناشاهؒ په اړه حضرت مولانا قاری محمدطیب صاحب قاسمیؒ مهتمم دار العلوم دیوبند دخپل پلار حجة الاسلام حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمة الله علیه څخه روایت کوی چی کم وخت ددار العلوم دیوبند پر بنیاد داولی خښتی ایښوولو موقع راغله نو حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمة الله علیه ارشاد وفرمایی چی اوله خښته به هغه څوك ایږدی چی دهغه په زړه کی هیڅ کله هم دګناه اراده نه وی راغلی ، او سم دستی یې دحضرت مناشاه صاحبؒ نوم وړاندی کړی ، چی هغه ټولو خلګو خوښ کړی .
مولانا قاری محمد طیب صاحبؒ په دوهم روایت کی فرمایی چی پر حضرت مناشاه صاحبؒ باندی به دومره قدر استغراق ووچی خپل عزیزان به یې هم نه پیژندل، چنانچه دده یو زوم وو چی دهغه نوم (الله بنده) وو کم وخت چی به هغه حضرت مناشاه صاحبؒ ته راتلی نو حضرت به ورڅخه پوښتنه کوله چی وروره څوك یې ؟ دده زوم به ورته ویل حضرت زه (الله بنده) یم ، حضرت مناشاه صاحبؒ

(c) ketabton.com: The Digital Library

به ورته وفرمایل چې دالله بندګان خو ټول دی ، ته خپل نوم راوښیه ، هغه به ورته ویل چې حضرت زه ستا زوم یم ، زما نوم (الله بنده) دی .

پرهر حال مولانا سید اصغر حسین دیوبندی ؒ دسلوك منزلونه دداسی بزرګ په صحبت کی سرته ورسول ، اجازتِ بیعت دحضرت حاجی امداد الله صاحبؒ دعرف څخه هم وروسته، چې حضرت مناشاه صاحبؒ دحضرتِ حاجی صاحبؒ څخه په ویلوسره حاصل کړی وو، بیا په سنة ۱۳۱۰ هجری کی حضرت مناشاه صاحبؒ هم دخپل وصال څخه یوه ورځ مخکی نوموړی ته اجازت او بیعت او خلافت وروبخښی .

<u>دحج سفر</u>: نوموړی په خپل ژوند کی درې ۳ حجه کړیدی ، اول حج یې په سنة ۱۳۲۰ هجری کی ، دوهم حج یې په سنة ۱۳۴۵ هجری کی او دریم حج یې په سنة ۱۳۵۰ هجری کی ادا کړی . لیکن په دې شان سره چې حتی الامکان به یې خپل تګ او راتګ په خفیه راز کی ساتی .

<u>تعلیمی او تدریسی خدمتونه</u>: دعلومِ عربیه وو دتکمیل څخه وروسته نوموړی په دار العلوم دیوبند کی یوکال او څو میاشتی څه دفتری کار په اجرت سره سرته رسوی ، له دې وروسته په سنة ۱۳۲۱ هجری کی نوموړی حضرت شیخ الهندؒ او حضرت مولانا محمد احمد صاحبؒ دمدرسې جونپور مسجدِ اټاله صدر مدرس په جوړلو سره واستوی ، هلته یې په شلو روپو تنخواه دمیاشتی مقرر کیدل وسوه ، دسنة ۱۳۲۱ هجری څخه تر ۱۳۲۷ هجری پوری یې اوه ۷ کاله برابر دینی او تدریسی خدمات سرته ورسول ، او دجونپور عوام یې دخپل علومِ ظاهری او باطنی په فیوضو سره مستفیض وګرځول ، په سنة ۱۳۲۷ هجری کی دخپل استاد محترم حضرت شیخ الهند صاحبؒ په را غوښتلو سره یې بیا دوباره دار العلوم دیوبند ته تشریف راوړی اوپه درس او تدریس یې لاس پوری کړی ، تر آخره وخته یې دحدیثو اعلی کتابونه درسول.

<u>علمی تصنیفونه</u>: نوموړی ددرس او تدریس سره سره ډیرعلمی تصانیف دځلانده ستورو په شان دنیا ته یادګار پرې ایښی دی، چې دهغو نومونه په لاندی ډول دی :

۱. فتاوی محمدی ﷺ مع شرح دیوبندی (همدا مبارك کتاب)

۲. رحمتِ رضوان ، دحضرت امامِ ابو حنیفة رحمة الله علیه پر حالاتو او فضآئلو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبهترينو حکاياتو عمليه وو او نصآئحو ، او دا کتاب داعتراضاتو پر جواباتو هم چاپيره دی .

۳. مسافر آخرت ، مع ضميه مفيده وجديده .

۴. کليات شيخ الهند (محمود الحسن ديوبندی)

۵. گلزارِ سنت، په دې کی دخوراك چيښاك ، ناستی ولاړی ، بيديدو پورته کيدو ، تلو گرځيدو ، لباس او نکاح او په نورو تمامو کارو کی يې سنت طريقه ښوولی ده

۶. خواب شيرين

۷. نصيحة المخلصين مع شجرات اصغريه

۸. عهدنامه جديد مع اسمآء حسنٰی

۹. الجواب المتين بحديث سيد المرسلين ﷺ ، د ۵۰ سوالو صحيح جوابونه چی دحديثو څخه يې ورکړيدی ، معاملات ، عبادات ، متفرقات او نور ډير قسمه مسآئل په دې کی موجود دی .

۱۰. طهور المسلمين ، دتيمم پربيان عام فهمه او مفصله رساله ده .

۱۱. فرحة الصائمين ، په دې کی دروژې مبارکی په اړه دتمامو ضروری مسآئلو ، شبِ قدر ، اعتکاف ، صدقه فطر او داختر دلمانځه مفصل ذکر دی .

۱۲. تعبيرِ صادق ، ديوه حديث شريف څخه يې دخوب حالات او حکاياتِ عجيبه بيان کړيدی .

۱۳. مولوی معنوی ، دحضرت مولانای روم رحمة الله عليه دژوند حالات يې په نهايتی صفا او بهترينه طرز اوپه عمده ترتيب سره ليکلی دی .

۱۴. تعبير نامه (دوې حصې)

۱۵. ملفوظاتِ اصغريه ، په دی کی يې دمسلمانانو ددين وطرف ته دراغبرگولو دپاره فآئده مندَ معلومات راجمع کړيدی .

۱۶. حياتِ خضر عليه السلام ، دحضرت خضر عليه السلام مبارك حالات يې دحديث او تفسير او دتاريخ دمعتبرو کتابو څخه جمع کړيدی .

۱۷. علم الاولين ۱۸. څلوېښت حديثونه

۱۹. نيکی بيبيانی ۲۰. تقويمِ شرعی يعنی اسلامی جنتری

۲۱. دستِ غيب ۲۲. ارشاد النبی يعنی گلزارِ سنت

۲۳. رفيقِ سفر ۲۴. حاشيهٔ سراجی ، چی دسراجی يوه بهترينه شرح ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵. حیات شیخ الهند ؒ ، دا دحضرت مولانا شیخ الهند ؒ دژوند پر مفصلو حالاتو باندی یو نهایتی محققانه کتاب دی .

۲۶. القول المتین فی الاقامة والتاذین ، په دې کی یې داذان دابتدآء په اړوند تفصیلات ، داذان حقیقت ، فضآئل او نور مواد جمع کړیدی .

نامتو استاذان: یې حضرت مولانا شیخ الهند محمود الحسن دیوبندی ؒ ، حضرت مولانا عزیز الرحمٰن عثمانی دیوبندی ؒ ، حضرت مولانا حافظ محمد احمد قاسمی ؒ (ابن حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی ؒ) ، حضرت مولانا حبیب الرحمٰن عثمانی ؒ او حضرت مولانا غلام رسول هزاروی ؒ رحمهم الله تعالی دی .

وفات : دخپل وخت جلیل القدر محدث ، نامتو عالم ، او عارف کامل په ۲۲ دمحرم الحرام سنة **۱۳۷۴** هجری کی ددې فانی دنیا څخه دهمیشه لپاره سترګی پټی کړیدی.

راټولوونکی : ابو مزمل آخند زاده غفرالله له

* * *

خطبة الکتاب

دحضرت آله العالمین ، جناب احکم الحاکمین، په دربار کی درب العالمین ، موصوف په صفت سره د: هُوَ اللهُ الَّذِيْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيْمُ ۝ هُوَ اللهُ الَّذِي لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوْسُ السَّلاَمُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيْزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحٰنَ اللهِ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ۝ هُوَ اللهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَآءُ الْحُسْنٰى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝ ، شکریه داحسان څنګه ادا کیدلای سی چی هغه یوې ذرې بې مقداره او خاکساره ته دیوې داسی متبرکی او مقدسی فتاوٰی دجمع کولو توفیق ورکی چی دهغه جواب دعالی قدر مرتبې دخاوند، سیّد الاولین والآخرین د : رَسُوْلُ اللهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ ، د : وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلاَّ رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ دمصداق دمبارکی ژبی څخه راوتلی دی، چی : مَا (۱)

---

(۱). دالله جل جلاله ارشاد دی چی رسول الله صلی الله علیه وسلم دخپلی خوښی او خواهش څخه هیڅ نه وایی ، کم څه چی بیانوی هغه دالله جل جلاله دطرفه څخه بیانوی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى اِنْ هُوَ اِلاَّ وَحْيٌ يُّوْحٰى دهغه شان دی، او دچا دحکم نسبت چی د: وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلاَ مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوْلُهُ أَمْرًا أَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْــرِهِمْ (١) اعلان دی ، اودکومو داستفتآء اوسوال پیش کوونکی چی په خپله پاك اهلِ بیت دی، چی دهغو دپاره د : لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْــتِ وَيُطَهِّــرَكُمْ تَطْهِيْــرًا (٢) دخدای ﷻ پخوانۍ اراده ده ، او وعدهٔ د : لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَــرِيْمٌ (٣) ده، یا هغه صحابه کرام او مهاجرین او انصار چی دهغو مدح ځای پرځای په قرآن کریم موجوده ده، یوځای : أُوْلٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا (٤) ورته ویل سویدی ، او أَشِدَّآءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ (٥) او: سِيْمَاهُمْ فِيْ وُجُوْهِهِمْ مِّنْ أَثَرِ السُّجُوْدِ ورته ویل سویدی، دهغو زړه کله د: لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ (٦) په خوشحالۍ سره آباد سویدی اوکله د: لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ (٧) په زیری سره خوشحاله سویدی ، صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ اَجْمَعِيْنَ وَعَلٰى

---

(١). په قرآن مجید کی فرمایل سویدی چی کله خدای تعالی او دهغه رسول ﷺ کم حکم ورکړی نو دهیڅ مؤمن نر او ښځی هیڅکله دا شان نه دی چی هغه ته دی په خپل کار کی اختیار پاته سی چی هر ډول چی وغواړی کوی یې .

(٢). په قرآن مجید کی اهلِ بیت یعنی درسول الله ﷺ دکورنۍ وخلګوته فرمایل سویدی چی ای اهلِ بیته ! الله تعالی ستاسی بدوالۍ لیری کول او ستاسی پاکول غواړی .

(٣). الله تعالی فرمایي چی دنبی ﷺ دکور خلګ دخلګو دتهمت څخه پاك دی ، دهغوی دپاره مغفرت او ډیر ښه رزق دی .

(٤). په قرآن مجید کی دی چی کمو خلګو په خدای ﷻ باندی ایمان راوړی او وطن یې پرېښووی درسول الله ﷺ سره یې هجرت وکی او دخدای ﷻ په لاره کی یې جهاد وکی ، اوکمو خلګو چی هجرت کوونکو ته ټیکانه او ځای ورکۍ (ددې څخه انصار دمدینې خلګ مراد دی) دغه خلګ یعنی مهاجرین او انصار بې له شبهې کامل مومنان دی .

(٥). یعنی دخدای ﷻ درسول ﷺ صحابه پر کافرانو باندی سخت دی اوپه خپل مینځ کی نهایتی مهربانه اونرم ، لمونځونه کوونکی دی، دخدای ﷻ ساتنه او رضامندی غواړی ددوی پرمخانو باندی دسجدو دنښانو علامې ښکاره دی .

(٦). دالله ﷻ دا کلام دغزوهٔ حدیبیې په ذکر کی فرمایل سویدی چی الله تعالی دمومنانو څخه راضی سو هغه وخت چی دوی تر درختی لاندی ستا سره بیعت کوی (ددې غزا یوڅه قدر احوال او بیان یو ځای په دې شرح کی ذکر دی چی مخ ته به راسی) .

(٧). دغزوه تبوك په ذکر کی دخدای ﷻ ارشاد دی چی الله تعالی پرنبی ﷺ او مهاجرینو او =

(c) ketabton.com: The Digital Library

الَّذِيْنَ اتَّبِعُوْهُمْ بِاِحْسَانٍ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ بِعَدَدِ حُقُوْقِهِ عَلَى الْمُسْلِمِيْنَ .

لويه نيكبختي وه چې فقير بنده سيّد اصغر حسين (رحمة الله عليه) چې ددیوبند دسهارنپور دعلاقې اوسیدونکی دی غَفَرَ اللّٰهُ لَهُ وَلِاَكَابِرِهٖ دا لوی کار شوواره شروع کی دنه خلاصیدو په وجه تر پرېښوولو وروسته ، بالآخر په کومك خداوندی سره کامياب سو اوپه آخر کی دشوال دمیاشتی دکال ۱۳۲۵ هـ په مبارکه اومکرمه ورځ دجمعې باندی، په وخت کی داوسیدنی دجونپور دعلاقې په مسجدِ اټاله کی ، دلوی خدای ﷻ په فضل سره دا کار پای ته ورسیدی .

دې بنده ، دصحابه وو رضي الله عنهم دټولو پوښتنو اودهغوی دجوابونو دجمع کولو قصد نه دی کړی بلکه ډیری پوښتنی او جوابونه چې زیات مشکل او مختلف فیه راته ښکاره سوه احقر په خپله پرېښوولهٔ ، اوپه سلهاوو به لا داسی هم وی چې تر اوسه به لا زما تر کوتاه نظر نه وی تیری سوی .

البته څومره اندازه چې جمع سویدی هغه دنهایتِ معتبرو او صحیحو کتابو څخه داحادیثو راټول سویدی ، کم چې دشریعت دپاره مدار او دعلومِ اسلامیه اصول دی. دا فتاوٰی همداسی بې ترتیبه جمع کړل سویده لکه څنګه چې دفتاوٰی جمع کولو عام قانون دی، لیکن ددې سره یو داسی فهرست تیار کړل سویدی چې دهغه څخه دهر مضمون فتاوٰی جلا جلا معلومیږی (۱) .

داستفتآء (پوښتنو) او جوابونو په اړوند دکومی ښکندونی ضرورت نسته ، بس دصحابه وو رضي الله عنهم سوالونه دی او دخاتم الانبیاء ﷺ جوابونه دی، دخپله طرفه څخه می کم تصرف نه دی پکښی کړی. البته داستفتآء یعنی دسوال بعضی ځایونه دشرحی او مفصّلی ترجمی سره لیکل سویدی ګواکی دحدیثو دالفاظو مقصود بیان کړل سویدی. په اکثرو ځایونو کی بالکل داصلی الفاظو بامحاوره ترجمه ده ، په جواب کی هرځای دهم هغه الفاظو دترجمې دلیکلو پابندی سویده ، اوکه چیری دزیات پوهیدو دپاره دیوه یا دوو لفظونو او جملو ضرورت پیښ سویدی نو هغه مو دهلالی خطو [یعنی قوسو] (.........) په مابینځ کی ورزیات کړیدی.

په هر ځای کی دسوال او جواب دختمیدو وروسته دحدیثو دهغه معتبر کتاب نوم

= انصارو رضي الله عنهم باندی رحمت او مهربانی وفرمایله .

(۱). لکه همدا فهرست چې موږ هم دکتاب په سر کی ژباړلی او شامل کړیدی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکل سويدي دکم کتاب څخه چې احقر دا استفتاء را نقل کړيده اوپه بعضو کې ځايو کې دهغو کتابو څخه ددو يا ددرو يا تردې دزياتو نومونه هم ليکل سويدي په کومو کې چې دا استفتاء موجوده ده .

په حاشيه کې مو دسوال کوونکي يعني داستفتآء وړاندي کوونکي صحابي مبارك نوم هم ليکلی دی، اوپه کم ځای کې چې دهغه نوم نه دی معلوم سوی هلته مو دراوي يعني دفتوی دنقل کوونکو او بيان کوونکو حضراتو نوم ليکلی دی .

په اخر کې مو يوڅو داسې استفتاوی نقل کړيدی چې دهغو جواب ورکوونکي صحابه کرام يا تابعين عظام رضی الله تعالی عنهم اجمعين دی، دا فتاواوی هم په حقيقت کې دفتاوٰی محمّدی ﷺ څخه جلا نه دی ، ليکن که دې ته دکتاب دوهمه ۲ حصه وويل سی نو بېځايه به نه وی، که څه هم چې دا حصه صرف دنمونې په ډول او برای نام ده .

لومړی داسی اراده وه چې يوازی فتاواوی جمع کړل سی ، ليکن وروسته خيال راغی چې عامو خلگوته شايد دبعضو احکامو په پوهاوی کې تکليف او سختی وی، ځکه نوپه ډير عام فهمه الفاظو او آسانو عبارتو کی تر هری استفتاء وروسته دهغه شرح هم سويده ، او دوس اوطاقت تر اندازی پوری ددقيق او پيچل سوو خبرو دبيانولو څخه په احتراز کولو سره مو مناسب متعلقات او ضروری مسئلې وليکلی ترڅو داصلی فتوٰی مضمون واضح او ښکاره کړل سی، په شرح کی هم دې بنده کمه خبره دځانه څخه نه ده کړی ، بلکه فقط هغه شيان بيان کړل سويدی کم چې په معتبرو او مستندو اسلامی او شرعی کتابو کی موجود دی، په اکثرو ځايو کی په شرح داحاديثو اوبيان دمسآئلو کی د: قرآن مجيد، او فتح الباری، اوعينی، او قسطلانی، شروح صحيح بخاری، او نووی شرح مسلم اوخطابی حاشيۀ ابوداؤد او مرقاة المفاتيح او اشعة اللمعات حاشيه مشکوٰة شريف او هدايه او کنز الدقآئق او درّ مختار معه حاشيه شامی اوقدوری څخه استفاده سويده ، کم چې نهايتی صحيح او معتبر او مقبول او متداول کتابونه دی، يا اتفاقًا يو يادوه نور معتبر کتابونه کتل سوی اويو څه ورڅخه ليکل سويدی .

چونکه په هندوستان کی عمومًا حنفی المذهب مسلمانان اوسيږی او مؤلِف هم حنفی مقلّد دی ځکه نو ټولی مسئلې دفقه حنفی اودمذهب سره دامام اعظم رحمة الله عليه موافقی ليکل سويدی، ليکن بياهم دالله جل جلاله په فضل سره ددې شرح

(c) ketabton.com: The Digital Library

اکثره مضمونونه او مسئلې داسې دي چې دهغه څخه هيڅ اهلِ سنت والجماعت ته اختلاف نسي کيدلای .
که څه هم چې ددې کتاب ډير نومونه په خيال کی راتلل او غوره کيدلای سوای ، ليکن بې له تکلفه او ساده نوم ته په ترجيح ورکولوسره په **فتاوی محمّدی** ﷺ (¹) **مـع شـرح ديوبنـدی** سره نامداره کړل سوه . دالله ﷻ څخه اميد دی چې عواموته ددې څخه نفع ورسيږي ، اوخواص هم دجمع بين الروايات او نورو هغو شيانو څخه کم چې په دې کتاب کی مراعات کړل سويدی دلطف څخه خالي نسی .
اود مَنْ (²) عَفَا وَاَصْلَحَ مصداق جوړسی ترڅو ثواب ترلاسه کی. رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّـكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْم .

*　*　*

بسم الله الرحمن الرحيم

۱. **پوښتنه** : ايمان څه ته وايي ، او اسلام څه ته ؟ او احسان څه ته ؟
[سوال کوونکی: جبرآئيل عَلَيْهِ السَّلَام په صورت دبشر]
جواب: ايمان دادی چې په خدای تعالی ﷻ باندی اودهغه په ملائکو او کتابو او رسولانو باندی او (ترمرګ وروسته په آخرت کی) دخدای ﷻ سره په ملاقات (يوځای کيدو) باندی اوتر مرګ وروسته په راپورته کيدو باندی يقين راوړی .
او اسلام دادی چې دخدای تعالی ﷻ عبادت وکی اودهغه سره هيڅوك شريك نکړی او لمونځ قائم کړی (دهٔولو شرآئطو او آدابو سره يې ادا کړی) او فرض کړل سوی زکٰوة اداء کړی ، او درمضان دمياشتی روژې ونيسی .
او احسان دادی چې دالله ﷻ عبادت په داسی حضور سره دزړه او اخلاص سره وکړی چې ګواکی ته خدای ﷻ وينی ، او که دومره ونسی نو بيا داسی فکر وکړه چې خدای ﷻ ما وينی . (بخاری او مسلم شريف)

(¹). دموصوف او صفت دمطابقت تاويل دعلماوو څخه نه دی پټ . منه
(²). ترجمه : چاچې تر غلطۍ تيريدنه وکړه اوتر خپله وسه پوری يې اصلاح وکړه هغه ته به الله تعالی اجر او ثواب ورکړی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : یو وخت دحضرت سیّد الاوّلین والآخرین ﷺ دربار عام سوی وو ، یعنی دی مبارك ﷺ په مسجد کی شریف کی ناست وو اوډیر صحابه کرام رضي الله عنهم په خدمت کی حاضر وه ، چی یو داسی سړی حاضر سو چی هغه دیو بل ځای اوسیدونکی او مسافر معلومیدی ولی چی دحاضرو کسانو څخه هیڅا هم دی نه پیژندی ، لیکن دسفر کمه علامه لکه ګرد، غُبار، دوړی اونور دده پربدن او جامه باندی ښکاره نه معلومیده بلکه نهایتی سپینی جامې او تور ځلیدونکی وربښتان یې وه ، هغه راغی دقانون مطابق سلام یې ادا کی (دبعضو روایاتو څخه معلومیږی چی یوازی جناب رسول الله ﷺ ته یې سلام وکی یعنی اَلسَّلاَمُ عَلَیْكَ یَا مُحَمَّدٌ (ﷺ) یې وو ایه) او دواړه زنګنونه یې کت کړه په ادب سره رسول مقبول ﷺ ته مخامخ کښېنستی، مګر دومره نژدی ورته کښېنستی چی خپل دواړه لاسونه یې پر دواړو زنګنو مبارکو درسول ﷺ کښېښول او دایمان او اسلام او نورو په اړوند یې پوښتنه وکړه ، چی دهغو سوالونو ده مبارك ﷺ جوابونه ورکړه، دخپلو سوالونو جوابونه یې واخیسته ، ولاړ سو او ولاړی، نو پدستی آنحضرت ﷺ خلګو ته حکم وکی چی ولاړ سئ هغه سړی بیرته را وګرځوی، خلګو دباندی وځغستل تلاش او پوښتنه یې وکړه نو هیڅوك مسافر په نظر نه ورغی ، تابه ویل چی ګواکی هغه سړی هیڅ کله نه وو دلته راغلی ، نو آنحضرت ﷺ دحاضرینو څخه پوښتنه وکړه چی پوهیږی دا څوك وو ؟ ټولو عرض وکی چی الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ ښه پوهیږی (یعنی موږ نه پوهیږو) نبی ﷺ وفرمایل چی دا شخص جبرآئیل عَلَیْهِ السَّلَام وو ، ددې دپاره راغلی وو چی تاسی ته ستاسی دین در زده کړی، کله چی صحابه رضي الله عنهم دسوال (پوښتنی) کولو څخه اکثره بیریدل (لکه چی په بعضی روایتو کی دی چی په همدې مجمع او مجلس کی رسول الله ﷺ خلګو ته وفرمایل چی زما څخه څه زده کوی ، نو ټول په وجه درعب بالکل چپ او پټه خُله وه ، تردې وروسته بیا جبرآئیل عَلَیْهِ السَّلَام تشریف راوړی) دجبرآئیل عَلَیْهِ السَّلَام سوال اود آنحضرت ﷺ جواب هم صرف دپاره دتعلیم دصحابه وو رضي الله عنهم او دحاضرینو وو ددې وجه ده ﷺ وفرمایل چی جبرآئیل عَلَیْهِ السَّلَام تاسی ته ستاسی ددین ددرښوولو په غرض راغلی وو .

دپوښتنو جوابونه : نبی ﷺ دایمان امور او شیان او دشریعت ضروریات په نهایتی عمدګی او وضاحت سره بیان کړل ، ددې وجی علماء فرمایی چی دا حدیث دهغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

احادیثو شریفه وو څخه دی کم چې داصولو څخه ددین او مدار داسلام دی، او دعبادات ظاهره وو او باطنه وو او دزړو او بدنو دافعالو تفصیل او شرح په دې کې موجوده ده ، او ګواکې ټول علوم شرعیه ضروریه ددې څخه حاصلیږي .

دایمان په متعلقاتو کې یې اول ایمان بالله ذکر کې ، چې دهغه دا معنی ده چې دهغه ﷻ دوجود او وحدانیة او دلا شریك له منونکی وی .

او په ملائکه وو باندی ایمان راوړل دې ته وایې چې دهغو په وجود باور کوونکی وی اوداسی یې وبولی چې هغه په حقیقت کې داسی دی لکه څنګه چې خدای ﷻ دهغوی دحال بیان کړیدی چې هغوی عِبَادٌ مُّكْرَمُوْنَ یعنی بزرګان بندګان دی دخدای ﷻ په وړاندی ساه نسی کښلای (۱) او دهغه دحکم تعمیل کوونکی دی .

پرکتابو باندی ایمان راوړل دا ډول دی چې یقین وساتل سی چې هغه دالله ﷻ کلام دی اوکم مضمونونه چې خدای ﷻ په هغوکی بیان کړیدی هغه بې له شبهې حق دی

پر رسولانو باندی ایمان راوړل داډول دی چې دوی کمی خبری دالله ﷻ دطرفه مونږ ته رارسوی اوپه خبروی مو ، هغوی نهایتی رښتینی او صادقان دی .

دلقآء الله یعنی دالله ﷻ دملاقات څخه مراد دادی چې دقبرو څخه تر راپورته کیدو وروسته دخپلو اعمالو دحساب او کتاب دپاره داحکم الحاکمین ﷻ په حضور کی حاضریدل ، چې دهغه نسبت په حدیث شریف (۲) کی وارد سویدی چې (دحساب او کتاب دپاره) به ستاسی څخه هر یو دخپل رب ﷻ سره کلام وکړی په دې ډول چې نه به په مابینځ کی کم ترجمان وی اونه هم پرده .

تر مرګ وروسته دپورته کیدو څخه قیامت اودهغه متعلقات مراد دی ، لکه میزان، صراط، جنت، نار او نور ، په لقآء الله او قیامت باندی دایمان راوړلو دا معنی ده چې ددې خبرو پرکیدلو ، واقع کیدلو او راتللو باندی یقین راوړل سی او دا وګڼل وسی چې بې له شکه دا خبری ښکاره کیدونکی دی لکه څنګه چې په قرآن او حدیث کی ارشاد فرمایل سویدی .

په بعضو روایاتو کی دلته ایمان بالقدر هم بیان کړل سویدی، یعنی دایمان په

---

(۱). یعنی دالله ﷻ دامر هیڅ مخالفت نه کوی او نه یې هم کولای سی لکه الله ﷻ چې فرمایلی دی په سورة التحریم کی چې : لا یعصون الله ما امرهم ویفعلون ما یؤمرون . حقّانی

(۲). داحدیث په بخاری اومسلم کی دی، ترجمان هغه چاته وایی څوك چې دیوه سړی خبری بل ته وررپوهولای سی، یعنی چې دیوې ژبې څخه یې بلی ته ترجمه کړی اوپه وییی پوهوی یاپه بل ډول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضروری شیانو کی په تقدیر باندی ایمان راوړل هم لازمی دی ، یعنی داسی فکر کول چی په دنیاکی څومره شیان اعمال، افعال، اجسام، احوال اونور او نور کوچنی وی که غټ ، پټ وی که ښکاره ، هرڅه چی موجود اوپیدا کیدونکی دی هغه ټول دواحد متعال ﷻ دعلم اوقدرت اوارادې څخه کیږی .

داسلام په تفصیل کی چی جناب سرورِ عالَم ﷺ کم عبادتِ خداوندی بیان کی دهغه څخه هغه داعلی درجې عبادت مراد دی چی دهغه برابرهیڅ بل عبادت نسته، یعنی دالله ﷻ دتوحید او درسولِ اکرم ﷺ دنبوت اقرار کول او : اَشْهَدُ اَنْ لاَّ اِلٰهَ الاَّ اللهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْ لُهُ ویل، او ددې سره یې دشرك څخه دځان ساتلو تاکید وفرمایی په کم کی چی عام اهلِ عرب بلکه ټوله اهلِ دنیا مبتلا وه ، ولی چی دی ﷺ ددې شرك دبیخ کښلو اوخالص دتوحید او رېښتینی دین دغوړولو دپاره را استول سوی وو، بیا یې په تفصیل کی داسلام دصلوة (لمانځه) او زکوٰة او صوم یعنی روژې بیان وکی، کم چی ډیر ضروری فرض او عظیم الشانه عبادتونه دی ، چی ارکانِ اسلام او عماد الدین (ددین تنبې) ورته ویل کیږی.

دلته دحج دنه بیانولو وجه دا هم کیدی سی چی تردې وخته پوری فرض سوی نه وو ، لیکن کله چی دا واقعه دحضور انور عَلَیْهِ الصَّلاةُ وَالسَّلاَم دآخری عمر مبارك ([1]) ده ددې وجه زیاته صحیح او قوی دا خبره معلومیږی چی ده ﷺ دحج هم ذکر کړی وو (لکه په بعضو روایاتو کی چی دحج کولو ارشاد موجود دی ([2])) ، لیکن یو وبل ته په بیان کوونکو کی دیوه راوی څخه حج هیر سویدی .

مقصد داچی رسول ﷺ په دې جواب کی داسلام پنځه ارکان ۱. اقرار دتوحید او رسالت ۲. فرضی لمونځونه ۳. فرض زکوة ۴. درمضان روژه ۵. دبیت الله حج ، واضح او ښکاره کړیدی.

داحسان دوې معناوی دی: دیوچا سره نیکی اوښه کول یا یوکار په عمده ، ښه او مستحکم ډول سره ترسره کول ، دجبرآئیل عَلَیْهِ السَّلاَم په جواب کی چی رسول ﷺ داحسان کمه شرعی معنی بیان کړیده هغه دی دوهمی معنی ته نژدی نژدی ده ،

([1]). که څه هم چی دلته څو نور احتمالونه هم وه مثلا دا چی عبادت دی مطلقًا مراد وی، او دلمانځه وغیره ذکر دی عطف دخاص علی العام وی لیکن احقر دمحققینو خوښ کړل سوی اوپه نورو روایاتو سره تائید کړل سوی قول نقل کړیدی . منه

([2]). دابن منده په روایت کی موجود دی. دکهمس روایت وګوره .

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنی دخدای ﷻ عبادت په دومره خلوص او احتیاط او رعایت کولو ، سره دآدابو اداکول دی چی ګواکی اصلی معبود برحق ته وینی اوورته ګوری افعالِ تعظیمی پر ځای کوی یا داسی فکر وهل چی ګواکی زه دخپلی کوتاهی او نا لائقی څخه هغه نه وینم لیکن هغه معبودِ حقیقی زما حرکات اوسکنات او احوال او افعال وینی .
حضرت افصح العرب والعجم ﷺ په دې الفاظو کی خپل کمال جوامع الکلم په پوره ډول ښکاره کړیدی ، په یوڅو الفاظو کی یې هغه خبری بیان کړیدی کمی چی په ډیر اوږد تقریر اوتحریر کی هم نسی ادا کیدلای ، ځکه بالفرض که یو سړی خدای ﷻ ته مخامخ ولاړ یې عبادت کوی نو هغه به په دومره عاجزی اومسکنت او ادب او تعظیم سره افعال ادا کوی چی تر بیانولو به وتلی وی مقصد چی څومره کوشش دی کوی سی هغومره کوشش به کوی اوپه دې کی به هیڅکله کوتاهی نه کوی. په دنیا کی وګوره کله چی یولوی افسر موجود وی نو ترده لاندی خلګ په څومره احتیاط او هوښیاری باندی کار کوی او پرکم کار چی دا ګمان وی چی دابه دلوړ حاکم تر نظر تیرېږی نو هغه به په څومره ښه انداز سره ترسره کوی ، طالب العلم هم دأستاد په وړاندی ترخپله وسه کوشش کوی ترڅو عبارت صحیح ووایی، علی هذا القیاس، نوکله چی پریو چا باندی مراقبه خداوندی تردې اندازې غالبه سی چی خپل هرکار او هر عبادت ګواکی خاص داحکم الحاکمین په حضور کی پر ځای راوړی نودهغه اخلاص دهغه خشوع دهغه احتیاط دهغه دآدابو او شرآئطو مراعات ته به بیا حد (پای) نه وی، دا ټولی خبری وسوې اودڅه وجی څخه وسوې ، ددې وجی چی هغه خبر دی او ګوری، نوکه چیری دا عبادت کوونکی بنده هغه ونه وینی ، خوبیا هم هغه همدغسی شاهد اوحاضر او ناظر دی ، ددې وجی په دې حالت کی هم ده ته دزړه او دظاهر دادابو او تعظیماتو لحاظ ساتل ضروری دی، لکه په مخکنی حالت کی چی کیدل، لیکن اول حالت نهایتی لوړ مقام او اعلی درجه ده چی دحق ﷻ معرفت دومره غالبه سی اوپه زړه کی دهغه عظمت اوجلال او وجودِ باکمال تردې اندازی پوری یوځای سی چی ګواکی هغه په سترګو سره په نظر راځی ، او دوهم حالت ګواکی داول حالت په نسبت په دوهمه درجه کی او یو څه راکښته مقام دی، لیکن دا هم ډیر محمود او قابل دتمنّا او عالیقدر حالت دی چی دعلم اوقدرت اونورو صفاتو دباری جلّ وعلی شانه عقیده په دې اندازه په زړه کی محکمه سی چی بیشکه هغه زموږ ټول اعمال او افعال ارادې او خیالات وینی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَللّٰهُمَّ اَعْطِنَا اِحْدَی الْحَالَتَيْنِ بِحُرْمَةِ سَيِّدِ الثَّقَلَيْنِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَاٰله مَادَامَ تَطْرَفُ الْعَيْنُ .

۲. **پوښتنه** : اې نبي ﷺ زه که دخپل مولی (بادار او آقا) دمال څخه بې له اجازته دهغه ، صدقه ورکړم نو آيا جآئزه ده او کنه ؟

[سوال کوونکی: حضرتِ عمير آزاد کړل سوی مريی دحضرت ابی اللحم رضي الله عنهما]

جواب : هو ! ورکوه يې ، ثواب به يې تاسی دواړو (مالك او مريی) ته نيمايی نيمايی ورسيږی . (مسلم)

شرح : مريی او مزدور ته بې له اجازته دمالك او بادار دومره قدر شی ورکول جآئز دی چی دهغه اجازه داصطلاح او عادت څخه معلومه وی او بادار دهغه په ورکولو باندی رضا مند وی، که بادار او مالك بالکل منع وکړی او دورکولو څخه هميشه ناراضه وی نو مريی او مزدور ته ډير لږه اندازه خيرات ورکول هم ناجآئز دی. دثواب او اجر دنيمايی نيمايی کيدو مطلب دادی چی څومره اندازه چی مالك ته ثواب وی هغومره به تاته هم وی، دا مقصد نه دی چی دمالك دثواب څخه به نيمايی تاته ورسيږی، په بل حديث شريف کی دا خبره صافه ذکر ده چی داسی نه کول کيږی چی ديوه څخه اجر کم کړل سی بل ته ورکول سی بلکه هغه ته به جلا ثواب رسيږی .

۳. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ که زه دابو سلمه پر اولاد باندی مال خرڅ کړم ، کم چی زما هم اولاد دی نو آيا ماته به اجر او ثواب حاصل سی او که نه ؟

[سوال کوونکی : حضرتِ ام سلمه رضي الله عنها]

جواب : هو ! پر هغه يې خرڅ کړه ، پر هغه باندی په خرڅولو سره به تاته هم ثواب ورسيږی . (بخاری ، مسلم)

شرح : ام سلمه رضي الله عنها مخکی دحضرتِ ابو سلمه رض په نکاح کی وه ، دی درسول الله ﷺ دعمه زوی ورور اوډير لوی ځان قربانی کوونکی صحابی وو ، په سنه ۴ هجری کی يې څو بچيان پاته سول او دی وفات سو، او څه وخت وروسته ام سلمه رضي الله عنها ته په ازواج مطهراتو رضي الله عنهن کی دداخليدو شرف حاصل سو او دآنحضرت ﷺ سره يې نکاح وسوه . دا پوښتنه هغې رضي الله عنها پر کوچنيانو باندی دمال خرڅولو په نسبت پيش کړيده ، کله چی دا په خپله ددې کوچنيانو مور وه نو دا شبه کيدی سوه چی شايد ددوی دپرورښت او نورو دپاره پردوی باندی دمال په مصرفولو کی ثواب نه وی ، ليکن دجناب سرور عالَم ﷺ دارشاد څخه معلومه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوه چې په دې کې هم ثواب تر لاسه کيږي ، ځکه دخير په نيت چې ځوك دخپل اولاد په مصارفو کې مال خرځوي ، هغه ته به تر عادي خيراتو هم زيات ثواب ورکول کيږي ، ليکن فرض صدقې او نور (لکه زکوٰة او يا سرسايه) پر خپل اولاد خرځول اودوی ته ورکول جائز نه دي.

۴. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ دکمې صدقې ثواب او اجر ډير لوی دی ؟

[سوال کوونکی : يوسړی چې غالبًا به ابو ذرِ غفاری ؓ وو، په روايت دابو هريرة ؓ]

جواب : افضله او بهتره هغه صدقه ده چې ته په داسې حالت کې صدقه وکې چې جوړ يې او بخل کوونکی يې او دمفلسۍ بيره وی درباندی ، او دمالداری طمع دی وی، دومره يې مه ځنډوه چې څه وخت دې روح ستونی ته را ورسيږي نو بيا وايې چې دومره فلانی ته ورکړه او دومره فلانی ته ، ځکه چې اوس خو ستا مال دبل سو. (بخاری ومسلم)

شرح : يعنی زيات ثواب او اجر دهغه صدقې دی کمه چې په حالت کې دصحت او ژوند ورکړل سی ، ولی چې په دې وخت کې دمال سره محبت وی او طمع وی چې ديوې خوا څخه مال پيدا سی او زيات غنی سم ، په دې وخت کې مال ورکول پر نفس باندی ډير ګرانه پريوزی ، شيطان وسوسې وراچوی چې مال ولی خرځوی معلومه نه ده چې څومره عمر به مې لا پاته وی اوپه کم کم ځای کی به ضرورت پيښيږي ، چاته چې دخدای ﷻ رضا مطلوبه وی او دآخرت اجر يې خوښ وی هغه يې په صحت او حيات کې خرځوی اوکله چې روح ستونی ته راورسيږي او دمرګ وخت رانژدی سی په دې وخت کې د مال محبت کميږي ، ددنيا دخوشحاليو څخه زړه پرې کيږي ، په دې پوهيږي چې اوس به زه رخصت کيږم په دې وخت کې زړه وخيرات او صدقې او وصيت کولو ته کيږي چې فلانی ته دومره ورکې او په فلانی مسجد کې دومره اوپه فلانی مدرسه کې دومره خرځی کی ، په دې حالت کې وفلانی او فلانی ته په ويلو کی څه ګټه ده ، ځکه اوس خو دامال دبل چا سو يعنی دوارثانو حق په دې پوري متعلق سی . په بل حديث شريف کی راغلی دی چې کم سړی دمرګ په وخت کې خير او خيرات کوی دهغه مثال داسې دی لکه چې يو سړی ترخپل نس ډکيدلو وروسته باقيمانده پاته سوی نورو ته ورکوی که څه هم چې په دې حالت کې ثواب بيخی کميږي ليکن خالي دثوابه څخه داهم نه دی لکه آنحضرت ﷺ چې فرمايلی دی چې په خپل صحت او ژوند کی ديو درهم صدقه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولـو ثـواب دمـرګ پـه وخـت کـی دسـلـو ۱۰۰ درهمـو ترصـدقه کولـو زیـات دی (ابوداؤد)

۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ دمحرم دپاره کمی کمی جامې (کالی) اغوسـتل جآئز دی ؟

[سوال کوونکی : یو سړی ، په روایت دعبد الله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : نـه بـه قمـیص اغونـدی او نـه لنګوټـه او پایجامـه ، او نـه بـه دبـاران کـوټ اغوندی اونه به موزی اغوندی ، او که چا بوټو تـه لاس رسی نـه درلـودی نـو مـوزې دی واغوندی او هغه دې تـر بجلکو لاندی پرې کړی ، اونـه بـه هم داسـی یـو جامـه اغوندی چی هغه په زعفران یا ورس رنګیدلی وی . (بخاری)

شرح : پـه کـم وخت کـی چـی رسـول الله ﷺ دحج دپـاره روانیـدونکی وو پـه مدینـه منوره کی په مسجدِ نبوی کی یـو سـړی سوال وړاندی کی چی څه وخت چی موږ محرم سو نوموږ ته کمی کمی جامې اغوسـتل جآئز دی ؟ ددې سوال کوونکی نوم وعلمـاوو تـه پـه تحقیـق کـی نـسو ثابـت چـی څـوك وو غالبًـا بـه دهغـو فردیـسو مسلمانانو څخه یو څوك وو چاچی دده ﷺ دحج دارادې خبر واوریدی نو دده ﷺ سره مکې مکرمې تـه دیوځـای تللـو دشـوق دوجـی مـدینې شـریفې تـه راغلـی وو ، سوال کوونکی هغه جامې پیدا کړی وی دکمو چی اغوسـتل جآئز دی ، لـیکن کلـه چـی داسـی جـامې بـې شـماره او بـې تعـداده وی ددې وجـی جنـاب افـصح العـرب والعجم رسول الله ﷺ په نهایتی مختـصرو او جامعو الفاظو کی پـه حکیمانـه او عالمانه ډول سره دناجآئزو شیانو ذکر ورته وکی ، چی ددې څخه معلومـه سوه چی ددې ماسوا چی کم شیان دی دهغو استعمال جآئز دی ، پـه دې کی جواب کی چی نبی ﷺ کم حکم فرمایلی دی هغه په اتفاق دعلماوو دنارینه وو دپـاره دی ، ښځوته په حالت داحرام کی ددې ټولو شیانو اغوستل جآئز دی ، البتـه پـه زعفران یـا ورس سره رنګ سوی جامې ددوی دپاره هم نا جآئزی دی .

قمیص: ګُرتـیۍ تـه وایـی مګـر د انګیـا او عبـا (۱) او چپنـی او شروانی (۲) او کـوټ ټولو دغـه حکـم دی، او دکرتـیۍ او پاجامې دبیـان کولـو څخـه مـراد دادی چـی هـره جامه چی ګنډل سوی وی هغه ناجآئزه ده . بُرنس : دباران کوټ ته وایی ، دبُرنس او

(۱). عبا : هغه اوږد کوټ ته ویل کیږی کم چی تر پښو پوری وی . حقانی"

(۲). دا هم یو ډول اوږده جامه ده چی دنامه څخه تر زنګنو پوری وی . حقانی"

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنګوټې دممانعت په حکم کې هغه ټولې جامې داخلې دي په کومو سره چې سر پټيږي برابره خبره ده که هغه ګنډل سوي وي او که نه وي . موزه : يعنی خف ، اغوستل منع دي ليکن که چيرې چپلکې يا بوټونه نه رسيدل نو موزه دې دلوړې خوا څخه دومره پرې کړي چې بجلکې ښکاره سي او دچپلکو په ډول سي. په زعفران او رس سره رنګول سوي جامه اغوستل هم ناجآئزه دي ، ليکن که چيرې په پرېولو سره داسې سي چې خوشبويي نه ورڅخه راځي نو بيا جآئز دي . ورس : يو قسم ژړ رنګه خوشبوي داره وابنه دي ، چې په بيابانو کې پيدا کيږي او ترشلو ۲۰ کالو ابنولو پورې هم نه خرابيږي، عربو به په دې سره جامې رنګولې .

فائده : (يوازې دپاره دطالبانو) کله چې په اکثرو روايتو کې دسوال کوونکې سوال په لفظ سره د : ما يلبس المحرم ، ذکر دی ، ددې وجې ددې جواب په نسبت کې علماوو فرمايلي دي چې دا جواب پر طريقه دحکيم دی (ولې چې مناسب په جواب کې هغه جامه وه چې منع وي په احرام کې) لکه چې د يَسْئَلُوْنَكَ مَا ذَا يُنْفِقُوْنَ په جواب کې : قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ فرمايل سويدي ، اود : يَسْأَلُوْنَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ په جواب کې : هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ فرمايل سويدي ، ليکن ددې روايت په بعضو طريقو کې دسوال الفاظ : مَا يَتْرُكُ الْمُحْرِمُ روايت سويدی (رواه ابوداؤد وابو عوانة) ددې الفاظو موافق جواب ته دعلی اسلوب الحکيم (دحکيم دطريقې مطابق) ويلو ضرورت نسته بلکه په دې صورت کې جواب علی ظاهر السوال دی.

اړوند مسئلې: که چپلکې يا بوټونه هم پيدا کيده ليکن ده موزه تربجلکو پورې څيرې کړل بيا يې هم اغوستل جآئز دي مګر ښه نه دی ، ګنډل سوي پټو (څادر) په حالت کې داحرام استعمالول بې له شبهې جآئز دي، که دروپيو يا پيسو هميانۍ ګنډل سوي پر ملا باندې وتړي نو جآئز دي، پر سر باندې که يې چيرې اسباب يا سايوان پورته کې نو هيڅ خبره نه ده .

۲. **پوښتنه** : ای شفيع المذنبين (ﷺ) ترټولو بهتره عمل کم يو دی ؟

[سوال کوونکی : صحابه ﷺ ، په روايت دام فروة ﷺ]

جواب : په اول وخت کې لمونځ کول . (ترمذی)

شرح : جناب سرورِ عالَم ﷺ دترټولو بهتر عمل دسوال په جواب کې مختلفو خلګو ته مختلف جوابونه ورکړيدي ، چاته يې جواب ورکړيدی چې ايمان ترټولو بهتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی چاته یې ارشاد فرمایلی دی چې جهاد ترټولو ښه عمل دی ، ددې وجه داده چې هر یوه سوال کوونکی ته یې دمناسب او لائق عمل ارشاد فرمایلی دی چې ستا دپاره دا افضله ده ، ددې تفصیلي بحث په بل ځای کې ذکر دی.

لمونځ : په پوره پابندی سره دهغه په مستحب او سنت وخت کې ادا کول ډیر لوی کار دی، دا ضروری نه ده چې څه وخت وخت داخل سو فوراً دی لمونځ شروع کوی بلکه په مسجد کې دلمونځ کوونکو دانتظار څخه وروسته په مستحبو وختو کې چې کم لمونځونه ادا کیږی هغه هم ګواکې په اول وخت کې ادا سویدی .

۷. **پوښتنه** : دمکې په لارو کې موږ تلو راتلو بعضې خلګ مُحرِم (احرام تړلی) وه او بعضې غیرِ محرم ، ابو قتادة رضی الله عنه په هغو خلګو کې وو چې محرم نه وه ، خلګو یو ځای دوحشی خرو ډلګۍ ولیدل لیکن دخپل احرام په وجه دهغو دښکار کولو څخه منع سوه ، مګر ابو قتادة رضی الله عنه چې کله محرم نه وو نو پر خپل آس باندی (دښکار کولو په نیت) سپور سو اوخپلو ملګروته یې وویل چې زما لیندۍ راپورته کی نو هیچا نکړه ورپورته یایې نیزوه وغوښته نوهیچا نکړه ورپورته ، آخر خپله راکښته سو پورته یې کړه او پر وحشی خره باندی یې حمله وکړه په هغو کې یې یوه ماده ښکار او را غوځاره کړه ، دهغې غوښې بعضو ملګرو دناجآئز کیدو دوجی نه وخوړلی ، اوبعضو وخوړلی لیکن وروسته یې فکر وکی چې موږ خو محرم یو نو ښکار خوړل به څنګه راته جآئز وی ، ددې وجی پاته غوښې یې دځانه سره راوړې .

[سوال کوونکی : دمکې معظمې په سفر کې دابو قتادة رضی الله عنه ملګری]

جواب : کم چې ددې غوښو څخه پاته دی هغه (هم) وخوری ددې وجی چې هغه یو خوراك دی چې الله تعالی تاسی ته در وخوړې . (بخاری ومسلم شریف وغیرهما)

شرح : دهجرت په شپږم کال حضرتِ رسول مقبول صلی الله علیه وسلم دعمرې کولو دپاره دمدینې منورې څخه دمکې معظمې طرف ته دپنځلس سوو ۱۵۰۰ مسلمانانو سره روان سو، تردې وخته پورې په مکه معظمه کې دکافرانو دخل (اختیار) وو ، څه وخت چې دی صلی الله علیه وسلم حُدیبیې ته ورسیدی (کم چې مکې ته نژدې دیوه ځاه په نامه کوچنۍ ځای دی) دمکې کفارو دی صلی الله علیه وسلم دمخ ته تګ کولو او مکې ته دداخلیدلو څخه را وګرځوی او دعمرې نکولو یې ورته وویل ، مسلمانان دجنګ دپاره آماده وه او په جنګ کې دثابت قدم پاته کیدو دپاره رسول مقبول صلی الله علیه وسلم دصحابه وو رضی الله عنهم څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیعت اوعهد هم اخیستی وو ، لیکن دآنحضرت ﷺ په مشورې سره پر ډیرو شرطو باندی صلح وسوه او دا قرار داد وسو چی په راتلونکی کال کی به دعمرې کولو دپاره راځی اودرې ورځی به په مکه کی پاتیږی بیرته به ځی، دې صلح ته صلح حدیبیه او دې سفر ته عمرهٔ حدیبیه او غزوهٔ حدیبیه وایی ، چی ددې ډیره اوږده ، په زړه پوری او داسرارو ډکه قصه دسیرت او حدیثو په کتابو کی ذکر ده .
په دې سفر کی ابو قتادة رضی الله عنه هم دمدینې منوری څخه دآنحضرت ﷺ سره ملګری وو کله چی دروحآء نومی ځای ته ورسیده (کم چی دمدینې څخه دیرش ۳۰ یا څلوېښت ۴۰ میله لیری دی) نو آنحضرت ﷺ ته خبر ورسیدی چی دمشرکینو یو لښکر دغیقه په ځنګل کی (کم چی دمکی په لار کی ستیا ته نژدی یوځای دی) مسلمانانو ته کمین نیولی دی چی موقع پیدا کی دده ﷺ پر ملګرو باندی چاپه او حمله وکی ، ده ﷺ دخپلو ملګرو مسلمانانو څخه یوه ټولۍ ددوی دسزرنشت ، ټکولو او دفاع کولو دپاره واستوله ، ابو قتادة رضی الله عنه هم په دوی کی وو ، هغه خلګ یې مات کړه او اطمینان یې حاصل کی ابو قتادة رضی الله عنه اودهغه ملګری صحابه کرام رضی الله عنهم دآنحضرت ﷺ دلښکر سره بیرته یوځای سوه ، او ټولو خلګو احرام تړلی وو ، لیکن ابو قتادة رضی الله عنه او دهغه ملګرو احرام نه وو تړلی (غالبًا ابو قتادة رضی الله عنه پر مقام دذو الحلیفة باندی نه وو تیر سوی، کم چی دمدینې څخه شپږ میله لیری دی چی ددې ځایه څخه اهلِ مدینه وو ته احرام تړل ضروری دی او کم ته چی میقات وایی ، بلکه دبلی لاری څخه راغلی دی، یا ترهغې زمانې پوری داحرام تړلو مواقیت او ځایونه نه وه متعین سوی) یوه ورځ دی دبعضو ملګرو سره پریوه منزل (تمهام قاحة) باندی کښنته سوی وو او جناب سرور عالَم ﷺ سره دنورو ملګرو صحابه وو رضی الله عنهم مخ ته تشریف وړی وو ، ابو قتادة رضی الله عنه کښېنستی په خپلو بوټونو کی یې پیوند لګوی دده ملګرو دیوه حمارِ وحشی ماده شاوخوا ګرځیدونکی ولیده مګر کله چی په حالت کی داحرام ښکار کول حرام دی ، ددې وجی یې نسوای ښکار کولای او یو او بل طرف ته یې کتل او خندل یې چی عجبه حالت دی چی ښکار موجود دی مګر دویشتلو اجازه یې نسته، زړه خو یې غوښته چی ابو قتادة رضی الله عنه داووینی او ښکار یې کړی لیکن کله چی هغه دخندا سبب وپوښتی او سر یې را پورته کی دلیری څخه یې هغه خر ولیدی او ویې پوښتل چی هغه چشی دی نو ټولو ملګرو یې غاړی کړې کړی او پته خُله

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېښسته او ويې ويل چې موږ ته معلومه نه ده چې چشې دی ، ولې چې دوی حضرات په دې پوهېده چې که چيرې موږ يوه ذره اشاره وکړه اوده ته مو ورونښووی يا موږ په يوه بله طريقه کومك ورسره وکی نودده ښکاربه زموږ په واسطه سره ناجآئزه سی . آخر ابو قتادة رضي الله عنه خپله ولاړ سو او پرخپل آس باندی يې زين اونور شيان کښېښوول اوپر سپور سو ، ليکن لينډۍ اخيستل يې ورسره هير سوه، انديوالانوته چې يې هر څو واره وويل مګر چا ورنکړه ، ولې چې دا هم يو قسم کومك دی ، په خپله را کښته سو اودخپل يوه ملګری لينډۍ يې ورسره واخيسته او دهغه وحشی خره په شا پسی يې آس وځغلوی او هغه يې په نيزه سره وويشتی او راغلی ملګرو ته يې ووېل چې راځئ اوس خو يې نو راسره پورته کی ليکن هغو داهم يو قسم کومك ګڼی او دراپورته کولو دپاره هم نه ورسره ولاړه آخر ابو قتادة رضي الله عنه په خپله راوړه او په ټولو يې يوځای غوښې سره وخوړلی ، مګر بيا بعضو خلګوته شبهه وسوه چې شايد دابه ناجآئزی وی او وې ويل چې درسول ﷺ په موجود والی کی موږ بې له پوښتنې دا غوښې ولې وخوړلی، کله چې دصحابه وو رضي الله عنهم دا ډلګۍ کوچنۍ وه ددې وجه دا انديښنه وه چې ددې خوا يا هغې خوا څخه کم دښمن ضرر را ونه رسوی اودمسئلې دپوښتلو هم ضرورت وو ، ددې وجې ابو قتادة رضي الله عنه آس وځغلوی دخلګو څخه يې دنبی ﷺ داوسيدنې او قيام دځای پوښتنه وکړه دآنحضرت ﷺ خدمت ته ورسيدی او عرض يې وکی چې يا رسول الله ﷺ ستا بعضی خادمان شاته را روان دی تاته سلام وړاندی کوی هغوته بيره ده چې هسی نه پردوی باندی کم دښمن رانسی ددې دپاره تاسی لږ انتظار وکی ، تر لږ انتظار وروسته هغه خلګ هم راغله ، ابوقتادة رضي الله عنه او هغو دوحشی خره دښکار قصه وړاندی کړه نو ده ﷺ وفرمايل چې په تاسی کی خوبه چا څه داشارې يا ددلالت (لارښوونی) کومك نه وی ورسره کړی ټولو عرض وکی چې نه ! نبی ﷺ وفرمايل چې وې خوری حلال دی اودهغو دزړه دخوشحاله کولو او بالکل دشبهې ليری کولو دپاره يې وفرمايل : چې ماته هم په هغه کی يوه برخه را کړی .

۸. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ ترټولو بهتره سړی څوك دی ؟ او ترهغه بعده بيا څوك دی ؟ [سوال کوونکی: نامعلوم نامه شخص]

جواب: ترټولو ښه هغه سړی دی چې دخدای جل جلاله په لاره کی جهاد کوی ترده وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه مومن څوك چې دغره دغارو څخه كې په يوه كې اوسې دخداى ﷻ څخه بيريږي او خلګوته تكليف نه ور رسوي (ترمذي) .

شرح : دجهاد نفع اوګټه چې كله متعدي وه يعنې نوروته هم رسيده ، دالله ﷻ دمخلوق دپاره هدايت وي ، دكفر تاريكې ايسته كيږي ، اودايمان دروښنايي په غوړيدو سره كلمة الله لوړيږي يعنې دالله ﷻ يادول لوړيږي ددې وجې يې جهاد ته افضله وفرمايل اوپه ګوښه كښېښستو او يوازې والې كې چې كله يوازې دهغه شخص نفع وي نوځكه دايې پردوهم نمبر باندې راوړل مګر ددې هم ډير فضيلت دى ولې چې دين او ايمان په دې باندې سالم او جوړ وي خلګوته دضرر رسولو او نورو ګناهونو څخه محفوظه كيږي دالله ﷻ عبادت كوي .

۹. **پوښتنه** : يارسول الله ﷺ ما په دوولس ۱۲ ديناره يو هار رانيولى دى چې په هغه كې پر سرو زرو باندې غميان لګيدلي وه ، ما غميان ورڅخه ليرې او جلا كړه نوپه دې كې تر دوولسو ۱۲ دينارو (۱) زيات سره زر راووته ، په دې ډول رانيول جائز دي اوكه نه ؟ [سوال كوونكى : فضاله بن عبيد رضي الله عنه]

جواب : دا ډول بيع جائزه نه ده ترڅو چې غمې او مال (سره زر) سره جلا جلا نسي (ابوداؤد ومسلم ونسائي) .

شرح : شرعي قاعده داده چې دسرو زرو او چاندى بيع كه چيرى دهغه دجنس سره وي مثلا سره زر دسرو زرو په بدله كې خرڅوي يا سپين زر دسپينو زرو په عوض كې خرڅوي نو دواړو طرفوته سره زر او سپين زر برابريدل غواړي ، كه چيرى درانيوونكي سره سپين زر كم او بل طرف ته زيات وي نودا بيع ناجآئزه او حرامه ده، نوڅه وخت چې په دوولسو ۱۲ دينارو باندې هار يا اميل واخيستل سو په هغه كې سره زر راووته او دواړو طرفوته سره زر برابر نه وه بلكه رانيوونكي ته

---

(۱). دينار او درهم پخوانۍ پيسې وي چې دينار يې دسرو زرو څخه او درهم به يې دسپينو زرو څخه جوړ كړي وو، نوځكه په دينار باندې سره زر اخيستل داسې سوه لكه سره زر چې په سرو زرو بدل كړل سي همدارنګه په درهم باندې سپين زر اخيستل داسې سوه لكه سپين زر چې په سپينو زرو بدل كړل سي ځكه چې په دې دواړو سوداوو كې دواړو طرفوته يوجنس دى او ديوه جنس (شيږ) شيانوپه بدله كې داشرط دى چې دواړه به سره مساوي وي، اوكه چيرى يوه طرف ته پرسرو زرو سربيره غميان يانور څه هم وه نو دهغو دپاره جلا سره زر ياقيمت شرط دى. حقاني ٣

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددوولسو دينارو په بدله کې تر دوولسو دينارو زيات سره زر ورسيدل او غمې او نور شيان مفت پاتـه سوه ځکـه نو دداسې بيـع دناجائز والـې حکـم آنحضرت ﷺ وفرمايـۀ اووې فرمايـل چې دا ډول سره زر يا سپين زر ترڅو چې دغمې او نـورو شيانو څخه جلا سوي نـه وي نـه خرڅول يې پکـار دي ، دجلا کولـو څخـه بـه يې دا معلومه سي چې په زرو کې څومره قدر سره زر يا سپين زر دي ترڅو چې دخريدار څخه دومره قيمت واخيستل سي چې دسرو زرو په بدله کې سره زر وصول سي ، او يوڅه قيمت دغمې او نـورو دپاره هم پاتـه سي ، او هر ځای دزرو ماتولو او پـرې کولو ضرورت پـيښ نـسي بلکـه کـه چيـرې دمخکې څخـه دسرو زرو يـا سپينو زرو اندازه معلومه وي يا داندازه کولو څخه يقيني معلومه سي چې دپيسو سره زر تر سپينو زرو زيات دي بياهم بيع جائزه ده ، مقصد دادی چې درانيـوونکي دسرو زرو يا سپينو زرو (يعنې قيمت دروپيو يا اشرفيو) دزرو ترموجودو سرو زرو يـا سپينو زرو يوڅه زياتيدل پکار دي ترڅو چې درانيوونکي سره زر ياسپين زر يوڅه دسرو زرو يا سپينو زرو په مقابله کې حساب کړل سي اوپاتـه دغمې او نـورو پـه قيمت کې ولګول سي ، کـه چيری درانيـوونکي دروپيـو سره زر يـا سپين زر دخرڅوونکي دسرو زرو يا سپينو زرو سره برابر يايوڅه کم سي يايې اندازه هم نـه وي معلومـه چې زيات دي که کم نوبيع به هيڅکله جائزه نـسي ، البتـه کـه چيرې جنس بـدل سـو يعنې يوه طرف ته سره زر وي بل طرف ته سپين زر ، يـا درانيـوونکي سره سپين زر وي اودخرڅوونکي سره سره زر نوبيا ددواړو طرفو دبرابريدلو شرط نسته بلکـه کـه کم يا زيات هم وي نوبيع جائزه ده ، البتـه دا اوس هم ضروري ده چې نقده معاملـه وي دواړه شيان دې هغه وخت کې لاس پـه لاس ورکـړل سي پـه قـرض (پـور) معاملـه دې نـه وي .

۱۰ . **پوښتنه** : زما يوې مينځې پر سلع (کم چې پـه مدينـه کې يوکوچنی غـردی) بزې څرولې چې په هغو کې يې يوه بزه (ديـوه مرض اويابـل شي دوجې) مـړه کيـدونکې وليده يوه ډبره يې ماته کړه (اودهغې په تيـره اونـرې طرف بانـدې يې) هغـه بـزه ذبـح کړه ، اوس په دې ډبرې سره دذبح کړل سوې بزې خوراك جائز دي که نه ؟

[سوال کوونکی : کعب بن مالك رضي الله عنه]

جواب : هغه وخوره (ولې چې په تيره اوتيز شي سره ذبح کړل سوې چې دهغه څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وینی وبهیږې حلال دی برابره خبره ده که هغه اوسپنه وی اوکه کاڼی یا دیوه لرګی ټوټه) . (بخاری شریف ومؤطا امام مالك وغیره) .

شرح : سوال یې ددې وجې کړی وو چې په ډبره سره دذبح کړل سوی حیوان په حلالیدو کی شبه وه چې هغه ده ﷺ جآئز او حلاله وفرمایل اودخوړلو اجازت یې ورکی ، لیکن ددې څخه دوهمه مسئله دا هم معلومه سوه چې دښځی ذبیحه هم حلاله ده دجمهورو علماوو همدغه مذهب دی لیکن دامام شافعیؒ په مذهب کی یو روایت داهم دی چې دښځی ذبیحه مکروه ده ، ددې واقعې څخه دا هم معلومه سوه چې مزدور او امانت ساتونکی اونورو ته دبل چا په مِلك کی بې له اجازې دهغه داسی تصرف جائز دی چې په هغه کی دهغه خیرخواهی اوګټه وی اوپه تصرف نه کولو کی یې نقصان ښکاره وی ، لکه چې دې ښځی که دابزه نه وای حلاله کړی نو مړه کیده او ضآئع کیده .

۱۱. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ (ددجال دراوتو په زمانه کی چې کله یوه ورځ دپوره یوه کال سره برابره سی نو) آیا موږ ته په دې پوره ورځ کی دعادی ورځو مطابق دیوې ورځی لمونځونه یعنی یوازی پنځه لمونځونه کافی او بس دی اوکه به زیات لمونځونه کوو ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په وخت کی دذکر ددجال]

جواب : دیوې ورځی لمونځونه کافی نه دی ، بلکه ددې دپاره به اندازه لګوی (او لمونځونه به کوی) یعنی څلورویشت ساعته به یوه ورځ ګڼی اوپه هغه کی به پنځه لمونځونه په دومره دومره اندازه لیری لیری کوی لکه همیشه چې مو کول (ترمذی ومسلم شریف) .

شرح : آنحضرت ﷺ یو وخت ددجال حال بیانوی اوخپل صحابه رضي الله عنهم یې دهغه څخه بیرول ، تر ډیرو حالاتو بیانولو وروسته نبی ﷺ وفرمایل چې هغه (دجال) به دهغه لاری څخه راوزی کمه چې دشام او عراق په مابینځ کی واقع ده ، ای دخدای جل جلاله بندګانو په هغه وخت کی ثابت قدمه اوسئ ، صحابه وو رضي الله عنهم عرض وکی چې یارسول الله ﷺ هغه به ترڅه وخته پوری په دنیا کی پاته سی نبی ﷺ وفرمایل تر څلویښتو ۴۰ ورځو پوری ، چې په هغوکی به یوه ورځ دیوه کال په اندازه اوږده وی او یوه ورځ به دیوې میاشتی په اندازه اوږده وی او یوه ورځ به دیوې هفتې په اندازه اوږده وی اوپاته ورځی به یې ستاسی دعادی ورځو په شان وی ، داچی یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

واوريده نو صحابه وو رضي الله عنهم دا پوښتنه وړاندې کړه ، يعنی په دې اوږده ورځ کی به دلمر درفتار او راختو او لويدو په حساب باندی دقاعدې مطابق پنځه لمونځونه کافي وی اوکه نه ؟ نبی ﷺ وفرمايل چی نه ! کافی نه دی بلکه په اندازه او حساب سره به تر لږ لږ وخت جلا کولو وروسته دماپښين مازديګر او ماښام لمونځونه کوی (که يوکال ۴۲۰ ورځی واخيستل سی نوپه دې ورځ کی به اته لس سوه ۱۸۰۰ لمونځونه وکړل سی) ، انشآء الله تعالی دجناب رسول الله ﷺ پيش ګويی به ضرور صادقيږی .

وګورئ الله ﷻ داوسه څخه دهغې ورځی دلمونځو داندازې کولو اسباب او سامان پيدا کړيدی ، ځای پرځای ګړيانی او ساعتونه موجود دی، دهرموسم دلمانځه وختونه دګنتهو په حساب سره خلګو ليکلی دی په هغه اوږده ورځ کی به هم دقاعدې مطابق پرعادی ګنتهو باندی لمونځونه کول کيږی په څلورويشت ۲۴ ساعتو کی به پنځه ۵ لمونځونه ادا کول کيږی .

فائده : بلغار يو ښار دی چی هلته دماښام تر لمانځه وروسته دشفق لويدلو سره سم صبح صادق (سپيدې) را ښکاره کيږی ، دماخستن وخت ګرسره راځی نه بعضی علماء خو وايی چی پرهغو باندی دماخستن لمونځ فرض دی دهغه قضاء راوړل پکار دی که څه هم چی دهغه (دماخستن دلمانځه) وخت هم نه دی پيدا سوی لکه چی ددجال په اوږده ورځ کی نبی ﷺ دډيرو لمونځونو دکولو حکم ورکړيدی حال دا چی په دې ورځ کی به وخت صرف دپنځو لمونځو راسی ، او بعضی علماء وايی (لکه دعلمآء حنفيه وو قولِ راجح چی هم دغه دی) چی دبلغار اوسيدونکو چی کله دماخستن وخت نه ودرلودی ددې وجی پرهغو باندی دماخستن لمونځ فرض دی، دوی فرمايی چی په دې اوږده ورځ کی به هم چی کله دزياتو لمونځو وخت نه ودرلودای سی ددې وجی که چيری موږ دقاعدې مطابق حکم ورکوو نوداسی به وايو چی دپنځو لمونځو څخه زيات په دې پوره ورځ کی نه دی فرض ، ليکن درسول مقبول ﷺ دوينا په وجه دقياس او قانون څخه مخالف دا حکم منل سويدی چی په دې اوږده ورځ کی دی دپوره کال لمونځونه ادا کړل سی .

دوهمه وجه دفرق دا کيدی سی چی په بلغار کی په حقيقت کی دماخستن وخت راتللای نسی ځکه نو لمونځ يې نسو فرض او ددجال په ورځو کی به دلمر راختل او لويدل شپه او ورځ دقاعدې مطابق وی او دلمونځو وختونه به په عادی ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره راتلونکی وی ، لیکن ددې بد بختـه (دجال) پـه سحر او جادو او نظر بندی سره بـه (چی دهغـه قدرت ده تـه دالله ﷻ دطرفـه ورکـول سویدی) پـه زرهـاوو نـادرې او عجآئبی ښکاره سی ، اور بـه داوبـو پـه شکل ښکاره سی ، اوبـه بـه داور پـه شکل ښکاره سی ، دخلگو دنظر بنده کیدلو پـه وجـه بـه دوخت تیریـدل پـه سترگو نـه معلومیږی اونه به محسوس کیږی، ددې وجی څخه لمونځونه ټول فرض سوه ، ولی چی لمونځونـه خدای ﷻ پـه اصلی وختـو پـوری متعلق کړیدی ، دیوچا لیدلو او محسوس کیدلو یا نه کیدلو ته اعتبار نسته ، تاسی وګورئ پر ړندو او کڼو باندی ټول لمونځونه فرض دی حال داچی هغوته دلمر ختل او لویدل هیڅ نه معلومیږی .

۱۲ . **پوښتنه** : یارسول الله ﷺ زه مریضه یم دتللو طاقت نلرم طواف څرنګه وکړم ؟
[سوال کوونکی : ام المؤمنین ام سلمه رضي الله عنها]

جواب : څه وخت چی دسهار لمونځ شروع سی نوتـه پـر خپـل اوښـه بـانـدی سپـره سـه لمونځ کوه او دخلګو په شا پسې سه او طواف کوه . (بخاری ، مسلم ، ابوداؤد)

شرح : پـه حجّة الوادع کی دجناب رسول اکرم ﷺ سره ازواجی مطهّراتی هم ملګری وی ، دهغـوی رضي الله عنهن څخـه امّ سـلمه رضي الله عنها مریـضه سـوه چـی دخانـهٔ کعبـې دطواف کولو طاقت یې نسو پاته کم چی پـه حج کی ضروی دی، آنحضرت ﷺ تـه یې عرض وکی نوده ﷺ دسهار دلمانځه پروخت دسپریدلو او طواف کولو اجازه ورکـړه ، ددې ګټـه دا وه چـی پـه دې وخت کی نارینـه پـه لمانځـه کـی اختـه وی او مطاف (یعنـی دطـواف ځـای) خـالی وی ، وخـت هـم دتـاریکـۍ دی پـه اطمینـان سـره طواف کولی سی، دیوچا نارینـه بـه هـم نظر نـه پـر لـویږی ، دزیاتی پـردې اونـورو شیانو دترسره کولو تکلیف بـه هم نـه وی . ددې حدیث شریف څخـه پـه حالت کی دعـذر دسپرتیا پـه ډول سره دطـواف کولو اجازه معلومـه سـوه ، پـه خپلـه حضرت سرورِ عالَم ﷺ هم دخپل مزاجِ اقدس دمریضی پـه وجـه پـر سپرلی بانـدی دسپرتیا پـه حالت کی طواف کړیدی ، پـه دې کی یوه فآئده دا هم وه چی خلګو دده ﷺ څخه مسآئلی پوښتلی او دلیری څخه به یې لیدی او زیات ازدحام جوړولو تـه بـه خبره نـه رسیده ، اودا هم معلومه سوه چی پـه داسی ضرورت کی دکعبې صحن (غـولی) تـه داوښ ، آس او نورو چارپایانو داخلول جآئز دی .

۱۳ . **پوښتنه** : ای فخر عالَم ﷺ کم سړی چی کښېنی او لمونځ کـوی دهغـه څـه حکم دی ؟ [سوال کوونکی : عمران بن حصین رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

(c) ketabton.com: The Digital Library

جواب : کم سړی چی ودریږی او لمونځ وکی دا ترټولو ښه دی ، اوکم سړی چی یې په ناسته کوی هغه ته نیمایی ثواب رسیږی نسبت وثواب ته دولاړ سړی ، او کم سړی چی یې په پروتی کوی هغه ته دپه ناستی کوونکی دثواب نیمایی رسیږی . (ترمذی)

شرح : کله چی پوښتونکی بې له قیده دصحت او مرض عام سوال کړی وو ددې وجی آنحضرت ﷺ عامه قاعده وفرمایله ، دفرضو او نفلو ، صحت او مرض او نورو حالاتو تفصیل یې نه دی فرمایلی ، قاعده داده چی په ناستی کوونکی نیمایی او په پروتی کوونکی ته دهغه څخه لا نیمایی ثواب ورکول کیږی ، لیکن دمرض په حالت کی چی یې کله دمعذوری دوجی څخه په ناستی یاپه پروتی وکړی نو دالله ﷻ درحمت او فضله څخه پوره ثواب په ولاړی سره دلمونځ کوونکی په شان ورکول کیږی لیکن قاعده همدغه ده چی په ناستی کوونکی ته نیمایی ثواب دی، لکه بې له عذره چی په ناستی نفل کوونکو ته هم نیمایی ثواب ورکول کیږی ، او فرض بې له عذره په ناستی یا پروتی سره جآئز نه دی . بعضی علماوو ددې حدیث مطلب په بل ډول هم بیان کړیدی ، لیکن دا مخکنی بیان ترټولو عمده او واضح دی .

۱۴ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما سترګی خوږیږی آیا دروژې په حالت کی ماته رانجه لګول جآئز دی ؟ [سوال کوونکی: یوسړی، په روایت دانس رضی الله عنه]

جواب : هو! رانجه ولګوه (روا دی، روژې ته څه تاوان نه رسوی)، (ترمذی شریف)

شرح : په روژه کی په رانجو لګولو سره هیڅ تاوان نه کیږی برابره خبره ده که دکم ضرورت او عذر په وجه ولګول سی او که بې له ضرورته ، که چیری تر رانجو لګولو وروسته بلغم راووته اوپه هغو کی درنجو رنګ ښکاره وو بیا هم روژه نه ماتیږی ، ځکه دبدن دسوریو په ذریعه چی کم شی بدن ته دتنه ننوزی هغه روژه نه فاسدوی ، په بعضو ځایوکی په عوامو کی مشهوره ده چی په روژه کی تررانجه لګولو وروسته که چیری بیده سی نو روژه مکروه یا فاسدیږی دا بالکل غلط دی، دا رنګه پرړیره یا پر بریتو یاپر سر باندی تیل لګول روژه نه مکروه کوی .

۱۵ . **پوښتنه** : ای سیّد الاولین والآخرین دا دوه سورتونه قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ او قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ په قرآن کی داخل دی که نه دی ؟

[سوال کوونکی : ابی بن کعب رضی الله عنه]

(c) ketabton.com: The Digital Library

جواب: ماته دخدای تعالی ﷻ دطرفه څخه ویل سویدی چې قُلْ اَعُوْذُ (ترآخره پوری)، نو ما هغه داډول وویل (ددې څخه معلومه سوه چې داپه قرآن مجید کی داخل دی ، ولی کم کلام چی دالله ﷻ دطرفه څخه وفرمایل سی اورسول الله ﷺ هغه پر ژبه مبارکه باندی ادا کړی همدا قرآن مجید دی) . (بخاری شریف)

شرح : د قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ او قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ په نسبت کی په صحابه وو رضی الله عنهم کی دمخکی څخه یوڅه اختلاف وو چې آیا دا دواړه سورتونه په قرآن کی داخل دی او که نه ؟ ابن مسعود رضی الله عنه ویل چې داپه کتاب الله کی داخل نه دی او دقرآن مجید څخه یې دوی ایستلی شمارل ، زرّ بن حبیش رضی الله عنه وحضرت ابیّ بن کعب رضی الله عنه (دی هغه څوك دی چې په صحابه وو رضی الله عنهم ترټولو لوی قاری او حافظ وو) ته ددې خبری یادونه وکړه او ورته وې ویل چې ابنِ مسعود رضی الله عنه داسی فرمایی ، ابیّ بن کعب رضی الله عنه خپله پوښتنه او درسول الله ﷺ جواب ورته واوروئ (کم چې لوړ ذکر سوه) چې دهغه مطلب دادی چې په کمه طریقه سره نور قرآن کریم راښوول سویدی په همهغه ډول دا سورتونه هم ماته راښوول سویدی ددې څخه معلومه سوه چې داهم په قرآن کی داخل دی ، دصحابه وو رضی الله عنه داولنی اختلاف څخه وروسته پردې خبره باندی اتفاق راغلی وو چې دا سورتونه په قرآن کریم داخل دی ، نو اوس که چیری یوشخص ددې دقرآن کیدلو څخه انکار وکړی نو کافر به سی ، دابنِ مسعود رضی الله عنه څخه داهم نقل سویدی چې هغه دخپل قول څخه رجوع وکړه او دا سورتونه یې په قرآن کی داخل وګڼل او بعضی علماء فرمایی چې ابن مسعود رضی الله عنه ته ددې سورتو په قرآن کی دداخلیدلو څخه انکار نه وو ، بلکه په قرآن کی یې ددوی دلیکلو څخه منع فرمایلی وه ، دده رایه دا وه چې یوازی هغه سورتونه او آیتونه په قرآنِ مجید کی لیکل کیدی سی دکومو دلیکلوچې په خاص ډول په تصریح سره آنحضرت ﷺ اجازه ورکړی وی اوددې دوو سورتونو دلیکلو په اړوند دنبی ﷺ داجازې ورکولو خبر ده رضی الله عنه ته نه وو رسیدلی ځکه دی یې دلیکلو څخه منع کوونکی وو .

۱۲. **پوښتنه** : ماته دومره اندازه حیض راځی چې هیڅکله پاکیږم نه ، همیشه لمونځ پریږدم اوکه یو بل تدبیر ورته جوړ کړم ؟

[سوال کوونکی : فاطمه بنت ابی حبیش رضی الله عنها]

جواب : دا چی تا ته همیشه وینی راځی حیض نه دی (بلکه مرض دی) یورګ خلاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

سویدی دهغه ځخه وینی راځی لهذا ددې وینو تر جاري کیدلو مخکی چی تاته څو ورځی حیض راتلی دهغومره مدې دپاره په هره میاشت کی لمونځ پریږده او څه وخت چی دهغه عادت موافق ورځی تیری سی نو غسل وکه او بیرته لمونځونه شروع که . (بخاری شریف)

شرح : دحیض وینی دعادت داختلاف سره سم ډیر وخته بعده راځی چی دهغه مده لږ تر لږه پنځلس ورځی **۱۵** ورځی ده ، اوس که چیری یوې ښځی ته همیشه وینی راځی نو دابه دحیض وینی نه وی بلکه دناجوړی وینی به ګڼل کیږی اوداسی ښځی ته مستحاضه ویل کیږی ، مستحاضې ته دحیض احکام نه ورکول کیږی بلکه مسجد ته داخلیدل ، قرآن شریف ویل ، میړه ته ددې سره نژدیکت کول ، مطلب کم شیان چی حآئضې ته حرام دی هغه دې ته جآئز دی، روژه او لمونځ ادا کول هم ورباندی ضروری دی ، لیکن تردې جاري کیدلو دوینی اوتر دې ناجوړی دمخه په هره میاشت کی چی څو ورځی دحیض وینه راتله ، په همدې اندازه باندی به په همدغو تاریخو کی خپل ځان دحیض په حالت کی وبولی او لمونځ او روژه به پریږدی ، څه وخت چی دعادت موافق دحیض ورځی تیری سوې نوغسل به وکی ، لکه دحیض ترپاکیدلو وروسته چی به یې غسل کوی ، اوپه پاته ورځو کی به همیشه لمونځ کوی ، لیکن دداسی ښځی دپاره مستحب دی چی دهر یوه لمانځه دپاره غسل وکړی یادې ددوو لمونځو دپاره یوغسل وکړی مثلاً دماپښین او مازدیګر دپاره یو غسل او دماښام او ماخستن دپاره دوهم غسل ، لیکن دا غسل ضروری نه دی ځکه چی په طور دعلاج کولو ده ﷺ اختیار ورکړیدی ، ددې دپاره چی دغسل خونك والی اویخ والی بدن ته ورسیږی او دوینی جوش کم سی او راوتل اوروانیدل به یې بند سی اوپه اطمینان سره به لمونځ وکړی .

۱۷ . **پوښتنه** : یو سړی (بیده سو ترپورته کیدو وروسته پرکالو او یا بل شی باندی) لوندوالی ووینی (یعنی منی یا مذی) مګر احتلام (خوب) نه وی ورته یاد پرهغه باندی غسل واجب دی که نه او کم سړی چی (دا ډول) خوب ووینی لیکن پرکالو باندی یې لوندوالی نکی پیدا ، ده ته څه حکم دی ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په روایت دعآئشې رضي الله عنها]

جواب : کم سړی چی لوندوالی پیدا کی اوخوب یې نه وی په یاد پر هغه باندی غسل لازم او فرض دی او دکم سړی چی خوب په یاد وی او لوندوالی نکی پیدا پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه باندی غسل نه دی واجب (ترمذی شریف) .

شرح : په خوب کی په احتلام کیدلو یعنی منی وتلو سره غسل واجبیږی دخوب یادیدلو یا نه یادیدلو ته اعتبار نسته ، که یې چیری خوب په یاد وو اوپر کالو باندی کم ځای لوندوالی او نښان نه وو نو غسل نه دی واجب ، که یې چیری پرجامو باندی نښان او داغ او تپله پیدا کړه لیکن یقین یې نه وو چی منی دی بلکه شاید مذی وی په داسی حالت کی غسل واجب دی که یې یقین سو چی منی نه دی مذی دی نو غسل نه دی واجب مګر خوښه خبره او احتیاط دا دی چی غسل وکی . (دا ډول بیان بل ځای دام سلیم رضي الله عنها دپوښتنی په جواب کی تیر سویدی) .

۱۸ . **پوښتنه** : یا نبی ﷺ زما او دعآئشي رضي الله عنها روژه وه مور ته داسی خوراك پیدا سو چی خوړلو ته مو زړه کیدی موږ دواړو هغه وخوړی ، اوس ارشاد راته وفرمایه چی څه وکو ؟

[سوال کوونکی : حضرت حفصه او عآئشه رضي الله عنها]

جواب : ددې په بدله کی یوه بله ورځ روژه ونیسی . (ترمذی شریف)

شرح : دنفلی روژې ماتوالی بې له ضرورته هم جآئز دی ، او دمیلمستیا یا بل عذر په وجه یې هم ما تول جآئز بلکه مستحب دی ، لیکن په هر صورت کی قضا واجبیږی ، لکه ده ﷺ چی دبلی روژې دنیولو ارشاد ورته وفرمایی ، البته که یې دبلی ماتی سوی روژې قضایی روژه نیولی وه یا یې یو معین نذر ادا کوی نو بیا یې ماتول نه دی جآئز ، دا مضمون دنورو حدیثو څخه معلومیږی ، نذرِ معیّن دې ته وایی چی یوڅوك دیوې معلومی ورځی یا میاشتی روژه نیول پرخپله ذمه باندی واحب کړی .

۱۹ . **پوښتنه** : یارسول الله ﷺ ما خپلی ښځی ته په خور ویلی دی هغه اوس پرما باندی حلاله ده او که نه ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابو تمیمه عجمی رضي الله عنه]

جواب : هغه خو ستا خور ده ، مګر داسی ویل نه دی پکار . (ابو داؤد)

شرح : یعنی داسلام ددین دلحاظ څخه هغه بیشکه ستا خور ده ، لیکن کله چی زوجه (ماندینه) ده ددې وجی داسی لفظ ویل نه دی پکار چی دهغه څخه دحرامیدو شبهه وسی ، ددې څخه معلومه سوه چی خپلی ښځی ته ددې لفظ ویلو چی (ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما خور یې) یا ددارنګه ناری وروهلو چې (ای خور!) څخه نکاح نه ماتیږی ، مګر بیا هم ویل یې مکروه دی .

مسئله : که یې ښځی ته وویل چې ته زما دمور په مثل یې یایې ورته وویل چې ته زما دخور په مثل یې او دطلاق یا ظهار نیت یې وکی نوهمدغه طلاق یا ظهار سو اوکه یې دا نیت وو چې په بزرګی او عزت یا نورو شیانو کی زما دمور په مثل یې یا زما دخور په مثل یې نوطلاق یا ظهار هیڅ هم نه واقع کیږی ، دظهار معنی په عربی کتابو کی یا په پښتو (بهشتی زیور) کی وګوری .

۲۰. **پوښتنه** : یارسول الله ﷺ کله کله انسان په ځنګل کی وی او اوبه ډیری کمی وی په دې حالت کی که دیو چا څخه لږ څه باد ووزی (نو په اوداسه کولو کی ډیر تکلیف وی، ولی چې اوبه نه وی) ددې په اړوند ستاسی څه ارشاد دی ؟

[سوال کوونکی : یو اعرابی (دصحرا سړی) په روایت دعلی بن طلق رضی الله عنه]

جواب : کله چې ستاسی څخه یو دباد ایستل وکړی نو ورته پکار دی چې اودس وکړی . (ترمذی)

شرح : دسوال کوونکی مقصد دا وو چې که دضرورت په وخت کی لږ او سپک باد وتل معاف وای نو ښه به وای اوپه دې سره شاید اودس نه ماتیږی لیکن ده ﷺ وفرمایل چې عامه قاعده داده چې په باد وتلو سره اودس روغ نه پاته کیږی بل اودس واجب دی برابره خبره ده که لږ باد ووزی اوکه ډیر او داوبو لږ والی وی که نه وی ، البته که چیری اوبه بالکل نه وی ، یایې دچیښلو دضرورت دپاره ایښی وی، نوبیا تیمم جائز دی چې دهغه حکم په نورو ځایو کی په قرآن او حدیث کی موجود دی .

۲۱. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ کله کله ماته یو رانیوونکی راسی داسی شی غواړی چې هغه زما سره نه وی آیا دا روا ده چې زه دهغه دپاره هغه شی دبازار څخه رانیسم . [سوال کوونکی: فضاله بن عبید رضی الله عنه]

جواب : کم شی چې ستاسره موجود نه وی دهغه خرڅول مه کوه (ترمذی ومسلم شریف) .

شرح : دبازاره څخه درانیولو یو ۱. صورت دادی چې دلال جوړ سی دهغه دپاره یې رانیسی او یوڅه دلالی یا کمیشن خپل هم ورڅخه ترلاسه کړی ، ۲. یادا سی چې درانیوونکی سره وعده وکړی او عقد بیع (سودا) او معامله ونکړی بلکه دبازار

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه يې رانيسي او تر راوړلو وروسته دخپل خريدار سره عقدِ بيع (سودا) وکړي هغه ته هغه شي ورکړي او خپله ګټه ورڅخه تر لاسه کړي دا دواړه صورتونه جائز دي، دريم صورت دادی چې دخريدار څخه دمطلوبه شي بيع (سودا) وکړي او بيا يې دبازار څخه رانيسي هغه ته يې ورکړي دا نا روا ده ، ولی چې دسودا په وخت کې هغه شي چې سودا وربانده سويده دخرڅوونکي په ملك کې نه وو موجود ، جناب رسول الله ﷺ ته ددې بيع ممانعت منظور وو ، ليکن ده ﷺ دا ديوې نهايتي عامي قاعدې په صورت کې په دومره مفيد ډول سره بيان کې چې ددې څخه دنورو ډيرو ناروا سوداوو (خريد او فروخت) او ناجآئزو بيعو حکم معلوم سو ، مثلا زمونږ مريی (غلام) آبق يعنی تښتيدلی دی ترڅوچې هغه زمونږ په قبضه او واك کې نسی را بيع يې نا روا ده .

فآئده : بيع سلم چې هغه ته بدهنی هم وايي په وجه سره داجازې درسول مقبول ﷺ په غيرِ موجود شي کې هم جآئزه ده ، مثلاً مونږ يوچاته لس ۱۰ روپۍ ورکړي چې دوې مياشتی وروسته غنم راکه ، حال داچې غنم ددې شخص په ملك کې بالفعل نه دی موجود ، مګر ددې دروا والی دپاره ډير شرطونه دی چې دفقهي شريفی په کتابو کې ليکلی دی ، په پښتو بهشتی زيور کې يې مطالعه کې .

مسئله : که ديوبل سړی شی دهغه داجازې څخه پرته خرڅ کړل شی نو بيع کيږي ليکن دمالك پر اجازې باندې موقوفه ده که هغه اجازه ورکړه نو بيع يې وسوه اوکه نه وی نو ماته سوه .

۲۲ . **پوښتنه** : ای جناب رسول الله ﷺ کله کله زما دروازې ته مسکين راسی سوال کوي اودورکولو دپاره په کور کې هيڅ هم نه وی نوپه دې صورت کې څه کول پکار دی ؟ [سوال کوونکی: درسول الله ﷺ شاګرده ام هند رضي الله عنها]

جواب : که بل دورکولو لائق شی نه وو نودهغه په لاس کې دبزې سوځول سوی ښنګرۍ ورکښېږده . (مسندِ احمد وابوداؤد وترمذی) .

شرح : پوښتنه داوه چې کله ناکله دفقير دوار وار سوال کولو څخه شرم راځي او دورکولو دپاره هيڅ هم موجود نه وی په دې حالت کې څه کول پکار دی ؟ ده ﷺ وفرمايل چې تر خوار لا خوار او ترکم لا کم شی چې موجود وی ورکوه تردې پوری چې که دبزې سوځول سوی ښنګری وی نوهم يې په ورکولو کې فکر مه کوه ، دهوسۍ او بزې او غوايي او نورو پښې ته په عربی کې ظِلف وايي د هغه ترجمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مورږ په ښنګوری ولیکل .
تنبیه : دا حکم دهغه سوال کوونکی دی چی مسکین او محتاجه وی ، قوی ، جوړ ، مالداره ، کسب کاره فقر کوونکو ته دمحققینو علماوو په نزد باندی څه ورکول نه دی جآئز .
۲۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما یوه بنه ده که چیری زه (دهغې دخښمولو او نا آرامه کولو) دپاره دداسی شیانو ښکاره کول کړم چی هغه په حقیقت کی ماته زوج نه وی راکړی نو پرما باندی به کمه ګناه وی اوکه نه ؟
[سوال کوونکی : یوه نامعلوم نامی ښځه ، په روایت داسماء رضي الله عنها]
جواب : کم څوك چی داسی څه ښکاره کړی چی هغه ته نه وی ورکول سوی هغه داسی دی لکه دمکر (فریب او چم) جامې اغوستونکی (یعنی هغه هم چل بازه اومکار دی او هغه ته به هم داسی ګناه وی لکه دمکاری دجامې اغوستونکی ته ، نوتاسی ته هیڅکله جآئز نه دی چی کم شیان زوج نه دی درکړی هغه په چم سره ښکاره کی او بنه په خپه کی (بخاری شریف ومسندِ احمد وابوداؤد ومسلم بروایتِ عآئشه رضي الله عنها)
شرح : دفریب اومکر جامې اغستونکی هغه شخص دی څوك چی خلګوته ددوکې ورکولو دپاره دیوې خاصی ډلی یا پارټۍ لباس واغوندی اوپه حقیقت کی دی دهغه ډلی څخه نه وی ، مثلاً صوفی نه وی او دصوفیانو چپنه او نور واغوندی او مخلوق ته فریب ورکړی ، یا عالِم نه وی مګر دعالمانو چپنه او لنګوټه وتړی دځانه عالِم جوړ کړی اوبعضی خلګ یوه جامه یا ګرتۍ واغوندی دهغو تر لستوڼو کښته نور لستوڼی ولګوی ددې دپاره چی خلګ فکر وکړی چی تردې لاندی یې بله جوړه هم اغوستیده ، داسی شخص ته هم دمکر دجامو اغوستونکی ویل کیږی ، او هغه شخص ته هم وایی څوك چی دشاهدی ورکولو دپاره عدالت ته دتګ پر وخت ددې سړی او هغه سړی څخه عمده جامې په خواست غواړی او اغوندی یې ددې دپاره چی په عدالت کی خاوند ددبدبې او صالح وګڼل سی او شاهدی یې مقبوله سی .
آنحضرت ﷺ چی کم ارشاد فرمایلی دی دهغه څخه ښځی ته هم دواقع او حقیقت خلاف ځان ښکاره کولو ممانعت سویدی ، او عام حکم هم معلوم سو چی خپل په نسبت دداسی فضآئلو او کمالاتو اظهار کول ناجآئز دی کم چی په حقیقت کی موجود نه وی ، عالِم نه وی او اشارةً خپل ځان عالِم ښکاره کوی ، صوفی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویش نه وی خو دتصوّف او درویشی درواغ او ریشتیا خبری سره ګډوی ، غریب او مفلسه وی مګر دریاست او امیری ناری وهی ، البته خپله لوړه ، مسکینی او محتاجی پټول او دچا څخه سوال نه کول نهایتی ستایل سوی او خوښ کړل سوی خاصیت دی .

۲۴ . **پوښتنه** : یا سرورِ عالَم ﷺ یوه شخص ته مذی په نهایت کثرت سره راځی په ډیرو غسلو کولو کولو سره دهغه نس ته ډیر تکلیف رسیدلی دی دهغه دپاره څه حکم دی ؟ [سوال کوونکی: علی په واسطه دمقداد رضي الله عنهما]

جواب : غسل دی نه کوی ، هروخت چی مذی ووزی استنجاء دی ووهی ، لکه څنګه چی دلمانځه دپاره اودس کول کیږی دغه رنګه اودس دی وکړی (ابوداؤد ، بخاری ، مسلم) .

شرح : مذی هغه برېښیدونکی نرمی سپینی اوبه دی چی دشهوت پروخت دمباشرت دارادې کولو یا ددې دبیان کولو سره راوزی ، جناب علی كرم الله وجهه نهایتی قوی ځوان وو ، ده كرم الله وجهه ته مذی ډیر راتله او کله چی مسئله معلومه نه وه ورته ددې وجی لکه څنګه چی دمنیو تر وتلو وروسته غسل واجبیږی په مذیو باندی یې هم غسل واجب وګڼی او وار وار به یې غسل کوی ، چی دهغه څخه به نهایتی ډیر تکلیف ورته رسیدی او په وار وار اوبه اچولو سره به یې په یخ موسم کی نس چاودلی وو ، کله چی دجناب سرورِ عالم ﷺ مبارکه لور بی بی فاطمه رضي الله عنها دده په نکاح کی وه ، ددې وجی څخه دشرم او حیا په وجه یې دآنحضرت ﷺ څخه په خپله ددې قسم مسئلې پوښتنه کول مناسب نه ګڼل ، یوه ورځ ده كرم الله وجهه وخپلو دوستانو مقداد (۱) او عمّار رضي الله عنهما ته ددې یادونه وکړه او ورته وې فرمایل چی

(۱). عمار او مقداد رضي الله عنهما ډیر لوی اوعالی قدره صحابه دی ، داسلام په اوله زمانه کی یې اسلام راوړی او دمکی دمشرکانو دطرفه څخه یې قسم قسم عذابونه او تکلیفونه پورته کړیدی ، دا دواړه صاحبان نهایتی مسکینان او مفلس وه ، دخلګو په ویلو سره آنحضرت ﷺ ددې اراده کړی وه چی دوی دخپل مجلس څخه ولاړ کی او لیری یې کښېنوی ددې دپاره چی دمکی رئیس او سردار راسی ده ﷺ ته نژدی کښېنی او ایمان راوړی ولی چی هغه خلګ ددې غریبو او مسکینانو حضراتو سره په برابر کښېنستلو سره شرمیده خدای تعالی جل جلاله دا آیت نازل کی چی : لاَ تَطْرُدِ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَهُ او ارشاد یې وفرمایی چی داسی کار دی هیڅکله ونکړل سی که نه نو ښه به نه وی ، ته دچا دایمان راوړلو یانه راوړلو ذمه وار نه یې ستا کار پوهول او وینا کول دی ورته ، آنحضرت ﷺ ددې ارادې څخه راوګرځیدی او تردې =

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسی یو وخت ددې مسئلې پوښتنه دآنحضرت ﷺ څخه وکی ، یوه ورځ مقداد رضی الله عنه جناب رسول الله ﷺ تـه نژدی ناست وو چی حضرت علی رضی الله عنه اشاره ورته وکړه نو مقداد رضی الله عنه مسئله وړاندی کړه نونبی ﷺ وفرمایل چی په مذیو باندی غسل نه واجبیږی بلکه پرکم ځای باندی چی مذی لګیدلی وی هغه پرېوله او اودس وکه او لمونځ ادا که .

مسئله : په خوب کی که چیری مذی ووته او یقیناً معلوم سی چی مذی دی منی نه دی نوبیا هم غسل نه واجبیږی لیکن احتیاطًا غسل کول پکار دی ځکه چی کله ناکله منی هم نرم وی او دمذیو سره مشابه کیږی چی بیا یې فرق ډیر ګران وی .

۲۵. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ که چیری موږ په یوه جامه کی لمونځ ادا کوو نو روا دی که نه ؟ [سوال کوونکی: صحابه په روایت دابو هریرة رضی الله عنهم]

جواب : دهرسړی سره خو دوې دوې جامې (کالی) نه وی (نوپه یوه جامه کی لمونځ روا دی) ابوداؤد .

شرح : بل ځای دا معلوم سویدی چی دنارینه دپاره صرف دنو (ناف) څخه تر زنګنو پوری بدن پټول فرض دی، نوکه چیری یوازی په یوه لنګ (یا یوه کُرتیۍ) کی لمونځ ادا کړل سی نو بې له شکه جائز دی ، لکه چی ډیرو صحابه وو رضی الله عنهم په دې وجه چی جامې به یې نه درلودی یا ورته مهیّا او برابری نه وی نوبه یې یوازی لنګ وتړی او لمونځ به یې ادا کوی او ده ﷺ هم جواب همدغسی ورکی چی که چیری دلمانځه دپاره دوې جامې ضروری وی نوهر سړی به دوې جامې دکمی خوا کوی لیکن کله چی جامې مهیّا او برابری وی نو یوازی په یوه جامه کی لمونځ کول ښه نه دی او مستحب داده چی لنګوټه او کُرتیۍ او پایجامه واغوندی او لمونځ ادا کړی .

۲۶. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ داسی کم شی دی چی دهغه بندول اونه ورکول صحیح نه دی ؟ [سوال کوونکی : پلار دبُهیه رضی الله عنه]

جواب : داسی شی مالګه ده (دهغې نه ورکول دنهایتی بخل اودبدوالی خبره ده) . ابوداؤد

= وروسته یې دا خلګ ډیر نژدې کښېنول ، عمّار دحضرت علی رضی الله عنهما سره اوسیدی په جنګِ صفین سنه ۳۷ هجری کی ددرې نوی ۹۳ کالو په عمر شهید سو او مقداد رضی الله عنه په سنه ۳۳ هجری کی داویا ۷۰ کالو په عمر مدینې ته نژدی دجرف نومی په ځای کی وفات سو او مدینه منوره ته یې جنازه راوړل سو اوپه جنة البقیع کی دفن کړل سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : اول وار هغه دا سوال وکی نو آنحضرت ﷺ ورته وفرمایل چی اوبه داسی شی دی چی دهغه منع کول مناسب نه دی ، بیایې سوال وکی چی تر اوبو وروسته بیا داسی کم شی دی ؟ نو ده ﷺ مالګه ورته وفرمایل کم چی دلته ذکر دی ، دده ﷺ دارشاد مطلب دادی چی دا شیان دعام ضرورت او ګټی دی او نهایتی کم قیمته او ارزانه دی ، ترخپل ضروت په زیات موجود کیدلو نوروته نه ورکول یا په وخت کی دسوال انکار کول نهایتی نامناسبه کار دی ګواکی دخپل ضرورت او حاجت دخیال څخه یا دیوې بلی فائدې څخه انکار کول او نه ورکول هم جائز دی ، دغه ډول اور یا ستن اونور لږ قیمت والا او دضرورت شیان په وخت کی دحاجت غوښتونکی ته نه ورکول نهایتی نا خوښه کار دی .

۲۷. **پوښتنه** : ما خپله لور ورکړې وه اوس هغه ناوی ده (دیوه مرض په وجه سره) دهغې دسر وریښتان ورژیده ، دهغې زوج ماته وایی چی ددې په وریښتانو کی نور وریښتان ور ګډ کړه ، آیا داسی کول جائز دی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه دانصارو رضي الله عنهم څخه]

جواب : پر وریښتانو ګډوونکو ښځو باندی دخدای تعالی لعنت فرمایل سویدی ، ددې وجی هیڅکله وریښتان مه ګډوی . (بخاری)

شرح : ددې ښځی دلور وریښتان دچیچك دناجوړی دامله دبیخه څخه وتلی او ختلی وه ، او وریښتان یې کم سوی وه ، درخصتیدو ورځ یې نژدی راغلی وه اوددې پرسر باندی وریښتان نه وه زوج یې خپل کورته په بیولو کی تلوار کوی او ویل یې چی دې ته مصنوعی وریښتان ورولګوی ، په عربو کی دستور او قانون وو چی دداسی ضرورت په ځای کی اوکله ناکله بی له ضرورته یوازی دښایست په وجه دنارینه وریښتان ورسره ملګری کړی او دښځو وریښتان په غټ او ښایسته په جوړ کړی ، رسولِ مقبول ﷺ ددې سخت ممانعت وفرمایی چی داسبب دلعنت دی، که چیری دنارینه څخه ما سوا دیوه بل شی وریښتان دزوج په اجازې سره ورسره یوځای او غټ کړی نو دامامِ ابوحنیفه رحمه الله علیه او دبعضی علماوو په نزد جائز (۱) دی دارنګه دوریښمو دتار او نرۍ رسۍ څخه دچوټی لګولو پر سر باندی اجازه دحدیثو څخه ثابته ده ، لکه څرنګه چی پرسر باندی دنارینه وریښتان لګول حرام دی ، دغه رنګه ښځی ته خپل سر خریل هم حرام دی .

(۱). داکثرو علماوو په نزد دهر قسم وریښتانو دیو ځای کولو او ګډولو ممانعت سویدی . منه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۸. **پوښتنه** : ای فخرِ عالم ﷺ موږ ته دښځو سره په حالت کی دحیض څه معامله کول پکار دی ؟ [سوال کوونکی: صحابه په روایت دانس رضي الله عنهم]

جواب : دصحبت (جماع) څخه ما سوا هرڅه کوی . (مسلم شریف)

شرح : په یهودیانو کی قانون وو چی کله به ښځه حآئضه کیدل نو هغه به یې په جلا ځای کی پرېښوول ، دهغې سره به یې یوځای خوراك او چیښاك او په کور کی اوسیدل ناجآئزه ګڼل او ویل به یې چی ددې ټولو خبرو نهایتی ضرر رسیږی نارینه ته ، دجناب سرورِ عالم ﷺ صحابه وو رضي الله عنهم آنحضرت ﷺ ته عرض وکی چی موږ ته څه حکم دی ددې په جواب کی دخدای ﷻ دطرفه څخه دا آیت نازل سو چی: يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيْضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوْا النِّسَآءَ فِي الْمَحِيْضِ ﴿ (یعنی صحابه رضي الله عنهم ستا څخه دحیض دحالت حکم پوښتی ته ورته وفرمایه چی هغه دناپاکی زمانه ده په دې کی دښځو څخه جلا اوسئ) ، او ده ﷺ ددې آیت شرح وفرمایل چی دښځو څخه دجلا اوسیدلو دا معنی ده چی دهغو سره صحبت مکوی نوری ټولی خبری ورسره جآئزی دی یعنی ورسره پرېوتل، کښېنستل، په یوه کورکی ورسره اوسیدل، په یوه ځای کی ورسره خوراك او چیښاك کول ټول روا دی. یهودیانو چی دا حکم واوریدی نوبې وویل چی دا شخص (یعنی رسول الله ﷺ) خوهم عجبه خبری کوی ، یوه خبره لاهم داسی نه پرېږدی چی په هغه کی زموږ مخالفت ونکړی . دوه صحابیان (¹) رضي الله عنهما دده ﷺ په خدمت کی حاضر سوه عرض یې وکی چی یا رسول الله ﷺ یهودیان وایی چی ددې خبرو څخه نارینه ته ډېر ضرر رسیږی اوس که چیری ته وفرمایی نو موږ به هم په حیض کی دښځو سره یوځای اوسیدل، خوراك اوچیښاك او نور ورسره پریږدو (ترڅو چی یهودیان زموږ ددې موافقت څخه داسلام وطرفته مآئله سی ، اوموږ دضرر او نقصان څخه محفوظ سو) ، رسول الله ﷺ چی دا واوریده دغصې او درد دوجی څخه دآنحضرت ﷺ مخ مبارك متغیر

(¹). ددواړو صحابه وو رضي الله عنهما دکلام یو مطلب خو ولیکل سو ، دوهم مطلب ددوی دکلام (کم چی دبعضو روایاتو څخه معلومیږی) دادی چی یا رسول الله ﷺ کله چی یهود پردې حکم باندی او پر خپل مخالفت باندی ویلیږی او سوځی نوکه چیری ستا اجازه وی نو موږ به ددوی دښه سوځیدو دپاره دخپلو بیبانو څخه په حالت کی دحیض صحبت هم کوو ددې دپاره چی پوره مخالفت راسی ، مګر کله چی داسی کول دخدای تعالی ﷻ دحکم صریح خلاف او نهایتی سخت حرام وو نوځکه دی ﷺ ددې سوال څخه ډېر خفه سو . منه رحمه الله تعالی وبرّد الله مضجعه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو تردې چې خلګو داسې وګڼل چې دی ﷺ ددې دوو صحابه وو رضي الله عنهما څخه ډېر خفه سو هغه دواړه صحابه رضي الله عنهما دده ﷺ ددرد او غصې دبيرې دوجې دده ﷺ دمخامخ ځای څخه ولاړه او ووته ، په دې وخت کې آنحضرت ﷺ ته ديوه ځای څخه شيدې راغلې دهٔ ﷺ يو سړی واستوی او هغه دواړه صحابه رضي الله عنهما يې را وغوښتل اوشيدې يې په وڅښلې ، نودوی پوه سوه چې دده ﷺ غصه او درد تلونکی دی.

۲۹. **پوښتنه** : يا حضرت ﷺ کم خلګ چې مالداره دي هغه پوره ثواب وړي ولې چې لمونځ او روژې لکه څنګه چې يې موږ ادا کوو دوی يې هم ادا کوی او ددوی سره ډېر مال دی چې د هغه څخه دوی صدقه او خيرات ورکوی او ثواب تر لاسه کوی او زموږ سره مال نسته چې موږ هم صدقه ورکړو او د دوی سره برابر سو ، اوس راته وفرمايه چې موږ څه وکړو ؟

[سوال کوونکی : دمهاجرينو مسکينان او ابو ذرِ غفاری رضي الله عنهم]

جواب : ای ابوذره رضي الله عنه موږ تاته داسې کلمې درښيو او درکوو چې کم خلګ (په ثواب کې) ترتاسې مخکې دي هغه ته به ورسيږې يعنې دهغوی برابر به سې او کم خلګ چې په ثواب او عمل کې ترتاسې شاته دي هغه به ستاسې برابری ونکړای سې ، البته کم سړی چې همدغه عمل وکړی (کم چې تاسې ته درښيم هغه به ستاسې سره برابر سی ، هغه عمل دادی چې) دلمانځه بعده درې ديرش ۳۳ واره اَللهُ اَکْبَرُ او درې ديرش ۳۳ واره اَلْحَمْدُ لله او درې ديرش ۳۳ واره سُبْحَانَ الله او په آخر کې يو وار وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ، وايه ، (ابو داؤد وبخاری ومسلم)

شرح : ده ﷺ وفرمايل چې تر فرضو لمونځو وروسته دا کلمې واياست ، کم خلګ چې دخير په کارو کې يا داسلام په راوړلو کې ترتاسې مخکې تللي دي تاسې به هم دهغو سره برابر سی اوکم خلګ چې په درجه کې ترتاسې وروسته دي يعنې په نورو اعمالو کې دخير شاته دي يا هغه خلګ کم چې دا کلمې نه وايي ترهغو به لوړ سې ، کله چې ده ﷺ مهاجرينو فقراوو ته دا کلمې وروښوولې نو غنيانو او مالدارو صحابه وو رضي الله عنهم هم دثواب او اجر په شوق ددې ويل شروع کړه ، فقراوو بيا عرض وکی چې يا رسول الله ﷺ مالداره خلګ خو دا وظيفه هم وايي نو هغه به بيا ترموږ لوړ سی نوده ﷺ ورته وفرمايل چې دا خو دالله جل جلاله عنايت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړه ده چاته چې وغواړي فضیلت ورکوي ، او په بعضو روایاتو کې راغلي دي چې ده ﷺ دفقراوو دارنګه علاج وروکې چې تاسې ته درې داسې شیان حاصل دي چې هغه غنیانوته هیڅکله نه دي حاصل سوي ، اول : دا چې په جنت کې داسې لوړي بالاخانې دي چې جنتیان خلګ به هغه ته داسې ګوري لکه دمځکې اوسیدونکي چې دآسمان وستوروته ګوري ، هغه ته به نبي فقیر داخلیږي یا شهید فقیر یا مومن فقیر ، بل څوك نه . دوهم داچې فقیران به جنت ته تر مالدارانو پنځه سوه کاله مخکې داخلیږي . دریم دا چې غني او فقیر دواړه چې کله سبحان الله والحمد لله ولآ اله الا الله والله اکبر وایي نوغني په ثواب کې هیڅکله دفقیر سره نسي برابریدی ، اودارنګه په نورو اعمالو کې دخیر فقیرته زیات ثواب وی مالداره دهغه سره نسي برابریدی.

۳۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دحق خبری په پوښتلو کې خدای تعالی ﷻ دشرم او لحاظ حکم نه دی فرمایلی ، ځکه نو زه عرض کوم چې که چیری ښځه په خوب کې هغه حالت ووینی کم چې سړی یې وینی (یعنی احتلام یې وسی) نو پرښځی باندی به غسل واجب وی او که نه ؟

[سوال کوونکی : ام سلیم مور دانس رضي الله عنه او خوله بنت حکیم رضي الله عنهن]

جواب : هو ! په دې حالت کې غسل واجب دی که چیری اوبه ولیدل سی (بخاری ومسلم وابوداؤد ونسائی)

شرح : یعنی تر خواب وروسته که چیری پرجامو باندی منی په نظر راسی نو غسل واجب دی اوکه چیری یوازی داډول خوب ولیدل سی منی نه وی وتلی نوغسل نه دی واجب ، پردې مسئله باندی دټولو علماءِ اسلام اتفاق دی ، او دنارینه وو دپاره هم دا حکم دی کم چې دښځو په ځواب کې وفرمایل سو ، ددې حدیث څخه معلومه سوه چې ښځوته هم احتلام راځی ، که څه هم چې بعضو ته نه راځی ، لکه څنګه چې کله ده ﷺ ددې ذکر سوی پوښتنی لوړ جواب وفرمایی نو دجناب رسول الله ﷺ زوجې مبارکې حضرت ام سلمه رضي الله عنها په تعجب سره عرض وکې چې یا رسول الله ﷺ ښځوته هم احتلام راځی ؟ نوده ﷺ په جواب کې ارشاد وفرمایی چې هغه خو هم دنارینه وو جوړه دی . که چیری په دوی کې هغه ماده منویه نه وای دکم په وجه چې احتلام کیږی نو بیا به کوچنیان ددوی سره څنګه مشابه کیدی .

اودا هم معلومه سوه چې کم ځای چې دفتنې اندیښنه نه وی که چیری ښځه په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولاړه سی دعالِم څخه دمسئلو پوښتنه وکړی نو هیڅ منع نسته پکښی ، کله چی دشرم مسئله وه ددې وجی ام سلمه رضی الله عنها دسوال په شروع کی په طریقه دعذر دا عرض وکی چی الله تعالی دضروری او دحق دخبری په پوښتلو کی دشرم حکم نه دی فرمایلی . حیا نهایتی ښه خوی دی ، جناب سید الکونین ﷺ فرمایلی دی چی حیا هم ایمانی خوی دی او ارشاد یې فرمایلی دی چی حیا چی هر څومره وی ټوله ښه ده لیکن حیا او لحاظ تر هغه ځایه ښه ګڼل کیږی چی دهغه څخه ددین په ضروری شیانو کی خلل او تاوان پیښ نسی ، مثلاً دحیا خبره داده چی دجنابت غسل دا ډول وکړه چی خلګ درخبر نسی ، لیکن که ددې دوجی څخه لمونځ قضا کیدی نو حیا بیا جلا پریږده غسل وکه او لمونځ ادا که ، یا یوه ضروری مسئله دشرم او لحاظ دوجی څخه معلومه نه ده درته نودهغه په وجه سره په دین کی تاوان مه اچوه بلکه ویې لیکه یا یې په ژبه باندی په خپله یا دیو بل چا په ذریعه په ښه ډول باندی دیو عالِم څخه وپوښته ، پرداسی ځایو باندی شرم کولو ته شرعًا حیا نه ویل کیږی ، مجاهد رحمة الله علیه چی ډیر لوی تابعی دی فرمایی چی کم شخص حیا (او تکبر) کوی هغه علم نسی زده کولای .

اړوند مسئلې : که چیری څوك بیده سو او ترپورته کیدلو وروسته یې پرکالو یا بدن باندی لوندوالی یا ټپله پیدا کړه او دا یقین یې نه وو چی منی دی بلکه شاید چی مذی وی په دې حالت کی هم غسل واجب دی که یې لوندوالی پیدا کی لیکن خوب نه وو ورته یاد بیا هم غسل واجب دی .

۳۱. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ یو سړی دغیرت (او دلوړ عزت) دوجی څخه جهاد کوی او یوڅوك دشجاعت ښکاره کولو دپاره او یوڅوك دریا په وجه (یعنی خلګو ته دځان ښکاره کولو او لوی مجاهد مشهور کیدلو په نیت باندی) جهاد کوی نوپه دې مجاهدو خلګوکی دچا جهاد فی سبیل الله سو ؟

[سوال کوونکی : لاحق بن ضمیره رضی الله عنه]

جواب : کم سړی چی ددې دپاره جهاد کوی چی دالله جل جلاله کلمه لوړه وی (یعنی دتوحید کلمه جاری وی او اسلام غالب وی) دهغه جهاد فی سبیل الله دی (بخاری)

شرح : دآنحضرت ﷺ دجواب څخه معلومه سوه چی دعمل مدار دخیر نیت دی ، چی هرڅومره ښه عمل وی په بد نیت سره دهغه ثواب باطلیږی ، تردې پوری چی جهاد هم چی دمال او نورو په نیت وی دالله تعالی دپاره نه ګڼل کیږی او ثواب نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ورکول کیږي او هغه فضیلتونه او بزرګي چې کم دشهید په حق کې وارد سویدی دهغو مستحق به نه وی او په آخرت کې به لوړی مرتبې او عالی درجې دشهیدانو په ډول نکی پیدا که څه هم چی په دنیا کی دده دکفن او دفن معامله دشهیدانو په مثل سره وکړل سی ، اصلی او حقیقی شهید هغه دی چی دکلمة الله دلوړ والی دپاره سر پریکړی او دالله تعالی دیادونی او ذکر دلوړیدو دپاره خپله وینه وبهوی . اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنَا شَهَادَةً فِیْ سَبِیْلِكَ

۳۲. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دمحرم دپاره دکومو جامو پرېښوول ضروری دی ؟
[سوال کوونکی: یو شخص په روایت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : کرتی دی نه اغوندی ، باران کوټ (۱) دی نه اغوندی ، پایجامه دی نه اغوندی، لنګوټه دی نه تړی ، اونه دی داسی جامې اغوندی چی په رس یا زعفرانو باندی رنګ کړل سوی وی اونه دی موزې اغوندی مګر هو! دکم سړی سره چی چپلکی یا بوټونه نه وی هغه دی موزې دارنګه پرې کړی او وادې غوندی چی تر بجلکو یې کښته سی (ابوداؤد) .

شرح : دباران کوټ او لنګوټی په ممانعت کی هغه ټولی جامې داخلی دی چی په هغه سره سر پټیږی ، دزعفران په رنګ رنګ کړل سوی جامه ښځوته یوازی په حالت کی داحرام منع ده او نارینه وو ته هیڅکله جائز نه دی ، نه په احرام کی اونه بې له احرامه ، دا پوښتنه سره دشرحی په بل ځای کی ذکر سویده ، لیکن دسوال الفاظ یې مختلف دی ددې وجی دوباره ذکر سوه .

۳۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ددې سړی په اړوند څه ارشاد دی څوك چی دیوقوم (یعنی جماعت اوګروپ) سره محبت او دوستی لری لیکن دهغه سره یوځای نسی (یعنی عملِ صالح او فضیلت دومره حاصل نکړی چی په درجه کی دهغه سره برابر سی) ؟ [سوال کوونکی : یو شخص نا معلوم نامی]

جواب : انسان به دهغه چا سره وی دچا سره چی یې دوستی وی (یعنی په قیامت کی به دهغو خلګو په ټولی کی داخل ګڼل کیږی) بخاری شریف .

شرح : ددې حدیث څخه دصالحو بندګانو یعنی انبیآء او اولیآء علیهم السلام دمحبت نهایتی فضیلت او ډیره لویه خوبی او ګټه ښکاره سوه ، چی کم سړی ددوی محبت

(۱). په احادیثو کی لفظ دبُرنس ذکر دی ، بُرنس : یو قسم ټوپی ته هم وایی او دباران کوټ او نورو ته هم وایی . منه رحمه الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساتونکی وی هغه ته به هم ددې قسم مرتبې او اخروی درجې ورکول سی لکه څنګه چې هغوی ته ورکول سویدی سره ددې چې هغه ددوی سره برابر عمل نه دی کړی ، لیکن یوازې په ژبه سره دمحبت نوم اخیستل او دا خیال کول بې ځایه دی چې موږ به خامخا دخدای ﷻ ددربار په نژدی کسانو او دلوړو درجو په خلګو کې شامل یو برابره خبره ده که مو عمل هر ډول ولی نه وی .

حق دادی چې دفسق او فجور شرك او بدعت سره سره ددې پاکو حضراتو محبت نسی یوځای کیدلای ، ددې مقبولو خلګو دمحبت نور ظاهری او باطنی تاریکی ایسته کوی اودانسان اعمال او عقآئد پاك او صفا کوی ، ریشتیا محبت دادی چې دخپل وس تر اندازې پوری ددوی په ارشاد باندی عمل وکړای سی ، عقآید او اعمال طرز او طریقه ددوی اختیار کړل سی .

فائده : امام بخاری رحمة الله علیه ددې حدیث یو بل مطلب هم بیان کړیدی چې هر سړی په دنیا کی اکثره دهغو خلګو سره اوسی دچاچی دوست وی که یې داهل علمو سره محبت وی نودهغوی په مجلس کی حاضر اوسی او دهغوی طریقه اختیاروی ، که یې دفقیرانو سره مناسبت وی نوهغه رنګ اختیاروی ، ددولت دخاوندانو یا درئیسانو یابد معاشانو سره یې که محبت وی نودهغو په خبرو کی ډوب اوسی وعلی هذا القیاس ، مقصد دا چې دیوچا طرز او طریقه اختیار کول او یا یوځای ورسره اوسیدل دمحبت علامه ده .

۳۴. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه ښکار کوم زیاتی جامې اغوستل او ورسره اوسیدل تکلیفی وی ، که چیری یوازې په لنګ کی لمونځ وکم نو جآئز دی که نه ؟

[سوال کوونکی : سلمه بن اکوع رضی الله عنه]

جواب : هو ! کوه یې ، لیکن هغه په ګریبان پوری مښلوه (ددې دپاره چې دننه بدن نسی معلوم) اوکه هیڅ نسوه پیدا نو په یوه ځوز یې ورپوری مښلوه . (ابوداؤد)

شرح : دنارینه دپاره په لمانځه کی صرف دنو څخه تر زنګنو پوری بدن پټول فرض دی نوکه یې چیری لنګ دومره کښته وی چې په رکوع او سجوده کی یې زنګنونه او نورنه خلاصیږی نوپه دې لمونځ کیږی ، پرتوګ یا پایجامه خاص ضروری او لازمی نه ده لکه چې دعربو اکثره صحرایی اوسیدونکی صرف یو لنګ لری لیکن که چیری دګرته ګریبان لوی وی نو غوټه ، صدف یا بټن ورلګول پکار دی که نه وی نو کښته طرف ته که نظر وکړل سی نوخپل بدن به په نظر ورسی، که یې چیری

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوټه یا بټن هیڅ ونه لګول او ګریبان یې خلاص پاته پرېښووی نوهم لمونځ صحیح دی لیکن مکروه دی ، ددې وجه څخه جناب رسول الله ﷺ وفرمایل چی که چیری دګریبان دچاك دبندولو دپاره بل شی پیدا نسو نو ځوز دی ورپوری ولګوی کم چی په ځنګله کی هرځای پیدا کیږی .

مسئله : که چیری کُرتۍ یا پاجامه دکښتی خوا څخه دومره خلاصه وی چی که چیری یو سړی دکښتی خوا څخه ورته وګوری نو دده بدن معلومیږی لیکن دلوړی خوا څخه بالکل پټ وی نوپه لمانځه بالکل تاوان نه راځی .

۳۵. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دحائضې ښځی سره خوراك کول جائز دی که نه ؟

[سوال کوونکی: عبد الله بن سعد ورور دحکیم بن سعد انصاری رضي الله عنهما]

جواب : هو ! جآئز دی ، ورسره خوراك کوه . (ترمذی وابوداؤد) .

شرح : کله چی په حیض کی ښکاره نجاست پر ټوله بدن باندی نه وی ددې وجی دحائضې لاس او خُله هم پاك وی، ددې وجی ددې سره یوځای په خوراك کی یا ددې څخه دپاته سوی خوراك یا اوبو په خوړلو او چیښلو کی هیڅ ممانعت نسته او نه هیڅ قسم کراهیت پکښی سته ، په حدیث شریف کی وارد دی چی دیوه هډوکی دیوه طرفه څخه اول وار حضرت عآئشې رضي الله عنها خوراك وکی اوبیا دهمدغه طرف څخه آنحضرت ﷺ هم خوراك وکی اوپه پیاله کی حضرتِ عآئشې رضي الله عنها اوبه چیښلی وی ، اوبیا آنحضرت ﷺ هم پرپیالې باندی ددې دخُلې پرځای خپله خُله مبارکه کښېښول او پاته سوی اوبه یې وچیښلی .

۳۶. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ داهلِ کتابو خلګو (یهودو او نصاراوو) په ملك کی اوسو آیا موږ ددوی په لوښو کی خوراك وکو او موږ دښکار په ځای کی اوسو (یعنی په هغه ځای کی چی دښکار قابل حیوانان پکښی ډیر وی) په خپله لیندۍ سره هم ښکار کوو اوپه خپلو غیرِ تعلیم یافته سپیانو سره هم ښکار کوو ، په دې کی کم شیان زما دپاره صحیح دی او کم نه دی صحیح ؟

[سوال کوونکی: حضرت ابی ثعلبه خشنی رضي الله عنه]

جواب : داهلِ کتابو دلوښو کم چی تا ذکر وکی دهغو په اړوند دا حکم دی چی که چیری تاسی دهغه څخه ما سوا بل لوښی پیدا کی نوددوی په لوښی کی خوراك مه کوی اوکه بل لوښی نه وو نو هغه پرېولی اوپه هغه کی خوراك وکی ، او هغه چی تاسی دلیندۍ څخه په غشی غورځولو سره ښکار کړیدی او (دغشی غورځولو پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت مو) دخدای ﷻ نوم اخیستی دی هغه هم خوری (برابره خبره ده که ترغشی غورځولو وروسته ژوندی په لاس درسی او که مړ) ، اوکم چی په تعلیم یافته سپیانو سره ښکار کوی او (دسپیانو دایله کولو پروخت) دالله ﷻ نوم یې اخیستی وی هغه هم خورئ (برابره خبره ده که ژوندی په لاس درسی اوکه مړ) اوکم چی په غیرِ تعلیم یافته سپیانو باندی ښکار کول کیږی هغه ته مو که چیری دحلالولو موقع پیدا کړه (یعنی ژوندی پیدا سی او ذبح کړل سی) نو خوری یې اوکه مړ پیدا کړل سی او ذبح نکړل سی نوبیا یې مه خوری . (بخاری شریف)

شرح : ابو ثعلبه خشنی رضی الله عنه چی دهغه نوم داکثرو علماوو په نزد باندی جرثوم وو دشام په ملك كی اوسیدی چی هلته دعربو بعضی هغه قبیلې هم آبادی وی کمی چی نصرانی سوی وی دې خلگو چی کله په خپلو لوښو کی دخنزیر غوښی هم پخولی او شرابونه یې پکښی اچول او مسلمانانوته به کله کله دهمسایگی په وجه یا کله په سفر کی ددوی دلوښو داستعمال ضرورت پیښیدی ، ددې وجی ددې په اړوند ابو ثعلبه رضی الله عنه پوښتنه وکړه ، ده ﷺ وفرمایل چی په وخت کی دضرورت دالوښی ښه پرېولی اوپاك یې کی اوبیا یې استعمال کړی اوکه نور لوښی پیدا سی نوبیا دا مه استعمالوی ، په دې لوښو کی چی کله دنجاست شبه بلکه یقین وو ددې وجی پرېول یې واجب سوه او بې له ضرورته استعمال یې ناجآئز سو ، لیکن داهلِ کتابو او هنودو او نورو داسی لوښی چی په هغه کی دنجاست شبه نه وی بې له ضرورته هم استعمالول روا دی او دهغو پرېول صرف مستحب دی واجب او ضروری نه دی ، په بِسْمِ الله ویلو اوبیا غشی غرځولو سره چی کم حیوان مړسی دهغه خوړل حلال او صحیح دی او که تر زخمی کیدو وروسته ژوندی پیدا سی نوبیا یې ذبح کول واجب دی .

تعلیم یافته هغه سپی دی چی دهغه دا عادت جوړ کړل سی چی ښکار وکی او سیده یې راوړی او په خپله یې ونخوری ، څه وخت چی درې واره ښکار وکی اوپه خپله یې ونخوری نو شرعًا ورته معلّم یعنی تعلیم یافته ویل کیږی ، پر هغه باندی که چیری بسم الله وویل سی او ایله کړل سی او هغه یو حیوان مړ کی او رایې وړی نو حلال او طیب دی ، بیا هم که چیری یو وخت دهغه څخه دی په خپله خوراك وکړی نو معلم کیدل به یې باطل سی او څه وخت چی دهغه څخه وروسته بیا درې واره په امتحان کی کامیابه سی (یعنی ښکار راوړی اوپه خپله یې ونخوری) نوبیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

به معلّم سی .
باز اونورو مرغانو ته هم که چیری دښکار په واسطه تعلیم ورکړل سی نو دهغه مړ کړل سوی ښکار چی راوړی جائز دی، په دې کی دا شرط هم نسته چی په خپله به یې نخوری ، که یې چیری مړکی اوپه خپله یې هم وخوری بیا هم هغه حلال دی ، په دې شرط چی بسم الله پر ویل سوی وی او دی ایله سوی وی ، دهغه دمعلم کیدو دپاره فقط دا کافی ده چی ایله کوونکی یې په کم وخت کی چی (درابللو په اشارې یا آواز سره) راوبولی نودی بیرته راسی مگر شرط دا دی چی سپی یا باز او نورو چی کم حیوان مړ کړی وی په هغه کی یې زخم کړی وی که یې ببله زخمه مړ کړی وو نوبیا نه دی حلال .
غیرِ تعلیم یافته سپی که په ښکار پسی ایله کړل سی او ژوندی یې راوړی نو چی حلال کړل سی خوړل یې جائز دی لیکن که یې چیری مړ کړی او رایې وړی نودهغه خوړل نه دی جائز .
مسئلې : که چیری سپی یو حیوان مړ کی دهغه څخه یې یوڅه قدر وخوړل اوبیا هم هغه تاته ژوندی ورسیدی نو په ذبح کولو سره یې خوراك جائز دی مگر سپی لا تراوسه پوری معلم نه دی ترڅو چی درې واره یې بیا امتحان ونکړل سی او په هغه کی کامیاب نسی ، که چیری سپی فقط دښکار وینی وڅیښلی غوښی یې نه وی خوړلی نو هغه ښکار بالکل حلال دی ، او دسپی معلم کیدل هم ددې څخه نه باطلیږی ، که چیری سپی یا باز یا نورو ښکار کوونکو حیوانانو یو ښکار زخمی کی او ژوندی یې راوړی نودهغه ذبح کول ضروری دی که چیری ذبح نکړل سی نو حرامیږی ، او دغشی دښکار همدا مسئله ده ، که چیری پریوه سپی بسم الله وویل سوه او دهغه سره بل سپی یوځای سو چی بسم الله نه وه پر ویل سوی یا معلم نه وو اوبیا یې په گډه یوښکار وکی نو هغه ښکار حرام دی .
ناپاکه لوښی په پرېوللو سره پاکیږی ، که څه هم چی په هغه کی نجس شی پوخ سوی وی ، که چیری بسم الله وویل سی اوپه ځنگله کی داسی یو دام واچول سی چی په هغه کی په لویدو سره حیوان زخمی سی او یو حیوان چی زخمی سوی وو بیا دهغه زخمه څخه پسی مړ سو نو نه دی حلال البته که چیری ژوندی لاس ته درسی نو چی ذبح یې کړی خوړلای یې سی .
۳۷. **پوښتنه** : ای سیدِ عالَم ﷺ زه یو داسی سړی یم چی ښایست (او صفائی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نفاست) ماته ډیر خوښ دی اولکه څنګه چی تـه ﷺ راتـه ګوری الله تعـالی ماتـه دا نعمت را عطا کړی هم دی ، اوس زما داصلیت او پـاکیزګی تـردې اندازې پـوری خیال دی چی ماته دا هم خوښه نه ده چی دیوچا دبوټو تسمه هم زما ترهغې لوړه سی (یعنی دا غـواړم چی زمـا هـر شی ترټولـو ښـه او لـوی وی تـردې انـدازی چـی دچپلکو او بوټو تسمه هم) آیا دا خبری هم په تکبّر کی داخلی او ممنوع دی اوکـه ددې څخه کمه منع نسته ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په خپله په روایت دابن مسعود اوابی هریرة رضی الله عنهما]

جواب : الله تعالی جمیـل دی ، جمالـ (ښایسـت او صـفآئی) خوښـوی ، (نـو داشیان تکبّر نه ګڼل پکار دی) بلکه دحق دخبری څخه (پـه زور سره دپـاره دنحوست) انکـار کـول او خلـګ حقیـر او خـوار ګڼـل تکبّـر دی . (بخـاری ومـسلم وترمـذی وابـوداؤد بالفاظ مختلفة)

شرح : د الله تعالی دجمیل کیدو څخه دا مـراد دی چی د هغـه ﷻ صـفات ، افعـال ، اسمآء او اغراض مقصد ټول شیان بهتر او عمده دی ، نو هغه ﷻ دهرشی دښایسـت اوعمدګی خوښوونکی دی، نفیسی او ښې جامې اونور درلودل کم بد کار نه دی، بلکه په صورت کی دقدرت او پراخی همدا خوښ او مستحب دی لکه چی حضرت سید الکونین ﷺ چی کله یو شخص چی مالدار او خاوند دپراخیـ وو پـه کمزوری حالت او مفلسانه جامه کی ولیـدی نـو وې فرمایـل چی کلـه خدای ﷻ تاتـه نعمت درکړیدی نوپکار دی چی دهغه اثر پر تا باندی ښکاره وی البته نور خلـګ خـوار او یا د هغوی جامې او نور ذلیل ګڼل او په خپل زړه کی د لوړوالی او بهتر والی خیالـ راوړل نهایتی عیبجن کار او حرام دی ، دارنګه تـر حد زیات پـه زینت او ښایـسـت کی مصروفه کیدل او اسراف کول هم په ګناه کی داخل دی .

حاصل داچی کبر یو دزړه کـار دی چی دهغـه تـاثیر داهم دی چی دخپلی رایـی یـا عقیدې په مقابله کی دحق خبری دقبلولو څخه نفرت کول کیږی دنورو عقیده، خیال رایه ، قیاس ، صورت او لباس خوار او حقیر ګڼل کیږی ، کله کله سره دښکاره عزته او وجاهته او سامانه په زړه کی دا فکر او مضمون نه وی او کله کله سره دبی سر او سامانیـ او دقّت (دِغت) او حیرانتیا دکبر فکر او مضمون اودخپل ځان ښه ګڼلو چرت په زړه کی وی ، لکه چی روایت کړل سویدی چی حضرت سیّد عـالَم ﷺ تشریف وړی پـه لار کی یو نهـایتی مفلس او محتاجه فقیر ولاړ وو ، خلګو وویـل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې لږ دلاري څخه ليرې سه آنحضرت ﷺ تشريف راوړی ، نوده وويل چې لار خو لا ډيره خالي ولاړه ده ، اوهم هلته دريدلي پاته سو ، نبي ﷺ صحابه وو رضي الله عنهم ته وفرمايل چې په ده کې تکبّر دی ، هغوی رضي الله عنهم عرض وکې چې ای حضور ﷺ ! په دومره ذلت او خواری ، بيکسي او مفلسي کې څنګه تکبّر کيدلای سی ؟ نبي ﷺ وفرمايل : چې دا (تکبّر) خو دزړه سره تعلق لرونکې شی دی (پر سامان او ثروت باندی موقوف نه دی) البته ددبدبې او حشمت په موجود والي کې دهغه زړه دکبر دمضمون ښکاره کيدل ډير ښکاره کيږي . اَللّٰهُمَّ طَهِّرْ قُلُوْبَنَا مِنْ دَنَسِ الْكِبْرِ وَالْكُفْرِ

۳۸. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ موږ سبا ددښمن دمقابلې دپاره روانيدونکي يو او زموږ سره چاقو نسته نو آيا موږ دبانس په تيره څوکه اونورو داسی شيانو سره ذبح کولای سو ؟ [سوال کوونکی: رافع بن خديج رضي الله عنه]

جواب : داسی يوشی درسره واخله چې دهغه څخه وينه وبهيږي اودخدای ﷻ نوم واخله او ذبح وکه او هغه غوښې وخوره ، البته په کم شی سره چې ذبح کوی هغه بايد چې غاښ او نوك نه وی ، اوددې وجه هم درته ښيم ، په غاښ باندی ددې وجی ذبح کول روا نه دی چې هغه هډوکی دی او په نوك سره ددې وجی روا نه دی چې هغه دحبشيانو چاقو دی . (بخاري وابوداؤد ومسلم)

شرح : کله چې دا خلګ ددښمن مقابلې ته تلونکی وه اوهلته په غنيمت کې دداسی حيوانانو دنيول کيدو اميد وو چې هغه ذبح کړل سی اووخوړل سی او په تورو سره ذبح کول دې حضراتو نه خوښول ولې چې تيزوالی يې ځی ، ددې وجی يې سوال وکی چې آيا په بل شی هم ذبح جآئز ده او که نه ؟ نبي ﷺ په هر داسی شی سره دذبح کولو اجازه ورته وفرمايله چې تيز او څوکه لرونکی وی چې په هغه سره رګونه پرې کړل سی او وينه وبهيږي ، ليکن کله چې بعضی حبشي او ځنګلي خلګو به يوشی په نوك او غاښ باندی پرې کی اوذبح به يې کی ددې وجی يې منع ورڅخه وفرمايله چې په غاښ سره ذبح مه کوی ځکه چې هغه هډوکی دی اوپه هډوکی سره ذبح جآئز نه ده ، ولې چې په دې سره په ذبح کولو سره به هغه نجس سی ، اوپه نوك سره ذبح کول دحبشيانو طريقه ده ددې څخه پرهيز لازم دی ، ليکن دعلمآء حنفيه وو په نزد په هغه نوك او غاښ سره ذبح کول حرام دی چې هغه پر خپل ځای لګيدلی وی ، که چيری په راکښل سوی غاښ يا پرې سوی نوك سره ذبح وکړل سی نوکه څه هم چې سخت مکروه دی مګر حلال دی، دآنحضرت ﷺ دجواب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه معلومه سوه چې دذبح دپاره وینه بهوونکې اوپرې کوونکې شی ضروري دی نوکه چیرې بسم الله وویل سی په لکړه یا ربړ (غُلیل) یا ډبرې سره ووهل او مړسی نونه دی حلال .

۳۹. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ خلګو لره ترټولو زیات جنت ته داخلوونکې کم شی دی او ترټولو زیات دوږخ ته داخلوونکی کم شی دی ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په روایت دابو هریرة رضي الله عنه]

جواب : خلګوته ترټولو زیات جنت ته داخلوونکې دالله ﷻ ځخه بیره ده (تقوٰی) او ښه اخلاق دی اوپه اور کې ترټولو زیات داخلوونکې خُله او شرمګاه (عورت) دی .

(ترمذی وابن ماجه) .

شرح : اصلی او حقیقی سبب ددخول فضل او رحمتِ خداوندی دی ، لیکن په ظاهر کې لوی سبب چې دهغه ځخه خلګ په جنت کې داخل سی دالله تعالی ځخه تقوٰی کول او بیریدل دی ولې چې ادنی (ډیره کښته) درجه دتقوٰی دشرك ځخه ځان ساتل دی اوبې له دې جنت ته داخلیدل نسی کیدی او دګناهونو ځخه محفوظه کیدل هم تقوٰی ده په دې سره هم انسان ددوږخ ځخه لیرې کیږی او دجنت مستحق ګرځی ، داعلٰی درجې تقوٰی داده چې دغیر الله خیال هم په زړه کې نه راوړی ، وَذٰلِكَ فَضْلُ اللهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ ، او ښه اخلاق هم لوی سبب دی ، ولې دکم سړی چې دزړه اخلاق او ملکې ښې وی دهغه ځخه اعمال او افعال هم خوښ صادریږی او دنورو خلګو سره هم په احسان او ښه سلوك سره پیش کیږی ، چاته ضرر نه رسوی ، بلکه په ښو اخلاقوکې ترقی کیږی ، اوبیا خپلو ضرر رسوونکو ته هم راحت او ګټه رسوی او دهغو سره احسان کوی .

اوپه دوږخ کې دداخلیدو لوی سبب خُله او شرمګاه (عورت) دی ولې چې ددې دوو دوجې ځخه خدای تعالی ﷻ ناراضه کیږی ، اودده ﷻ نارضایی دوږخ ته دتللو اصلی سبب دی او دهمدې وجې ځخه ښه معامله پربږدی او دخلګو سره مخالفتونه او نزاع کوی او دهغوی حقوق تلفوی ، جناب رسول الله ﷺ ته الله تعالی جوامع الکلم ورکړی وی یعنی داسی کلامونه او ویناوی ډك دقدرت او ملکې چې الفاظ یې نهایتی مختصر او لږ وی او معانی یې نهایتی ډیرې وی ، لکه چې په دې ځای کې جنت دداخلیدلو په اسبابو کې یې تقوٰی دالله ﷻ ځخه بیره وفرمایل چې ددې ځخه دې طرف ته اشاره ده چې دالله ﷻ سره معامله صحیح کوه دهغه ﷻ دټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

احکامو تعمیل (پرځای کول) کوه دکومو خبرو دکولو چی یې ارشاد فرمایلی دی هغه پرځای راوړه او کم شیان چی یې منع کړیدی هغه مه کوه ، او دوهم سبب یې ښه اخلاق وفرمایل چی ددې څخه دې طرف ته اشاره ده چی دخدای ﷻ دمخلوق سره معامله صافه ساته او ښکاره ده چی دا خبری دټول شریعت خلاصه او په جنت کی دداخلیدلو داعلی اسبابو څخه دی ، هلته یې دوږخ ته دداخلیدلو په اسبابوکی خُله بیان کړه ، ولی چی په مطابق دارشادِ نبوی ﷺ دژبی ساتنه ددین اصل دی او حلال خوراك دپرهیزګاری مغز دی ، دژبې دناجآئزو اونا مشروعو کلمو څخه دنه محفوظ کیدو په سبب او دحرامی ګولې څخه دپرهیز نه کولو په وجه باندی انسان ددوږخ مستحق ګرځی.

دوهم سبب یې فرج (شرمګاه) وفرمایل ځکه چی دهغه شهوت په نهایتی تیزی سره پر انسان باندی حمله کوی او هغه مغلوبه کوی اودده عقل ړندوی اوپه دې سره دانسان څخه ددوږخ کنده جوړوی ، ددې دشر څخه محفوظ اوسیدل دلویو دیندارو خلګو کاردی ، اوپه وَالَّذِیْنَ لِفُرُوْجِهِمْ حٰفِظُوْنَ سره الله تعالی ددوی تعریف فرمایلی دی ، حاصل دادی چی اکثره اسباب دهمیشنی نیکبختی اواُخروی کامیابی دتقوٰی او ښو اخلاقو څخه تر لاسه کیږی او اکثره اسباب دهمیشنی بدبختیۍ او اُخروی غمونو دخُلې او فرج په واسطه پرذمه باندی لویږی .

۴۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ بعضی خلګ (کم چی نوی نوی مسلمانان دی) موږ ته غوښی دخرڅولو دپاره راوړی ، معلومه نه وی چی هغوی پردې باندی دذبح پر وخت دخدای ﷻ نوم اخیستی وی اوکه نه ؟ (ولی چی هغوی داسلامی قواعدو څخه پوره نه وی خبر) دداسی غوښو خرڅول او خوړل جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوقوم داهل عربو څخه]

جواب: (هیڅ شبه مه کوی) تاسی پرهغه باندی دخدای ﷻ نوم واخلی او خوری یې .

(بخاری شریف)

شرح : دآنحضرت ﷺ دارشاد مطلب دادی چی کله هغه خلګ مسلمانان دی او ظاهر حال دمسلمان دادی چی هغه بسم الله وایی او ذبح کوی نوپه زړه کی شکو او شبهاتو ته ځای مه ورکوی چی شاید چی بسم الله یې پرې ایښی وی ، بلکه بې له تکلیفه دخدای ﷻ نوم واخله او خوره یې ، دا مقصود نه دی چی که چیری هغه دخدای ﷻ نوم نه وو اخیستی نوپه هغه وخت کی به ستا بسم الله ویل کافی سی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه هم دا منظوره (مقبوله) ده چی که چیری په یقین سره معلومه سی چی هغه دذبح په وخت کی دخدای ﷻ نوم نه دی اخیستی نوبیا یې هم خوره ، بلکه په داسی ځای کی پرغالب ګمان باندی حکم ورکول کیږی کله چی دهغه دحال او قرینې څخه نسی معلومه او غالب ګمان سی چی دخدای ﷻ په نامه سره به یې ذبح کړی وی نوبیا یې خوړل جائز دی ، لکه چی په بعضو روایاتو کی دی چی نبی ﷺ وفرمایل چی دهغه څخه ښه قسم واخلی چی دخدای ﷻ په نامه یې ذبح کړیده ، بیا یې خوری ، که چیری غالب ګمان دالله ﷻ دنوم دپرېښوولو وو نو بیا یې خوراك حرام دی .

۴۱. **پوښتنه** : زما زوی عبد الله (رضي الله عنه) په حالت کی دحیض خپلی زوجې ته طلاق ورکړی دی ، جائز دی که ناجائز او اوس څه کول پکار دی ؟

[سوال کوونکی : حضرت عُمرِ فاروق رضي الله عنه]

جواب : (طلاق لویدلی دی مګر) هغه ته حکم وکه چی رجوع وکړی اوپه خپله نکاح کی یې ولری ترڅو چی ددې حیضه څخه پاکه سی او بیا حیض ورته راسی او بیا پاکه سی تردې وروسته که یې خوښه وی په نکاح کی دې یې ورسره پرېږدی اوکه یې خوښه وه (په همدې طهر کی دی) تر نژدیکت کولو دمخه طلاق ورکړی . (بخاری شریف)

شرح : دحیض په حالت کی طلاق ورکول ډیر بد او ناخوښه دی ، او آنحضرت ﷺ پردې باندی ناراضګی ښکاره کړه ، بیا هم په دې حالت کی چی کم طلاق ورکول سی هغه دجمهورو علماوو په نزد باندی واقع کیږی لیکن رجوع کول بیرته واجب دی لکه چی آنحضرت ﷺ په دې قصه کی درجوع کولو حکم فرمایلی دی او تر رجوع کولو وروسته چی کله هغه دحیض څخه پاکه سی نو دوباره طلاق ورکول جائز کیږی ، لیکن آنحضرت ﷺ دا حکم وفرمایی چی یو وار پاکه سی بیا دوهم وار حیض راسی اوبیا پاکه سی نو بیا طلاق ورکول کیږی دا حکم په ډول داستحباب دی ، په دې کی یو حکمت داهم دی چی که چیری په اول طهر (١) کی یعنی په اول وار دحیض پاکیدو څخه طلاق ورکول سی نوداسی به معلومه سی چی ګواکی دطلاق ورکولو دپاره یې رجوع کړی وه او که چیری تر بل طهره پوری انتظار وسی نو داسی به نه وفهمول سی بلکه شاید چی په دومره زمانه کی یو دبل

---

(١). په کمه زمانه کی چی ښځی ته حیض نه وی راغلی هغه ته طهر وایی چی دهغه لږ تر لږه موده پنځلس **۱۵** ورځی ده (او زیاته مودې ته یې اندازه نسته) . منه رحمه ربه جلّ وعلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د اوسیدو الفت وسی او د طلاق خیال د زړه څخه ووزی ، او نبی ﷺ ارشاد وفرمایی چی دوباره په کم طهر کی طلاق ورکوی په هغه کی دی تر صحبت کولو مخکی طلاق ورکړی ولی چی په داسی طهر کی طلاق ورکول عمده او ډیر ښه دی په کم کی چی صحبت او جماع نه وی واقع سوی ، تر طلاق تیریدلو ته او بیرته په نکاح کی پاته کولو ته رجعت وایی ترڅو پوری چی یې یو یا دوه طلاقه ورکړی وی نو تر عدې تیریدو دمخه زوجه بیرته په خپله نکاح کی ساتلی سی دوباره دنکاح کولو ضرورت نسته بلکه صحبت کول او په ژبه سره ویل یې کافی وی . تر عدې تیرېدو وروسته یا تر درو طلاقو ورکولو وروسته یې په خپله نکاح کی نسی ساتلی ، دعمر رضی الله عنه زوی یوازی یو طلاق ورکړی وو ددې وجی رجعت ورته جائز وو ، دکمی ښځی سره چی تر اوسه صحبت لانه وی سوی هغې ته په حالت کی دحیض هم په طلاق ورکولو کی هیڅ ممانعت نسته .

۴۲. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ ته په حالت کی دجنابت بیدیدل جائز دی ؟

[سوال کوونکی : عمر بن الخطاب دپاره دخپل زوی عبد الله بن عمر رضی الله عنهما]

جواب : هو ! اودس وکی او بیا بیدیدل پکار دی بیا چی موکله وغوښتل غسل وکی ، (مسلم وبخاری)

شرح : دحضرت عمر رضی الله عنه زوی عبد الله بن عمر رضی الله عنهما ته دشپې په وخت اکثره دغسل کولو ضرورت کیدی اوپه دې وخت کی ورته غسل کول دشوار او سخت وو هغه دخپل پلار حضرت عُمر رضی الله عنه څخه دا مسئله وپوښتله ، عمر رضی الله عنه دا دجناب سرورِ عالَم رسول الله ﷺ په خدمت کی پیش کړه ، ده ﷺ دذکر پریولو او په عادی طریقه سره داودس کولو او بیا بیده کیدلو اجازه ورته وکړه ، لیکن داوداسه او استنجا کولو حکم یوازی دصفائی او پاکیزګی دپاره ده ﷺ په طریقه داستحباب فرمایلی دی ، که نه وی استنجا کول او اودس کول واجب او ضروری نه دی ، بې له دې هم بیده کیدل جائز دی ، دا مضمون دنورو حدیثو څخه معلوم سویدی ، په دې اوداسه سره که څه هم چی ټوله جنابت نه لیری کیږی لیکن په جنابت کی یو څه قسم تخفیف کیدلی سی ، ددې حدیث څخه معلومه سوه چی چی په حالت کی دجنابت اوسیدل او بیدیدل جائز دی ، په بعضو احادیثو کی چی کم ددې ممانعت معلومیږی او فرمایل سویدی چی په کم ځای کی تصویر یا سپی یا جنابت والا شخص وی هلته ملایکه نه داخلیږی ، هغه په هغه وخت کی چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سُستی کوی او پروت وی او دلمانځه وخت پر تیر سی .

۴۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ مؤذن چی اذان وکی په ثواب کی تر موږ لوړیږی ، یو داسی چل راته وښیه چی موږ تر دوی کم نسو ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دعبد الله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : لکه ځنګه چی هغه اذان کوی تاسی هم په ژبه هغه کلمې وایاست (په ثواب کی به ددوی سره برابر سی) بیا چی کله دا کلمې وویل سی فارغه سی نودخدای ﷻ څخه دیوشی سوال وکی الله تعالی به یې در کړی . (ابو داؤد وابن حبان ونسایی فی الیوم واللیلة) .

شرح : دمؤذن څخه چی دآذان کلمې واورول سی جواب ورکول یې لازمی دی یعنی کمه کلمه چی مؤذن وایی هغه دې په خپله هم وایی ، لیکن کله چی مؤذن حَيَّ عَلَى الصَّلاَة او حَيَّ عَلَى الْفَلاَح وایی نوبیا ددې په جواب کی لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللهِ ویل پکار دی ، او دسهار په آذان کی چی اَلصَّلٰوةُ خَيْرٌ مِّنَ النَّوْمِ واوری صَدَقْتَ وَبَرَرْتَ ویل پکار دی ، دا خبره دنورو حدیثو څخه ثابته ده ، که چیری بالکل همدغه کلمې ووایی بیابه هم ثواب ور ورسیږی او جواب به اداء کړل سی ، ترجواب ختم کولو وروسته دی یوه ضروری دعا وکی او درود شریف دی ووایی ، د آذان جواب ورکوونکی ته دجنت خوشخبری ورکول سویده ، او تر آذان وروسته د اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ الخ دعا تر آخره پوری ویونکی ته دخاص شفاعت کولو آنحضرت ﷺ وعده فرمایلی ده (د اذان تفصیلی حال او مسئلې او دعاوی او نور شیان ددې کمزوری مؤلِّف (رحمة الله علیه) په رساله القول المتین کی لیکلی دی) .

۴۴. **پوښتنه** : زما دزوج (سعد بن خوله رضي الله عنه) وفات وسو په داسی حال کی چی زه حامله وم تروفات څو ورځی وروسته ما حمل کښېښووی ، اوس می بلـه نکاح کول غوښتل چی ابو السنابل راغی او راته وې ویل چی ترڅو پوری دی دزوج دوفات څخه څلور ۴ میاشتی او لس ۱۰ ورځی نه وی تیری سوی تاته نکاح کول نه دی روا ، اوس زما دپاره څه حکم دی ؟

[سوال کوونکی : سبیعه اسلمیه رضي الله عنها]

جواب : تاچی کله حمل کښېښووی په هم هغه وخت کی دعدې څخه ووتی ، اوس که ستا زړه وغواړی نو نکاح وکه (ابوداؤد ومسلم وبخاری) .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : سبیعه رضي الله عنها دبنی اسلم دقبیلې اوسیدونکی وه ، دهغې زوج سعد بن خوله رضي الله عنه دبنی عامر دقبیلې څخه وو ، او دهغو مقدسو حضراتو صحابه کرامو رضي الله عنهم څخه وو چاته چې دبدر په غزا کی دحاضریدلو شرافت حاصل سوی وو ، کله چې آنحضرت ﷺ په حجة الوداع کی مکی معظمې ته تشریف راوړی نو دهغه وفات سوی وو (دبعضو روایاتو څخه معلومیږی چې هغه دبل چا دلاسه وژل سوی وو) سبیعه رضي الله عنها حامله وه ، شل ۲۰ ورځی وروسته یې کوچنی پیدا سو ، کله چې دحاملې عده دکوچنی ترپیدا کیدو پوری ده نوځکه سبیعې رضي الله عنها ددوهمی نکاح اراده وکړه اوپه زیب او زینت سره اوسیده ، ابو السنابل رضي الله عنه (چې نوم یې عمر یا عامر وو اوډیر ښه شاعر وو) هم ددې سره نکاح کول غوښتل مګر کله چې دده عمر زیات وو ددې وجی سبیعه رضي الله عنها دده څخه نه وه راضی او دخپل قوم دیو ځوان شخص سره یې نکاح کول غوښتل ، یوه روځ ابو السنابل ددې پرکور باندی راغی نویې ولیدل چې په نکریزو یې لاسونه سره کړی رانجه یې لګولی او ښه سینګار یې کړی ناسته ده او دنکاح دپاره تیاره ده ، ورته وې ویل په خدای قسم چې ته نکاح کولای نسی ، ترڅو چې دمخکنی زوج دوفات څخه څلور ۴ میاشتی او لس ۱۰ شپې نه وی تیری سوی ، ده ته مسئله نه وه معلومه دا ګمان یې وو چې په قرآنِ مجید کی چې کم دلسو ۱۰ ورځو او څلورو ۴ میاشتو دعدې حکم دی هغه دټولو هغو ښځو دپاره دی چې زوج یې مړ سی برابره خبره ده که هغه حامله وی اوکه نه وی ، او ددې تاخیر داهم فآئده وه چې دسبیعې رضي الله عنها بعضی قریبان چې ابو السنابل یې پیژندی اودده په ښو خویونو خبروه اوسبیعې رضي الله عنها ته یې دده سره دنکاح کولو ترغیب ورکړی وو او راضی کړی یې وه هغه په دې ورځو کی په مدینه منوره کی نه وه موجود ، ابو السنابل رضي الله عنه فکر وکی چې که چیری دهغو په نه موجودګی کی ددې نکاح دبل چا سره وسوه نو موقع به می دلاسه څخه ووزی اوکه چیری دعدې دمجبوری له امله په نکاح کی تاخیر او ځنډ راغی نوپه دومره وخت کی به هغوی هم را ورسیږی اوزما سره به یې نکاح راوکی، سبیعې رضي الله عنها لس ۱۰ ورځی دده په ویلو سره صبروکی لس ۱۰ ورځی وروسته دماښام تر لمانځه وروسته چې کله تاریکه سوه نوپه ښه پوره ډول یې ځادر پرځان را تاو کی او دمحتاجانو کومکی ، دبیچارګانو چاره ګر ، سردار دعالمو ﷺ په خدمت کی حاضره سوه خپل حال یې ورته بیان کی، نبی ﷺ ورته وفرمایل چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکوچنی تر زیږیدو سره سم ستا عده تیره سوه، اوس که ستا زړه غواړی اوښه زوج پیدا سی چی دهغه ځخه ته راضی یې نو نکاح وکړه ، سبیعې رضي الله عنها تر اجازې اخیستلو وروسته دخپل قوم دهغه ځوان سره نکاح وکړه او ابو السنابل رضي الله عنه بیچاره ورته کتل ، لیکن دده رضي الله عنه دنیك بخت ځخه یوځه زمانه وروسته هغه ځوان دې رضي الله عنها ته طلاق ورکی او آخر ابو السنابل ددې رضي الله عنها سره نکاح وکړه او دډیر وخت آرزو یې پوره سوه . په صحابه وو رضي الله عنهم کی چی به هرکله دحاملې دعدې په باره کی اختلاف راغی نو سبیعې رضي الله عنها ته به ورغله اودهغې دنکاح قصې به یې پوښتله . ددې واقعې ځخه معلومه سوه چی دلسو ۱۰ ورځو او ځلورو ۴ میاشتو حکم دهغه ښځی دپاره دی چی دهغې زوج مړ سی او هغه حامله نه وی او دحاملې عده اېښوول دی دحمل ، برابره خبره ده که دطلاق ځخه عده وی اوکه دمرګ ځخه ، اوداهم معلومه سوه چی ترعدې تیریدو وروسته ښځی ته زینت جائز دی په دې شرط چی په بد نیت سره نه وی ، اودا هم معلومه سوه چی دشپې ښځوته دضروری کار دپاره چی پرځان باندی چادری وپیچی وتل جائز دی ، که ځه هم چی دحقی لاری علمآء دفتنې دبیری او دشر داندیښنې دوجی ځخه دا وتل نه خوښوی .

۴۵. پوښتنه : ای جناب مصطفیٰ صلى الله عليه وسلم ! ماته زما دزوجې سره په حالت کی دحیض کمی کمی خبری حلالی دی ؟

[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دزید بن اسلم رضي الله عنه]

جواب : دهغې پایجامه وتړه دلوړ بدن ځخه یې تاته (دنفع اخیستلو) اختیار دی . (موطا ودارمی) .

شرح : دحیض په حالت کی دزنګنو ځخه تر نامه پوری ماسوا دنور بدن ځخه نفع اخیستل پریوتل ، کښېنستل ، بدن ورسره یوځای کول جائز دی ، که ځه هم چی په مابینځ کی یې کمه جامه ، ټوکر او پرده نه وی ، البته دنامه ځخه تر زنګنو پوری جامه او پرده ضروری ده ، اوکمی خبری چی دپاکۍ په حالت کی جائزی وی هغه اوس هم جائزی دی لیکن صحبت بالکل حرام دی ، په دې حالت کی ښځه دخپلی بسترې ځخه جلا کول مناسب نه دی ځکه چی په دې کی دیهودیانو سره مشابهت دی، په حائضه باندی خوراك پخول یا دهغې چی لاس پر لګیدلی وی دهغو شیانو استعمالول (مثلاً ددې په لاس میشته سوی وړه یا پاته سوی اوبه) نه دی مکروه ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحائضې مسجد ته دا خليدل ، قرآنِ مجيد ويل ، روژه نيول ، لمونځ كول ، قرآن مجيد بې له غلافه مسح كول دا ټول حرام دی ، كلمه ويل ، درود شريف ويل ، او سبحان الله او الحمد لله او نور دالله ﷻ ذكرونه كول بې له شبهې جائز دی .

۴۲. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ زما زوج ابو سفيان يو بخيل سړی دی داهل او عيال په خوراك او چيښاك كی تنگی كوی اوماته دومره څه نه راكوی چی ماته او زما اولاد ته كافی سی ، نو كه چيری زه دده دمال څخه بې له اجازته دده ، دده په عيال څه خرڅ كړم نو آيا جائز دی او كه نه ؟

[سوال كوونكی : نامداره په هند سره ، زوجه دابو سفيان رضی الله عنهما]

جواب : دده پر عيال باندی (په اندازه دضرورت) په اصلی اندازه خرڅ كولو باندی هيڅ منع نسته ، ته دومره اندازه اخله چی تاته او ستا اولاد ته كافی وی (مسلم وبخاری شريف)

شرح : داولاد او دزوجې نفقه پر پلار او زوج باندی واجب ده ، كه په دې كه چيری هغه بخل او تنگی كوی نو ښځی ته په پټه باندی په اندازه دضرورت خرڅ كول جائز دی يعنی غله او نور دخوراك او چيښاك شيان دی په اندازه دضرورت واخلی او په ځان او اولاد باندی دی خرڅ كړی، لكه نبی ﷺ چی ددې پوښتنی په جواب كی داسی ارشاد وفرمايی ، ليكن دا جائز نه دی چی بې ځايه خرچی وكړی او دهغه مال ضائع كړی اودا هم جائز نه دی چی نقدی پيسې او روپۍ په پټه باندی واخلی په هغه غله او شيان رانيسی او په اهل او عيال باندی يې خرڅ كړی بلكه عادی او معمولی شيان دخوراك او چيښاك بې له خبرولو دزوج خرڅولی سی ، په هند سره نامداری ښځی چی دا سوال كړيدی دحضرت معاوية رضی الله عنه مور او دابو سفيان رضی الله عنه زوجه ده ، مخكی تراسلام راوړلو دې ته تر اسلام او مسلمانانو زيات په ټوله دنيا كی بل څوك مبغوض او بد نه معلوميدی ليكن دكمی ورځی څخه چی مسلمانه سوه تر اسلام او اهلِ اسلام زيات دې ته بل هيڅ نه وو محبوب . سبحان الله مقلب القلوب

مسئله : كه ديوچا قرض يا يوبل حق دبل چا پرذمه باندی واجب سو اونه يې وركوی او اتفاقا دهغه يوڅه مال دحق دخاوند په لاس ورغی نوده ته بې له كمی اجازې په اندازه دخپل حق ورڅخه اخيستل جائز دی ، په دې شرط چی دا مال به دهغه قسم څخه وی كم چی دده پر هغه باندی واجب دی ، مثلاً غله دده پرذمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

باندی واجب وه او غله یې پیدا کړه ، یا جامې پر واجب وی جامې یې پیدا کړی ، یا سپین زر پر واجب وه سپین زر یې پیدا کړه ، اوکه چیری دبل قسم څخه وه نوبې له اجازته دهغه څخه اخیستل جآئز نه دی مثلاً روپی واجب وی او غله په لاس ورغله یا جامې واجب وی او سپین زر په لاس ورغله ، البته په دوو نقدو (یعنی سرو او سپینو زرو) کی دا قید نسته ، نوکه چیری دیوچا پرذمه دبل روپی (دسپینو زرو) واجب وی او هغه نه ورکولی او دهغه دسرو زرو روپۍ دحق خاوند ته په لاس ورغلی یا دسرو زرو روپۍ واجب وی او دسپینو زرو روپی په لاس ورغلی نودلته سره ددې چی دجنس اختلاف یې ترما بینځ وجود لری بیا هم دخپل حق په اندازه اخیستل او ورسره ابښوول جآئز دی .

فآئده : (دطالبانو دپاره) ددې سوال او جواب څخه اکثره علمآء شافعیه وو دلیل نیولی دی پر روا والی باندی دقضآء علی الغآئب کم چی دحنفیه وو په نزد ناجآئز دی ، لیکن په خپله شوافعو محققینو پر روایاتو باندی په نظر کولو سره ویلی دی چی ددې څخه استدلال صحیح نه دی ولی چی ابو سفیان رضی الله عنه په دې وخت کی په مگه کی بلکه خاص په خدمت شریف کی دنبی ﷺ دپوښتنی پروخت موجود وو

۴۷. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ مونږ اوښ او غوایۍ او بزه ذبح کوو نوبعضی وخت دهغه دنس څخه بچۍ راوزی، دابچی حرام وگڼو وې غورځوو اوکه هغه حلال دی وې خورو ؟ [سوال کوونکی : حضرت ابو سعید رضی الله عنه]

جواب : که چیری مو زړه غواړی نو (ذبح یې کی) وې خورئ ولی چی ددې دذبح کولو هم هغه طریقه ده کمه چی دده دمور دذبح کولو ده (ابوداؤد وترمذی) .

شرح : که چیری دنس څخه مړ بچۍ راووزی نو بالکل حرام (۱) دی او که چیری ژوندی راووتۍ نو ذبح دی کړی او دهغه خوراك جآئز او حلال دی ، لکه څنگه چی ددې پوښتنی په جواب کی ارشاد فرمایل سویدی ، او که چیری تر ذبح کولو مخکی مړ سوی وو نو حرام دی ، صحابه وو رضی الله عنهم ته دا شبهه وه چی شاید ددومره ضعیف او دبالکل نوی را ایستل سوی بچی ذبح کول جآئز نه وی ولی چی

---

(۱). دامام شافعی رحمة الله علیه په نزد که چیری ژوندی راووتی نو دذبح کولو ضرورت یې نسته ، او که چیری مړ راووتۍ نوهم حلال دی او دامام ابو یوسف او امام محمد رحمة الله علیهما په نزد هم چی مړ را وایستل سی حلال دی په دې شرط چی اعضآء (اندامونه) یې پوره جوړ سوی وی. شامی او مرقاة جلد خامس . منه رحمه الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یوځه درحم خلاف معلومیږی ، دجواب حاصل دادی چی دذبح په وخت کی درا ایستل سوی بچی او دنورو حیوانانو په ذبح کی هیڅ فرق نسته .

مسئله : دحمل لرونکی حیوان ذبح کول جائز دی ، البته دکم حیوان چی دبچی پیدا کیدو مُده ډیره نژدی راغلی وی دهغه ذبح کول مکروه دی .

مسئله : دشیدی لرونکی حیوان ذبح کول جآئز دی ، لیکن بې له ضرورته داسی کول ښه نه دی .

۴۸. **پوښتنه** : زما پر پلار باندی حج فرض کړل سویدی او هغه اوس دومره ضعیف او سپین ږیری دی چی پر اوښ باندی نسی سپریدی ، که چیری زه دهغه دطرفه څخه حج وکړم نو دهغه دذمې څخه به ادا سی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه دخثعم دقبیلې څخه]

جواب : هو ! که یې ته دهغه دطرفه څخه ادا کړی نو ادا کیږی .

۴۹. **پوښتنه** : زما مور نذر ایښی وو چی حج به کوی ، حج یې لا نه وو کړی چی وفات سوه ، اوس که چیری زه دهغې دطرف څخه حج اداکم نوصحیح دی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : یو سړی دجهانه قبیلې څخه]

جواب : ته دهغې دطرفه څخه حج ادا که دهغې دذمې څخه حج ادا کیږی ، وګوره ! که چیری ستا دمور پر ذمه باندی قرض وای نوتا ادا کولای سوای دارنګه دخدای ﷻ حق هم ادا که ځکه چی دهغه ﷻ حق پوره کول زیات ضروری دی (بخاری شریف) .

شرح : ترڅو پوری چی په خپله دحج کولو قدرت او طاقت وی ، یوڅوك خپل فرضی حج دبل چا څخه نسی ادا کولی ، لیکن که یوڅوك په حالت کی دصحت او قوت دحج تر فرض (۱) کیدو وروسته نهایتی ضعیف او دسفر ناقابله سو یا سره دوجوده دقدرت او طاقت دحج تر ادا کولو مخکی مړ سو یایې نذر کړی وو چی حج به کوم او تر ادا کولو مخکی ضعیف او ناطاقته سو یامړ سو نوپه دی ټولو صورتو کی بل سړی دهغه دطرفه څخه حج ادا کولی سی ، دحج تر فرض کیدو وروسته یا دحج تر نذر کولو وروسته او ترادا کولو مخکی که یوڅوك مړ سو او مال یې پرې ښووی او وصیت یې وکی چی زما دطرفه څخه فرضی حج ادا کی یا

(۱). دامام ابو یوسف او امام محمد رحمهما الله دا قول دی چی که چیری په حالت کی دعجز او عذر هم حج فرض سی ، بیاهم بل څوك نائب کول او دحج ادا کول لازم دی . منه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما نذر پوره کی نو دوارثانو پر ذمه باندی دده دطرفه څخه فرضی حج ادا کول او دنذر پوره کول لازم دی (برابره خبره ده که دحج نذر وی اوکه دبل عبادت) اوکه یې مال نه پرې ښووی یا یې وصیت نه وو کړی نو پروارثانو باندی ددې شیانو ادا کول لازمی نه دی البته مستحب دی چی دده دطرفه څخه فرضی حج یا نذر ادا کړی او دده غاړې او ذمه په خلاصه کړی . لکه چی دپوښتنی وړاندی کوونکی ښځی مور هم په ظاهره وصیت نه وو کړی مګر دهغې دمحبت جوش او نیکبختی دا دې ته تیاره کړه چی دمور دسره څخه دنذر بار لیری کړی او هغه په راحت کړی او آنحضرت ﷺ دقرض مثال ورکی اوپه دې یې وپوهول چی لکه څنګه چی حقوق العباد دمړی دطرفه څخه ادا کولی سی داغه رنګه دحق الله ادا کول هم ممکن دی .

مسئله : که چیری یو سړی خپل فرضی حج ادا کړی وی یاپرده باندی فرض سوی نه وی او هغه دخپل طرف څخه نفلی حج ادا کول غواړی نوسره دوجوده دخپل صحت او طاقت یې هم په بل سړی سره ادا کولی سی .

مسئله : دخپل مور او پلار او نورو قریبانو او نورو خلګو دطرفه څخه دهغوی تر مرګ وروسته حج ادا کولی سی. برابره خبره ده که په ژوندکی پرهغوی باندی فرض وی او که نه وی او برابره خبره ده که هغوی دحج وصیت کړی وی اوکه نه وی .

مسئله : دبل چا دطرفه څخه چی کم حج کیږی دې ته حج بدل وایی په دې کی مناسب او بهتره داده چی داسی سړی ولاړ سی چی مخکی یې خپل حج کړی وی ، او حج بدل که چیری دنارینه دطرفه څخه ښځه وکی یا دښځی دطرفه څخه یې نارینه وکړی بیا هم جائز دی ، دا ضروری نه ده چی دنارینه حج بدل دی نارینه کړی او دښځی حج بدل دی ښځه .

مسئله : دبل چا دطرفه څخه دحج کوونکی دسفر خرڅه او مصرف دحج کوونکی پر ذمه باندی وی ، لیکن که یې چیری ددې سره سره څه أجرت او مزدوری هم مقرره کړه نو بیا حج نه ادا کیږی .

۵۰. پوښتنه : یوشی که چیری په لار کی پروت وی یاپه لار کی پیدا کړل سی نو په هغه باندی څه کول پکار دی ؟

[سوال کوونکی : یو اعرابی چی نوم یې عقبه بن سوید رضی الله عنه ذکر سویدی]

جواب : دهغه لوښی (یعنی هغه کپړه او ټوکر یاچمړه اونور چی په هغه کی هغه شی تړل سویدی) او سربند (یعنی سر تړونکی چی په هغه باندی هغه شی تړل سویدی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلوم که ، او بیا تریوه کاله پوری دهغه اعلان او پیژندنه کوه ، په دې موده کی که یې چیری مالك راغی او علامه او پته او نښانه یې درته وویل نو هغه ته یې ورکړه او که نه وو نوته یې په خپله خرڅ کړه (بخاری شریف) .

۵۱. پوښتنه : ما په لار کی یو پرته (ایله سوی) تیلۍ راپورته کړیده چی په هغه کی سل ۱۰۰ دیناره دی اوس په هغه باندی څه وکړم ؟

[سوال کوونکی : ابیّ بن کعب رضی الله عنه]

جواب : تریوه کاله پوری دهغه پیژندنه په خلکو کی وکړه ، په یوه کال کی که یې چیری مالك راغی نو هغه ته یې ورکړه او که نه وو نوته یې په خپله خرڅ کړه (بخاری) .

شرح : دایله سوی شی را پورته کول په نیت دحفاظت سره جائز دی، اوپه کم ځای کی چی دا اندیښنه وی چی ضآئع به کړل سی یا یو بل سړی به یې په خپله پورته کړی او خپله به یې واخلی هلته یې بیا پورته کول واجب دی ، دپورته کولو پروخت بهتره داده چی یوڅوك شاهد جوړ کړی چی مالك ته دورکولو دپاره یې پورته کوم ترڅو چی دتهمت او یا الزام لګولو موقع چاته په لاس ورنسی او ددې شی څخه دده دنفس طمع هم قطع سی ولی چی کله یو سړی شاهد جوړ کړل سی نو خپل ځان ته داښوولو او خیانت کولو موقع به بیا په لاس کی نه وی . دپورته کولو وروسته دی دهغه علامې ، پته او نښانې په ښه ډول سره یادی کړی او دکم ځای څخه چی یې راپورته کړی وو هلته ، دمسجدو په دروازو ، بازارو اونورو عامو ځایو کی دی دهغه شهرت یعنی عامه پیژندنه او خبریدل وکړی چی داسی یو شی موږ پیدا کړیدی که دیو چا دا ورك سوی وی نو یودی سی ، لیکن پوره حال دی دهغه شی نه بیانوی ترڅو چی چاته ددرواغو ددعوې کولو موقع په لاس ورنسی ، دهر شی تعریف او شهرت دی دهغه شی دقدر اوقیمت سره مناسب وکړی ، تردې پوری چی دا خیال وسی چی اوس ددې مالك ددې طلب پرې ایښی دی او اوس یې هغه پلټنه نه کوی ، مثلاً ډیر قیمتی شی وی نو پوره کال دی دهغه شهرت وکی او که چیری ددوو څلورو روپو شی وی نو لس پنځلس ورځی میاشت دوې میاشتی دی دهغه شهرت وکړی په دې موده کی که چیری یو سړی راغی او دعوه یې وکړه او صحیح صحیح علامې او نښانې یې بیان کړی چی دهغه څخه یقین راسی چی دایې مالك دی نو پر پورته کوونکی باندی لازم او واجب دی چی هغه شی بیرته ورکړی ، او

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چیری په دومره موده کی هیڅوك نه راغی او داسی خیال او فکر وسو چی اوس مالك ددې پلټنه او تلاښ نه کوی نو داشی دی داصلی مالك دطرفه څخه صدقه او خیرات کړی او که چیری پورته کوونکی په خپله فقیر او مفلسه وی نو تردې وخته پوری دشهرت کولو څخه وروسته هغه دخپل ځان سره اېښوول اوپه خپل استعمال او مصرف کی لګول هم جآئز دی ، اوس که چیری بیا وروسته مالك راغی او دهغه شی پر صدقه کولو یا استعمالولو باندی راضی سو نو ددې مالك ته به نهایتی ډیر ثواب ورسیږی او که چیری هغه په دې باندی راضی نه وی نو پورته کوونکی شخص ته دتاوان ورکول لازمی دی او ټوله ثواب به دی تر لاسه کی ولی چی دتاوان تر ادا کولو وروسته ګواکی هغه شی دده دطرفه څخه صدقه سو .

ددې دواړو پوښتنو دپوښتونکو مفلسه او بې ماله کیدل چی کله وجناب سرورِ عالَم ﷺ ته معلوم وه او دراپورته کړل سوی شی ګران قیمته کیدل هم ورته معلوم وه ځکه یې نو دپوره کال دشهرت کولو حکم ورته وکی او ترکال تیریدو وروسته یې په خپله دخرڅ کولو اجازه ورته وفرمایله .

دلته دا شبهه کیږی چی ددوهم سوال پوښتونکی یعنی اُبیّ بن کعب رضی الله عنه (١) دمالدارو صحابه وو رضی الله عنهم څخه وو بیا هم ده ته نبی ﷺ په خپل استعمال او مصرف کی دراوړلو اجازه کړی وه . جواب دادی چی دده په ملك کی په دې وخت کی کم مال وو ، دومره لانه وو مالدار سوی چی لقطه خرڅول ورته نه وو روا .

مسئله : که چیری پیدا کړل سوی شی یو داسی شی وو چی بدبویه او ورستیدی، نو تریوخه وخته پوری دی تعریف او شهرت وکړی کله چی یې دخرابیدو اندیښنه سوه نو بیا دی خیرات کړی .

مسئله : که چیری یو داسی شی وی چی مالك دهغه پروا نه کوی اونه په عادت کی دهغه شی پلټنه کیږی (لکه دخرما یا آم مندکه یا دانارو پوستکی اونور) نو پورته کوونکی ته یې بې له تعریف اوشهرته په خپل مصرف او استعمال کی راوستل جآئز دی .

(١). دی رضی الله عنه په صحابه وو رضی الله عنهم کی ترټولو لوی حافظ او دومره جلیل القدر عالِم وو چی دحضور ﷺ په ژوند کی یې هم فتواوی ورکولی اودی رضی الله عنه دوحی په کاتبانو کی داخل وو ، آنحضرت ﷺ ده ته سیّد الانصار ویله او عمر رضی الله عنه ته یې سید المسلمین یې ویله ، په کال ١٩ هجری په مدینه منوره کی وفات سو . لوی الله جل جلاله دې ورڅخه راضی سی ، رضی الله عنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۲. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ که څونګښه مړه کم او هغه په دواکی استعمال کم نو روا ده او که نه ؟ [سوال کوونکی : یو طبیب]

جواب : دهغې مړه کول نه دی پکار ، اوپه دوا کی یې اچول نه دی پکار ، ځکه چی دهغې خوراك جآئز نه دی . (ابوداؤد)

شرح : بې له ضرورته دیوه حیوان وژل نه دی روا خصوصًا دچنګوښی چی دهغې په اړوند په نورو ځایو کی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی دا مه وژنۍ ولی چی دا تسبیح وایی اوکله چی دنجاست او حراموالی دوجی دهغې خوړل اوپه دواکی اچول جآئز نه وه ددې وجی ده ﷺ ددې دقتل څخه منع وکړه چی بې له ضرورته یې ووژني نو ګناهګار به سی .

۵۳. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ پر موږ نارینه وو باندی زموږ دزوجو څه حق دی ؟ [سوال کوونکی : معاویة القشیری رضي الله عنه]

جواب : دزوجې حق پرتا باندی دادی چی کله ته خوراك خوری نوپه هغې باندی یې هم خوره اوکله چی کالی اغوندی نوپه هغې باندی یې هم اغونده اوپر مخ باندی یې مه وهه او کمه بده او قبیحه خبره مه ورته کوه او هغه دځانه څخه مه جلا کوه مګرنه یوازی په ځای کی . (مسند احمد ، ابوداؤد ، ابن ماجة) .

شرح : دمیړه پر ذمه باندی دزوجی نفقه یعنی خوراك ، جامه او داوسیدنی کور او ځای ددواړو (زوج او زوجی) دحال او وسعت سره موافق واجب دی ، که چیری زوج هم مفلس او تنګ لاسی وی او زوجه هم داسی وی نو دخاوند پرذمه باندی غریبانه اومفلسانه خوراك اوجامه او داوسیدنی ځای واجب دی، او که چیری زوج نهایتی مالداره اوامیر وی اوښځه مسکینه اومفلسه وی یا زوج مفلس وی او ښځه خاونده دعزت اومال وی نوبیا دمیانه درجې نفقه واجب ده ، که څه هم چی دامیر او مالدار زوج دپاره هم دا مناسبه ده چی کم څه خپله خوری هغه په ښځی باندی هم وخوری مګر داسی کول ورباندی واجب نه دی، اوکه چیری دواړه مالداره وی نوبیا امیرانه نفقه واجب ده ، زوج که څه هم چی هرڅومره مفلسه او فقیر وی لیکن دزوجی نفقه دده پر ذمه باندی ده که یې په ناحقه نه ورکوله یا دده سره موجوده نه وه نوپر ذمه باندی به یې په جبر سره لازمه کړل سی ، یا دی قاضی او حاکم دده مال خرڅ کړی او ښځی ته دی نفقه ورڅخه ورکړی ، که چیری زوجه کم عمره وه چی دصحبت کولو قابله نه وه یا بې له اجازې دشوهر یو ځای ولاړه نوبیا یې نفقه نه ده واجب .

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چیری زوج کم عمره او دصحبت کولو قابل نه وو او دده په ملك کی مال وو نو دزوجې نفقه پر واجب ده ، دخوراك اسباب او ضروري لوښی اونور ټوله دزوج پر ذمه باندی دی او که چیری دمریضی یا بلی وجی څخه زوجی دپخولو طاقت نه درلودی نو پخ سوی خوراك ورکول زوج ته لازم دی ، جامه دهر موسم مطابقه په اندازه دضرورت دهر ملك دعادت اودستور سره مناسبه واجب ده ، او داسی داوسیدنی کور واجب دی چی په هغه کی بل څوك نه وی ورسره شریك (که چیری دزوج کوچنی اولاد هلته اوسی نوهیڅ ممانعت پکښی نسته) اوپه هغه کی به داسی دقلف ځای وی چی قلف او کیلی یې دزوجې په لاس کی وی ، مګر دا ټوله شیان ددواړو دامیری اوغریبی او ددوی دحیثیت او حال سره مناسب واجب دی ، لکه چی په شروع کی هم دا لیکل سویدی .

پر مخ باندی دوهلو څخه ممانعت سویدی ، برابره خبره ده که اولاد وی اوکه زوجه او که غلام یا خادم . دمخ څخه ماسوا پر نورو ځایو باندی وهل دضرورت په وخت کی جآئز دی مثلاً زوج دزینت او سنګار کولو وزوجې ته وایی او زوجه یې نه منی یا یې زوج دمباشرت دپاره راوبولی او هغه بې له شرعی وجی انکار وکړی یا لمونځ نه کوی ، دحیض او جنابت غسل نه کوی ، یا دکومی بدکارۍ فعل وکی .

دبدو کلماتو ویل ، ښکنځل کول ، بد رد ویل هم نه دی جآئز . په ځای کی دجلا کولو مطلب دادی چی که چیری دسختی ناراضۍ په وجه په ډول دآګاهی ورکولو دجلا کولو اراده وکړی نو په همدغه کور کی دی جلا پرې باسی دانه چی په کوم جلا ځای کی دی یې واچوی او ودې بیروی یا دی یوځای ورڅخه ولاړ سی ، همدا مضمون په قرآن کریم کی په دې الفاظو بیان سویدی چی: وَاهْجُرُوْهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ، لیکن پرلویی خطا او زیات ناراضه کیدو باندی په جلا کور کی پرېښوول یې هم جآئز دی کم چی دنورو حدیثو څخه معلومیږی .

مسئله : دکوچنی هلك پر پلار باندی دده دښځی نفقه نه ده واجب ، البته که چیری دهلك په ملك کی څه مال وی نو دهغه څخه دی دزوجې نفقه ورکړل سی ، که چیری دزوج په اجازې دپلار په کور کی اوسی بیایې هم نفقه پر زوج باندی واجب ده ، دمریضۍ په حالت کی یې هم نفقه واجب ده ، لیکن دوا او علاج یې دزوج پرذمه باندی نه دی واجب البته مناسبه ده چی علاج او معالجه هم وروکړی ، دکوچنی دپیدا ایښت ددایی مزدوری دزوج پرذمې باندی هغه وخت واجب ده چی هغه دایې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپله راوبولي او ورته مقرره يې کړي . دکوچنۍ خطا په وجه پريوه بستره باندی دزوجې دطرف څخه مخ اړول او بيا بيديدل پکار دي .

۵۴. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ دا دوې انجونی دسعد بن ربيع رضي الله عنه لونړی دی ، ددوی پلار ستا په ملګرتيا کی داُحُد په ورځ شهيد سويدی ، ددوی اکا پرټوله مال باندی قبضه کړيده نه يې ددوی دپاره ميراث پرې ايښی دی نه څه مال ، اوترڅو پوری چی مال نه وی ددوی نکاح نسی کيدی . اوس تاسی ﷺ ددوی حصه او حق ورڅخه واخلۍ اوکم څه چی اکا اخيستی دی هغه دوی ته ورکی .

[سوال کوونکی : دسعد بن الربيع رضي الله عنه زوجه رضي الله عنها]

جواب : (دټول مال) څخه دانجونو حق دوې دريمی حصې او ددوی دمور (يعنی دسعد رضي الله عنه دزوجې) اتمه حصه ده اوکم څه چی پاته سوه هغه ددوی داکا دی . (ابوداؤد وترمذی) .

شرح : سعد بن ربيعه رضي الله عنه دخزرج دقبيلې څخه جليل القدر انصاری صحابی دی، تر هجرت کولو وروسته چی کله رسول الله ﷺ دمهاجرينو او انصارو په مابينځ کی ورور والۍ وکی يعنی يو يو مهاجر يې ديوه يوه انصاری ورور جوړ کی او په خوراك او چيښاك کی يې ورسره شريك کی ، عبد الرحمٰن بن عوف مهاجر يې دده ورور جوړ کی، ده ورته وويل چی ته زما سم نيمايی مال او اولاد ټوله شيان واخله ، دخپلو دوو ښځو څخه چی کمه يوه ته غواړی زه طلاق ورکوم ته يې په نکاح کړه ، مګر عبد الرحمٰن بن عوف رضي الله عنه دشکريې دادا کولو سره هغه ته دبرکت دعا وکړه او دا (دنکاح خبره) يې ونه منله ، اودکوچنيو او لويو شيانو تجارت يې شروع کی دډير لوی مال خاوند او مالدار سو ، سعد رضي الله عنه دکوچنی اختر په مياشت په کال ۳ هجری کی دغزوهٔ اُحُد په مشهور جنګ کی ددولسو ۱۲ زخمو دلاسه شهيد سو ، او تر آخری سلګۍ پوری يې خپل قوم ته درسول الله ﷺ سره دوفادارۍ او دخدمت او ځان قربانولو وصيت کوی ، رضی الله تعالی عنه ، دده تر شهيد کيدو وروسته دجاهليت دزمانې دقانون په مطابق دسعد رضي الله عنه ورور پر ټوله مال قبضه وکړه ، ځکه چی دجاهليت په زمانه کی ښځوته ميراث نه ورکول کيدی ، دده رضي الله عنه زوجه رضي الله عنها درسول الله ﷺ په خدمت کی حاضره سوه ، ځکه چی دی ﷺ دمسلمانانو دپاره ځای دپناه اورجوع او دبيکسو دپاره فريادرس وو ، او خپل حال يې ورته بيان کی او ورته وې ويل چی ترڅو پوری دانجونو دپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مال نه وی او دقانون مطابق ډیر څه ولور ورنکړل سی، په عزت سره یې نکاح نسی کیدی ، نبی ﷺ وفرمایل چی خدای ﷻ به ددې فیصله وفرمایی او دسعد رضی الله عنه زوجه یې رخصت کړه، تردې وروسته د: **يُوْصِيْكُمُ اللهُ فِيْ اَوْلَادِكُمْ** څخه ترآخری رکوع (پاره **۴** سورة النسآء رکوع **۳**) پوری دمیراث حکم نازل سو او دزامنو حصه هم مقرره کړل سوه ، بیا رسول الله ﷺ ددې انجونو اکا دسعد رضی الله عنه ورور ته حال ور واستوی چی دټوله مال څخه انجونو ته دوې ثلثې ورکړه او اتمه حصه ددوی مور یعنی دحضرت سعد رضی الله عنه زوجې ته ورکه او کم څه چی پاته سوه هغه ستا دی، په دې صورت کی دعلم الفرآئض (علمِ میراث) دقاعدې مطابق (ټوله ترکه او پاته سوی مال) څلوریشت **۲۴** حصې سو چی په هغه کی به **۱۲** دواړو انجونو ته ورکول کیږی او دریمه حصه یې زوجې ته اوپا ته پنځه حصې دمړی وروړته ، صورت دمسئلې دادی :

مسئله ۲۴

زوجه	دختر	دختر	ورور
۳	**۸**	**۸**	**۵**

په اسلام کی دا تر ټولو لومړنۍ میراث دی چی تقسیم سو .

۵۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ فال څه ته وایی ؟ [سوال کوونکی: صحابه رضی الله عنهم]

جواب : فال هغه صالحه او نیکه کلمه ده چی په تاسی کی یې څوك واوری (یعنی انسان چی کمه ښه خبره یا ښه نوم واوری او خوشحاله سی همدغه فال دی ، مثلاً یوچا په یو ضروری کار پسی ځغستل ، په لار کی یې دیوه شخص سره ملاقات وسو دهغه نوم چی یې وپوښتی نووې ویل چی زما نوم واجد (پیدا کولو والا) دی، داچی یې واوریدی نوخوشحاله سو چی خدای ﷻ به دا کار را پوره کی. (بخاری ومسلم)

شرح : یو وخت آنحضرت ﷺ وفرمایل چی بد فالی نیول جائز نه دی ، اونیك فال نیول بهتر دی صحابه وو رضی الله عنهم عرض وکی چی یا حضرت ﷺ ! فال څه ته وایی؟ نبی ﷺ وفرمایل چی هغه عمده او خوښه سوی خبره او لفظ دی چی څوك یې واوری نو خوشحاله سی ، چی دهغه څخه یوه داسی اشاره را ووزی چی زما مراد به پوره سی اوپه مرام او مقصد کی به فآئز (کامیاب) سم ، یا زما غم به لیری سی ، په عربو کی قانون وو چی داضطراب او شك په وخت کی به یې پر درختو

(c) ketabton.com: The Digital Library

باندی ډېرى ویشتلی او مرغان به یې الوزول ، که به مرغان رسته طرف ته والوتل نودا به یې نیك فال بلی اوکه به چپه طرف ته والوتل نودابه یې منحوس ، بد او دضرر نښانه بلل او بد فالی به یې ورڅخه کول ، اسلام ددې ممانعت وکی او دیو عمده او اصلی لفظ یا کلمې څخه یې نیك فال اخیستل جائز وفرمایل اوبد فال نیول یې ددې څخه هم جائز نکی ، ځکه چی دبدفال نیولو څخه هیڅ قسم نفع نه وی، کم امور چی په مقدر کی وی هغه نسی خرابیدی خامخا به انسان په رنځ او غم باندی مبتلا او حیران کیږی ، دنیك فال تر نیولو وروسته زړه خوشحاله سی او په عمده او اصلی تدبیرونو کی مصروف کیږی تردې وروسته بیا هغه مخ ته راځی کم چی نیك یا بد مقدر کړل سویدی ، په زړه کی دبد فالی په خیال راتلو سره هیڅ گناه نسته ، لیکن ددې دوجی څخه کار پرېښوول او دکمې گټې یا نقصان رسیدو عقیده درلودل گناه ده ، که چیری یو وخت دیوې خبری څخه دبد فالی خیال راسی نو دا دعا دې ووایی او پر الله تعالی دی توکل وکی انشآء الله هیڅکله به نقصان نه ور ورسیږی : اَللّٰهُمَّ لاَ یَاْتِیْ بِالْحَسَنَاتِ اِلاَّ اَنْتَ وَلاَ یَدْفَعُ السَّـیِّاٰت اِلاَّ اَنْتَ وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِكَ .

۵۲. **پوښتنه** : که چیری یوچاته ښکارپه لاس ورسی اوچاقو په دې وخت کی موجود نه وی نو په (تیره او تیزه څُله لرونکی) ډېرى باندی یا دلرگی په څوکه سره ذبح کول جائز دی او که نه ؟ [سوال کوونکی: عدی بن حاتم رضی الله عنه]

جواب : په هرشی سره چی دی زړه غواړی وینه وبهوه او دخدای جل جلاله نوم واخله او ذبح وکړه (ابوداؤد ونسآئی) .

شرح : کم شی چی پرې کوونکی او زخمی کوونکی وی په هغه سره ذبح جآئزه ده ، په پنډ او درانه شی سره که ووهل سی او زخمی کړل سی نو ذبح نه ده جآئزه ، پرې کوونکی شی برابره خبره ده که تیره ډبره وی اوکه لرگی یا یو بوټی وی ، په نوك او غابښ سره دذبح کولو ممانعت په بل ځای کی معلوم سویدی .

مسئله : کله چی دټوپك گولی پرې کوونکی نه ده ځکه نو په ټوپك سره ویشتل سوی حیوان نه دی حلال ، دټوپك گولۍ دتیزی او زور دوجی څخه په بدن کی سرۍ کوی او ننوزی دچاقو او توری په ډول پرې کول نه کوی .

۵۷. **پوښتنه** : یا رسول الله صلی الله علیه وسلم آیا ذبح په حلق او لبّه کی کول کیږی په بل ځای کی نه ده جآئزه ؟ [سوال کوونکی : وامد ابو العشرآء]

(c) ketabton.com: The Digital Library

جواب : که ته هغه په ورون کی هم په نیزه ووهی نو کافی ده (ابوداؤد ، ترمذی ، نسائی ، ابنِ ماجة)

شرح : په ورون یا نورو ځایو کی په نیزه وهلو سره ذبح کول یوازی په هغه صورت کی جائز دی چی دحیوان دنیولو اوپه حلق کی دحلالولو طاقت او قدرت نه وی مثلاً یو حیوان ایله سو او وتښتیدی هرڅومره کوشش چی وکی په لاس نه ورځی ، یا همدارنګه په یوه غار یا څاه کی دارنګه ولویدی چی اوس یې ژوندی راکښل ممکن نه دی ، په داسی صورت کی په بسم الله ویلو سره دنیزې یا غشی په غورځولو سره چی پرهر ځای هم زخم ولګیږی حلالیږی ، لبّه (۱) وایی دسینې سر ته یعنی ترغاړی کښته چی کمه غار او ډب وی . په أردو کی بعضی خلګ دې ته نرخره وایی .

۵۸. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ زموږ یوه اوښه هریا (۲) ده هغه دیوه سړی باغ ته ورغله او ډیر تاوان یې وروړسوی ، پرموږ باندی ددې تاوان واجب دی که نه ؟
[سوال کوونکی : برآء بن عازب رضي الله عنه]

جواب : دباغ حفاظت دورځی دخوا دهغه دمالکانو پر ذمه باندی دی (نو که چیری په ورځ کی یوحیوان ورغی او تاوان یې وروړسوی نو دخړیدونکو حیوانانو پر مالك باندی یې تاوان نه دی واجب اودشپې دپاره مالك ته ضروری ده چی خپل حیوانان تړلی وساتی، ځکه نو) دشپې چی حیوانانو کم نقصان اړولی دی ددې تاوان دحیوانانو دمالك پر ذمه باندی دی . (ابوداؤد)

شرح : که چیری دحیوان سره یوڅوك څروونکی او ساتونکی نه وو اوپه ورځ کی دیوچا څه نقصان وسو نوپه اتفاق سره دعلماوو دحیوانانو پرمالك باندی تاوان نسته اوکه یوڅوك څروونکی یا ساتونکی ورسره وو یایو څوك ورباندی سپور وو نوبیا ددې شخص پرذمه باندی تاوان لازم دی برابره خبره ده که دورځی تاوان ورسوی او که دشپې پردې باندی هم اتفاق دی، لیکن که یې دشپې تاوان ورسوی اویو څوك نه وو ورسره نوبیا هم امامِ ابوحنیفه صاحب رحمه الله علیه دنورو احادیثو

(۱). قال الرازی فی مختار الصحاح ص ۲۷۰ عمود ۱ (طبع : المکتبة التجاریة بالمکة المکرمة): اللَّبَّةُ بِوَزْنِ الْحَبَّةِ : الْمَنْحَرُ آه وهو موضع النحر من الابل . حقّانی عفی الله عنه جمیع ذنوبه. آمین
(۲). هریا : هغه غویی اوښ اونورو ته ویل کیږی چی هغه دشنو واښو خوړلو عادت لری .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه : اَلْعَجْمَآءُ جُرْحُهَا جَبَّار او نورو دوجی ځخه فرمایی چی په دې صورت کی هم تاوان نه لازمیږی ، اوامام شافعی صاحب رحمة الله علیه او نور امامان فرمایی چی په دې صورت کی تاوان واجبیږی ، تفصیل او دلیل یې په عربی کتابو کی موجود دی.

۵۹. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ ما خپلی مور ته یوه مینځه ورکړی وه اوس می مور وفات سوه او مینځه ماته په میراث کی پاته سوه ددې اخیستل جائز دی او که نه ؟ اوپه اخیستلو سره خوبه یې زما ثواب نه باطلیږی او یا رسول الله ﷺ پر هغې باندی دیوې میاشتی روژې هم واجب وی آیا دهغې دطرفه ځخه چی یې ادا کړم نو ادا به سی اوکه نه ؟ او یا رسول الله ﷺ هغې حج هم نه وو ادا کړی که دهغې دطرفه ځخه زه حج ادا کم نو کیدلای سی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه په روایت دبریده رضی الله عنه]

جواب : دمینځی دورکولو ثواب تاته حاصلیږی ، او اوس په میراث کی بیرته تاته راغله (ددې اخیستل جائز دی ثواب دی نه باطلیږی) روژې چی ته دهغې دطرفه ځخه ونیسی وبه سی اوته دهغې دطرفه ځخه حج وکړه . (ترمذی ، ابوداؤد ، مسلم)

شرح : کله چی مینځه دوصله رحمی اوثواب په نیت ورکول سوی وه نوکامل ثواب حاصل سو ، اوس په ذریعه دمیراث که چیری دورکوونکی وطرف ته بیرته راسی په ثواب کی کمی نه راځی ، ددې ځخه دا قاعده معلومه سوه چی خپله ورکړل سوی صدقه او نور که چیری دکومی حلالی طریقې ځخه بیرته ورکوونکی ته ورسیږی نو اخیستل یې جائز دی ، مثلاً یوچا لس ۱۰ روپۍ دزکوة خپل ورور یا اکا ته ورکړی نوزکوة ادا سو ، اوس یوځو ورځی بعده ورور یا اکا مړسو او لس روپۍ ۱۰ هغه ورکوونکی وراره یا وروره بیرته په میراث کی ورسیدی نو اخیستلای یې سی ، یا مثلاً دزید یوه قریب ته دیوه ځای ځخه دصدقې او زکوة مال ورسیدی ددې قریب پرمړ کیدو باندی که هغه مال په میراث کی زید ته ورسیږی نو اخیستل یې جائز دی برابره خبره ده که هرځومره مالدار ولی نه وی او که چیری په خپل ژوند کی هم هغه مفلسه قریب دخپل طرفه ځخه هغه په صدقه کی ترلاسه کړی مال زید ته ورکړی نو هم جائز دی . نفلی روژه که ونیول سی یا لمونځ وکړل سی اویو ځوك یې ثواب ویوچاته وروبخښی نو ور رسیږی لیکن فرضی او واجب روژه یا لمونځ کم چی دیو چا پرذمه باندی وی هغه دبل چا په نیولو او ادا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو نه ادا کیږي ، دهغه دادا کولو صورت دادی چی دهری روژې اوهر لمونځ په عوض کی نیمه کاسه غنم (په انګریزی وزن سره دوه ۲ سیره (۱) چی هغه ۱۲۰ تولې کیږي) دې مسکنینانو ته ورکړل سی ، یا دې ددومره غلې قیمت ورکړل سی . آنحضرت ﷺ چی دپوښتنی په جواب کی کم دروژې دادا کولو حکم فرمایلی دی دهغه همدغه مطلب دی چی دهغې دروژې په عوض کی فدیه او صدقه ادا کړه . که چیری یو شخص بې له حج کولو څخه مړ سوی وی یا عاجزه سو چی قدرت او طاقت دسفر یې نه درلودی نوبل شخص ته دهغه دطرف څخه حج ادا کول جآئز دی، لکه ده ﷺ چی ارشاد وفرمایه چی دخپل مور دطرفه څخه حج وکه .

۷۰ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه مسلمان سوی یم او زما په نکاح کی داسی دوې ۲ ښځی دی چی هغوی خپل په مابینځ کی سره خوندی دی هغوی اوس په نکاح کی ساتلای سم او که نه ؟ [سوال کوونکی: فیروز رضی الله عنه]

جواب : ددوی څخه چی دې هره یوه زړه غواړی هغه طلاقه کړه . (ابوداؤد ، ترمذی، ابن ماجة)

شرح : که یې چیری ددوو خوندو سره په یوه عقد کی نکاح کړی وه نو تر اسلام وروسته ددواړو پرېښوول ضروری دی ، ترعدې تیریدو وروسته یې چی دچا سره زړه غواړی نکاح دی ورسره وکړی ، اوکه یې جلا جلا ددواړو سره نکاح کړی وه نو دهغه یوې پاته کول جآئز (۲) دی دکمی یوې سره چی یې اول نکاح کړی وه ځکه چی ددوو خوندو دیوه سړی په نکاح کی راتلل دقرآن او حدیث په تصریح سره ناجآئز دی .

مسئله : کمی ښځی چی یو دبله خورزه او خاله وی یا عمه او وریره وی دوی په نکاح کی جمع کول نه دی جآئز .

مسئله : که یې چیری ښځی ته طلاق ورکی نو ترڅو پوری چی عده نه وی تمامه سوی ددې دخور سره نکاح نه ده جآئز .

---

(۱). دبعضو علماوو دتحقیق مطابق په انګریزی وزن سره یوسیر درې چیټانګه یعنی ۹۵ تولې غله کافی ده مګر احتیاط په هغه مقدار کی دی کم چی احقر لیکلی دی ، او داکثرو معتبرو علماوو همدغه قول دی . منه

(۲). داقید یوازی دامام ابو حنیفة رحمة الله علیه په نزد باندی دی چی دچا سره اول نکاح سوی وی هغه دی پرېږدی نور علمآء فرمایی چی هره یوه چی یې خوښه وی هغه دی پرېږدی . منه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱. **پوښتنه** : قيامت به كله راسى ؟ [سوال كوونكى: يو اعرابى يعنى صحرائى]
جواب : كله چې امانت ضائع كړل سى نوبيا دقيامت انتظار كوه او دامانت دضآئع كيدلو صورت دادى چې كار داسى خلګوته وسپارل سى چې دوى يې لائق نه وى . (بخارى)
شرح : مثلا حكومت داسى چاته وركول سى چې هغه عادل او لائق نه وى، نصيحت هغه څوك كوى چې لائق يې نه وى ، مقتدا او مفتى هغه عالِم سى چې هغه ددې لائق نه وى ، درويش او مرشد هغه جاهل او فاسق وګنل سى چې دهغه دتصوّف سره هيڅ رابطه نه وى ، مصنف او مؤلف هغه كم استعداده خلګ جوړ سى چې په هغوى كى ددې اهليت نه وى ، ومنهم هذا الفقير غفر له الكبير ، په دې حديث كى دامر دلفظ څخه خاص حكومت او سلطنت هم مراديدلاى سى ، والاول اولى كما لا يخفٰى على العلمآء .
۲۲. **پوښتنه** : دعقيقې حكم څه دى ؟ (يعنى دهلك او انجلۍ دپاره چشى ذبح كول پكار دى ؟) . [سوال كوونكى : ام كرز رضي الله عنها]
جواب : دهلك دعقيقې دپاره دوې بزې او دانجلۍ دپاره يوه بزه ، كه نروى او كه ماده په دې كى هيڅ منع نسته . (يعنى كه چيرى دهلك دطرفه څخه ماده بزه ذبح كى يا دانجلۍ په عقيقه كى بُز نر ذبح كړى بيا هم هيڅ حرج نسته پكښى . (ترمذى)
شرح : آنحضرت ﷺ داعمده اومستحبه طريقه دتعليم فرمايلى ده ، كه چيرى دهلك په عقيقه كى هم يوه بزه ذبح كړل سى نو دعقيقې سنت په ادا كيږى ، په نر او ماده كى هيڅ فرق نسته ، يعنى دهلك په عقيقه كى برابره خبره ده كه نر حيوان ذبح كړى او كه ماده دارنګه دانجلۍ په عقيقه كى هم ، دا قيد نسته چې دهلك دپاره به نر وى او دانجلۍ دپاره به ماده وى .
مسئلې : دكم شخص كره چې كوچنۍ پيدا سو دهغه دپاره مسنون او مستحب ده چې په اوومه ورځ دهغه نوم كښېږدى او دهغه سر وخروى او دهغه دسر دوريښتانو دوزن په اندازه سپين زر يا سره زر خيرات كړى او يو بُز يا يوه بزه حلاله كړى ، دهلك په عقيقه كى كه دوه وى نو بهتره ده دهغه غوښى دى پخى كړى يادې همداسى اومې تقسيم كړى دهغه دغوښو دهډوكو دماتولو او نه ماتولو ورته اختيار دى ، دا څه ضرورى نه ده چې هډوكى به يې نه ماتيږى ، داچې كمه مشهوره ده چې آنا او نيكه اونورو بعضو قريبانو ته دعقيقې غوښى نه خوړل پكار دى ، بې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصله ده . که په اوومه ۷ ورځ باندی دیوې وجی څخه داسی ونکړل سی نوپه څوار لسمه ۱۴ ورځ یا په یو ویشتمه ۲۱ ورځ باندی دې عقیقه وکړی ، که چیری نور هم ناوخته سی نو داوو ۷ هفتو یا داوو ۷ میاشتو حساب دی ولګوی ، دعقیقې په حیوان کی هغه ټوله شرطونه دی کم چی دقربانۍ په حیوان کی دی او ددې اکثره مسئلې دقربانۍ په مثل سره دی ، که چیری په یوه غوایی کی شپږ کسه دقربانۍ په نیت شریك وی او اوم شخص دخپل کوچنی دعقیقې په نیت ورشریك سی نو جائز دی .

۲۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ماته خپله زوجه ډیره محبوبه ده او زما پلار (حضرت عمر رضی الله عنه) دهغې څخه ناخوښه دی او فرمایی چی دې ته طلاق ورکه اوس چی تا څنګه وفرمایل هغسی به کوم . [سوال کوونکی: عبد الله بن عُمر رضی الله عنهما]

جواب : ته هغې ته طلاق ورکه . (ابوداؤد ، ترمذی ، نسآئی ، ابن ماجة ، ابن حبان باختلاف الفاظ)

شرح : که چیری زوجه بې قصوره وی نو دمور او پلار په فرمایشت سره هغې ته طلاق ورکول واجب او لازمی نه دی اوپه دې صورت کی دمور او پلار اطاعت ضروری نه دی ، لیکن جناب رسول الله ﷺ فکر وکی چی عمر رضی الله عنه کم چی داعلی درجې عالِم ، عاقل ، مشفق او مهربانه پلار دی نودخپل زوی دزوجې څخه بې له وجی هیڅکله نه ناراضه کیږی اوبې له کمی ګټی ، فآئدې او خیر خواهی خامخا دطلاق حکم نه ورته فرمایی لیکن دمحبّت او الفت دغلبې دوجی څخه هغه وجه او علت دده دزوی په خیال کی نه راځی ددې وجی ده ﷺ دطلاق ورکولو حکم ورته وفرمایۍ .

۲۴. **پوښتنه** : ای سیّد الاولین والآخرین موږ په سفر کی وو دعربو پریوې قبیلې باندی تیریدو هلته کښېنستو ، دهغو خلګو څخه مو مهمانی وغوښته نو هغو خلګو مهمانی نه راکړه ، دهغه ځای څخه یوه ښځه راغله اوراته وې ویل چی ستاسی څخه دیوچا دم نه دی ازده چی راسره ولاړ سی زموږ دقبیلې پرسردار باندی دم وکی ځکه چی هغه لړم خوړلی دی ، زموږ څخه یوه شخص وویل چی زما زده دی ، موږ دهغوی څخه یوڅه پسونه وغوښتل او هغه زموږ ملګری سورةِ فاتحه وویل پرده باندی یې دم اچول شروع کړل هغه ښه سو او دغه خلګو دوعدې مطابق پسونه راکړه دا ملګری دهغو دبېولو څخه انکار کوی لیکن ما ورته وویل چی دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دځانه سره راروان کړی او ترڅو پوری چی مو درسولِ مقبول ﷺ څخه پوښتنه نه وی کړی دوی ته لاس مه وروړی ده ﷺ چی څنګه وفرمایل هغسی عمل به کوو .

جواب : دا تقسیم کړئ او زما دپاره هم پکښی حصه راکړی . (بخاری ، مسلم)

شرح : جناب سرورِ عالَم ﷺ خپل دیرش ۳۰ صحابه رضی الله عنهم چی په هغوکې یې ابو سعید رضی الله عنه سردار وو یوځای ددښمن دمقابلې دپاره استولی وه ، (غالباً په بیرته راتلوکی) هغوی دعربو پر قبیلې باندی تیریده او دشپې هلته پاته سوه او دعربو دقانون مطابق یې دهغوی څخه میلمستیا وغوښته مګر هغوی دسخت زړه والی دوجی څخه انکار وکی ، هغو خلګوته ډیره ژر سزا ورسیده چی دقوم سردار یې لړم وچیچی ، هرقسم تدبیرونه او دوا ګانی یې دکومو چی هلته عادت وو په وکړی لیکن آرام نسو ، نویې په خپلو کی سره وویله چی دغه مسافرینو ته ورسی پوښتنه ورڅخه وکی شاید یو تدبیر یا دم ورته یاد وی ، په همدې ډول ددوی څخه یوه ښځه (دیوه سړی سره) دوی ته ورغله او ورته وې ویل چی زموږ دقبیلې سردار لړم چیچلی دی موږ هرډول منډی او ترنډی پسی وکړی لیکن هیڅ نفع یې ونه رسوله ، موږ اوریدلی دی چی ستاسی صاحب (یعنی رسول الله ﷺ) دخدای تعالی دطرفه څخه په نور او شفاء سره راغلی دی ، نو که چیری ستاسی څخه دیوه چا سره څه چل ول وی چی دهغه په وجه دې سردار ته آرام حاصل سی نوراته ویې ښیاست، ددوی څخه ابوسعید خدری رضی الله عنه وویل چی هو ! زموږ دم یاد دی ، لیکن ددې سره سره چی موږ درته وویل تاسی خلګو زموږ مهمانی نه وکړه لهذا ترڅو پوری چی مو څه معاوضه نه وی مقرره کړی موږ مفت علاج نه کوو ، آخر هغوی دیرش ۳۰ پسونه ورکول قبول کړل او ابو سعید خدری رضی الله عنه ولاړی پر هغه باندی یې دالحمد لله په ویلو سره دم اچول شروع کړل ، په اوه واره ویلو سره هغه سردار ښه سو ، په دې ټولو خلګو باندی یې خوراك وکی یا یې شیدې په وچښلی او دیرش ۳۰ پسونه یې هم ورکړه (ددې دپاره چی دنفر پرسر یو پسه راسی) تر را اخیستلو وروسته بعضو خلګو ته په وړلو کی شبه وه چی معلومه نه ده جائز دی که ناجائز ، ددې وجی ابو سعیدِ خدری رضی الله عنه وویل چی دا تر جناب رسول کریم ﷺ پوری را ورسوی څه چی هغه ﷺ وفرمایل هغسی به کوو ، جناب رسول الله ﷺ چی ټوله قصه واوریده نو مبارکه خندا یې وکړه او وې فرمایل چی: تاسی ته څه معلومه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوه چي دا رُقيـه يعنـي دم دی ، تاسي چي څه کړيدی ښـه مو کړيدی ، تقسيم يې کړی او دخپلو حصو سره زما حصه هم را مقرره کړی .
دصحابه وو رضي الله عنهم ډير کرامت وسو کمو خلګو چي ددوی تعظيم نه وو کړی هغوی ته سزا ورسيده اودوی ته خوراك او نورڅه هم ورسيدل ، او سزا هم سردار ته ورکول سوه ولی چي دهغه ټول خلګ تابع دی او رئيس هم وو ددوی ، که چيری يو غريب وای نو دومره عوض ورڅخه اخيستل مشکل وو ، ددې حديث څخه پر علاج او دم او نورو باندی دأجرت مقررول او اخيستل جآئز معلوم سول ، دا جآئز دی ليکن په تراويحو کی دقرآن پر اورولو يا دميت دپاره پرويلو باندی اجرت مقررول ناجآئز او حرام دی .
۷۵. پوښتنه : ای سرورِ عالم ﷺ تاسي ارشاد وفرماياست چي شهيد کم کم خلګ دی ؟ [سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په روايت دابی هريرة رضي الله عنه]
جواب : ۱. کم سړی چي دخدای تعالی په لاره کی (يعنی په جهاد کی) قتل کړل سی هغه شهيد دی ۲. اوکم سړی چي دخدای تعالی په لاره کی (يعنی په جهاد کی، په خپل مرګ) سره مړ سی هغه هم شهيد دی ۳. او کم سړی چي په طاعون کی مړسی هغه هم شهيد دی ۴. اوکم سړی چي دنس دناجوړی (يعنی هيضه ، اسهال او نورو) څخه مړسی هغه هم شهيد دی (مسلم) .
شرح : اول قسم اوداعلی درجې شهيد خو هغه دی کم چي فی سبيل الله يعنی په جهاد کی قتل کړل سی ، دی ددنيا په احکامو کی هم شهيد دی يعنی بې له غسله او کفنه په خپلو جامو کی دفن کړل کيږی اوپه آخرت کی هم دده دپاره په زرهاوو نعمتونه او راحتونه دی ، دهمداسی شهيدانو په اړوند خدای تعالی ﷻ فرمايلی دی چي هغوی مړه مه ګڼئ بلکه هغوی ژوندی دی دخدای دطرفه څخه رزق ورکول کيږی او خوشحاله دی . دوهم قسم شهيد هغه دی چي ددنيا په احکامو کی شهيد نه ګڼل کيږی بلکه غسل او کفن دعادی مړو په شان ورکول کيږی ليکن په آخرت کی هغه ته اجر او ثواب او حيات ورکول کيږی په مثال سره دهغه چاچی دالله ﷻ په لاره کی قتل سوی وی ، که څه هم چي په درجه او مرتبه کی تر هغه چا يوڅه کم دی ، ددې قسم شهادت زيری په مختلفو احاديثو کی په څو قسمه مرګونو باندی ورکول سويدی ، لکه څلور قسمه خلګوته چي ددې پوښتنی په جواب کی شهيد فرمايل سويدی او په نورو احاديثو کی ددې څخه ماسوا نورو ډولو مرګونو ته هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

شـهادت فرمایـل سویدی کـه څه هم چې دضعیف او قـوی روایـاتو مطـابق داقـسم شـهادتونه اتـه شـپیتو ۶۸ تـه رسـیدلی دی (وګـوری مظـاهرِ حـق ، شـروع دبـاب الجنآئز) لیکن دنهایتی صحیح او قوی روایـاتو څخه چې کومو خلګو تـه شـهید کیدل ثابت دی هغه دادی :

۱. په جهاد کی چی په خپل مرګ سره یعنی بې له وژلو مړ سی.

۲. په طاعون (وبا) اخته سی او مړ سی.

۳. دنس دمریضۍ څخه مړسی .

۴. په اوبو کی ډوب سی مړ سی .

۵. وسوځی او مړسی .

۶. دذات الجنب (یعنی دبغل ددرده څخه) مړسی .

۷. تر دیواله ، کور اونورو لاندی سی مړسی .

۸. دمورپـه نـس کـی کـوچنی مړسی اوددې دغمـه څخـه یـې بیـا مـور مـړه سـی یـا دولادت دتکلیف څخه پـه یو بل ډول مړه سی .

۹. دسل په ناروغۍ مړ سی .

۱۰. دمال په حفاظت کی مړ سی (مثلاً دغلو یا ډاکوګانو مقابله کوی مړ سی) .

۱۱. دخپل ځان دمحفوظ کولو دپاره مړ سی .

۱۲. دخپل اهل او عیال دمحفوظ کولو دپاره مړ سی .

۱۳. دسپرلۍ څخه را ولویږی مړ سی .

۱۴. دخپل حق په طلب کی او دهغه په غوښتنه او فریاد کی په ظلم سره مړ سی.

۱۵. په جهاد کی دیوه حیوان په چیچلو سره مړ سی .

۱۶. په غربت یعنی مسافرۍ کی مړ سی .

۱۷. داسلامی ممالکو پر سرحد باندی چوکیداری او پیره کوی مړ سی .

۱۸. په ستونی کی یې ګوله یا دانه ولویږی او بنده سی یا په زکام سره مړ سی چی هغه ته په ستونی کی پهندا لویدل (زکام) هم وایی .

۱۹. زمرۍ ، دغرو پسه یا یوبل درنده حیوان یې څیری او وشکوی اومړ سی .

۲۰. دزړه په اخلاص سره دشهادت فی سبیل الله تمنّا لـری مګـر ورنصیب نـسی او داغسی مړ سی .

۲۱. دمار یا لړم دچیچلو څخه مړ سی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۲. دطاعون په ځای کی صبر او شکر وکی او په همداسی ځای کی دیره سی او دمرګه څخه خلاص سی.
۲۳. دکور دبام ، غره یابل لوړ ځای څخه را ایله سی او مړ سی .
دا ټوله شهادتونه که څه هم چی ددوهمی درجې شهادت او شهادتِ صغرٰی دی لیکن په دوی کی هم خپل په مابینځ کی دمرتبو او درجو فرق ډیر څه دی .
یوبل شهید دریم قسم هم سته کم چی یوازی په احکامو کی ددنیا شهید دی ، په آخرت کی دهغه دپاره اجر او ثواب دشهیدانو نه دی هغه دادی چی صرف دغنیمت دمال په اراده یا دیوبل قسم فاسد نیت په وجه په جهاد فی سبیل الله کی مړ سی په ظاهره به دده سره هغه معامله کیږی کمه چی داول قسم دشهیدانو سره کیږی یعنی بې له غسله او کفنه په خپلو جامو کی دفن کړل کیږی لیکن په آخرت کی به اجر او ثواب دشهیدانو هغه ته نه وی حاصل.
۲۶. **پوښتنه** : په ټولو اعمالو کی بهتره او افضله کم عمل دی او تر هغه وروسته دکم عمل درجه ده او تر هغه وروسته دکم ؟
[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دابو هریرة رضی الله عنه]
جواب : ترټولو بهتر عمل په الله جل جلاله او دهغه په رسول صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړل دی ، تردې وروسته دخدای جل جلاله په لاره کی جهاد کول ، تردې وروسته هغه مقبول حج دی چی په هغه کی ریا نه وی . (بخاری ومسلم)
شرح : ایمان یې ترټولو اول اوپه اوله درجه کی ددې وجی کښېښووی چی بې له ده هیڅ عمل او عبادت په کار نه راځی اونه هم قبلیدی سی همدی اصل داصلو دی ، په جهاد کی هم کله چی دایمان اشاعت اوخپرونه او متعدی ګټه وی ددې وجی یې هغه په ایمان پسی متصل په دوهمه درجه کی کښېښووی ، حج چی کله یو لوی مشکل اوسخت عبادت وو او نهایتی داعلیٰ قسم عمل وو هغه یې هم په افضله او بهتره عملو کی شمار کی .
صحابه وو رضی الله عنهم چی هروخت هم ترټولو دمحبوب عمل او ترټولو دافضله عبادت په اړوند په دربار کی دالله جل جلاله پوښتنه کړیده نو آنحضرت صلی الله علیه وسلم بعضی وختونه دهغه دحال سره مناسب جواب ورکړیدی مثلاً دمور اوپلار په خدمت کی دهغه څخه قصور کیدی یا په لمانځه کی ورڅخه یوڅه سُستی کیدله نوهغوی ته به یې فرمایله چی ستا دپاره دمور او پلار خدمت کول ترټولو بهتره عمل دی ، او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا دپاره لمونځ په پايبندی سره په خپل وخت کی ادا کول بهتره عمل دی ، نور بعضی اعمال ګواکی تردې هم افضله سته دهغوی دافضلیته څخه هم انکار نه وو مقصد ، او کله به يې دوخت او ضرورت دلحاظه څخه مختلف جواب ورکوی په کمه زمانه کی چی دجهاد نهایتی احتیاج وو هلته يې جهاد ترټولو ښه عمل بللی دی اوکله چی به دجهاد دومره قدر ضرورت نه وو نو نور عملونه به يې ترټولو افضل وګرځول او جهاد به يې په دوهمه یا دریمه درجه کی وګرځوی ، اوپه حقیقت کی داټوله اعمال محبوب او افضل دی ګواکی فرق يې په خپل مینځی مرتبو او درجو کی دی . ددې جوابو داختلافاتو په وجه کی علماوو نوری وجوهی هم بیان کړیدی ، دې بنده دضرورت داندازې په بیان کولو باندی اکتفاء وکړه .

۲۷. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما رضعی خور دا نذر ایښی وو چی لڅ سر او لڅی پښې به دبیت الله شریفی طرف ته ځی (یعنی حج به کوی او اوس په دارنګه کولو تکلیف او دقت وی) . [سوالکوونکی : عقبه بن عامر رضی الله عنه]

جواب : الله تعالی ته ستا درضعی خور دمشقت او تکلیف هیڅ ضرورت نسته هغې ته پکار دی چی سپره سی (یعنی سپره دی سی اوبیت الله شریفی ته دی ولاړه سی او پړونی دی واغوندی یعنی سردې پټ کړی) اودرې روژې دی ونیسی (ځکه چی هغې خپل نذر نکی پوره ، دا دهغه کفاره ده) . (ترمذی ، ابوداؤد ، نسآئی ، ابن ماجة ، دارمی) .

شرح : دسر پټولو حکم ده ﷺ ددې وجی وفرمایی چی ښځی ته سر پټول فرض دی او دناورا کارو نذر که چا ایښی وی دهغه پوره کول لازم نه دی ، اودسپریدو حکم يې ددې وجی ورکی چی هغه ښځه په پښو باندی دسفر کولو څخه معذوره وه طاقت يې نه درلودی لیکن کله چی هغې دخپل نذر خلاف وکړه ددې وجی ددې پر ذمه باندی قربانی واجب سوه چی دهغه حکم دنورو احادیثو څخه معلوم سویدی ، په کمه درجه کی دهغه دبزې قربانی ده او په لوړه درجه کی او مستحب داوښ یا دغوایی قربانی ده ، اوکله چی يې نذر نکړی پوره نوځکه کفاره هم واجب سوه . او کفاره ده دمریی آزادول یا لسو ۱۰ مسکینانو ته خوراك ورکول یا لسو ۱۰ ته کالی وراغوستل اوکله چی داهیڅ هم نه وی نو درې ۳ روژې دی یوپه بل پرلپسی متصلی ونیسی ، کله چی آنحضرت ﷺ ته معلومه وه چی دعقبه رضی الله عنه درضعی خور په وس او طاقت کی بل ډول کفاره ادا کول نسته ځکه نوده ﷺ دروژې نیولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکم ورکی، (یو دا هم احتمال دی چی دعقبه رضي الله عنه درضعی خور سره دقربانۍ طاقت هم نه وو ددې په عوض کی ده ﷺ دروژې نیولو ارشاد ورته فرمایلی دی) .

۲۸ . **پوښتنه** : مونږ سپیان ایله کړو ښکار په کوو دهغوی کړل سوی ښکار په کمو صورتو کی جآئز دی اوکله ناجآئز ، او بعضی وختونه خو زمونږ دخپل سپی سره پر ښکار باندی بل سپی هم موجودیږی داسی ښکار خوړل پکار دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : عدی بن حاتم رضي الله عنه]

جواب : کله چی ته خپل تعلیم یافته سپی (په بسم الله ویلو سره) پر ښکار باندی ایله کړې او هغه ښکار مړ کړی نو هغه خوره او که چیری ښکار کوونکی سپی په خپله هم دهغه څخه خوراك وکړی نودا ښکار مه خوره او کله چی دسپی سره بل سپی پر ښکار باندی پیداسی نوبیا هم هغه مه خوره ځکه چی تا بسم الله یوازی دخپل سپی پر ایله کیدو باندی ویلی وه نه پر هغه بل باندی (اوپر کم سپی چی دایله کیدو په وخت کی بسم الله ونه ویل سی دهغه ښکار کړل سوی حیوان خوړل جآئز نه دی) لهذا نو هغه هم مه خوره ځکه چی معلومه نه ده چی ستا سپی دا ښکار کړی او مړ کړی دی اوکه هغه بل سپی . (بخاری شریف)

شرح : دسپی ښکار کم چی ترمړ کیدو وروسته پیدا سی په هغه کی که چیری درې ۳ خبری وی نو حلال دی ۱. سپی به تعلیم یافته وی ۲. مسلمان به په بسم الله ویلو سره ایله کړی وی ۳. سپی به دهغه څخه خوراك نه وی کړی ، که چیری ژوندی پیدا سو نوددې شرطو ضرورت نسته ذبح یې دی کړی او بیا دې یې وخوری . که چیری دوو سپیانو په شریکه ښکار کوی نوپه دواړو کی هغه درې ۳ سره شرطونه پکار دی ، که چیری په دوی کی یوهم غیرِ تعلیم یافته وو یا کافر یا مشرك ایله کړی وی نو ددوی دخوا څخه مړ کړل سوی ښکار نه دی حلال (تفصیلی حال دسپی دښکار او مسئلې او نور یې تردې مخکی ذکر سویدی) .

۲۹ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دا زما زوی دی ما په دغه نس کی ساتلی وو ، دتیو څخه می شیدې ورکولی په غیږ کی می روزی اوس دده پلار ماته طلاق راکړیدی او غواړی چی دی هم زما څخه جلا کړی ، ته ﷺ ددې په اړوند څه حکم فرمایی ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه په روایت دعبد الله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : ترڅو پوری چی ته دبل چا سره نکاح ونکړی نسبت دهلك وپلار ته ، ته یې زیاته حقداره یې . (ابوداؤد ، مسندِ احمد)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : کوچنی ته دپرورښت ورکولو او دخپل ځان سره دساتلو دپاره مور حقداره ده ترڅو پوری چی کوچنی هوښیار نسی (چی دهغه موده فقهاوو دهلك دپاره اوه ۷ کاله مقرره کړیده او دانجلۍ دپاره یې دحیض تر راتلو پوری) لیکن پرښځی باندی دی ددې په وجه جبر نه کول کیږی ، دکوچنی نفقه اوخرچه په دې ورځوکی دپلار پرذمه باندی ده ، او که چیری پلار مالداره وی نو دپرورښت مزدوری هم ښځه ورڅخه اخیستلای سی کله چی دمیړه په نکاح یا عده کی نه وی ، لیکن که چیری مور یې دداسی شخص سره نکاح وکړه چی هغه دکوچنی دپاره محرم نه وو یا داسی ځای ته داوسیدنی دپاره ولاړه چی دهغه ځای اوسیدونکی دکوچنی او دهغه دپلار سره عداوت (دښمنی) درلوده نو ددې (مور) حق دپرورښت یې ځی ، ولی چی په دې صورتوکی کوچنی ته دتکلیف او ضرر اندیښنه ده ، که چیری مور یې دداسی یو شخص سره نکاح وکړه چی هغه دکوچنی محرم وو نو دمور حق داولاده څخه نه باطلیږی ، مثلا دکوچنی داکا سره یې نکاح وکړه یایې داکا دزوی سره نکاح وکړه ، که چیری مور یې پرورښت نه کوی یا مړه سوه یایې دکوچنی دنامحرم سره نکاح وکړه نو نیکه ته ترده وروسته بیا انا ته تردې وروسته بیا خور ته تردې وروسته بیا خاله ته بیا عمه ته بیا نورو ښځو او نرانو ته دحضانة (۱) حق حاصلیږی ، چی دهغه تفصیل ددې لنډی کتاب لائق نه دی .

مسئله : که چیری مور یې فاسقه یا فاجره وی نوبیا دحضانة حق نه ورته حاصلیږی . که چیری دکمی وجی څخه لا چاری او لابدی وی مثلا دمور څخه ما سوا کوچنی دبل چا شیدې نخوری نوبیا به یې په مور باندی په جبر سره داولاد پرورښت کول کیږی .

۷۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما دزوج یوڅه غلامان تښتیدلی وه هغه ددوی په

(۱). حضانة : یعنی داولاد طلب کول مور لره دپرورښت دپاره .

قال الکاسانی فی البدآئع فی الحضانة : هِيَ فِي اللُّغَةِ تُسْتَعْمَلُ فِي مَعْنَيَيْنِ: أَحَدُهُمَاجَعْلُ الشَّيْءِ فِي نَاحِيَةٍ يُقَالُ: حَضَنَ الرَّجُلُ الشَّيْءَ أَيْ اعْتَزَلَهُ فَجَعَلَهُ فِي نَاحِيَةٍ مِنْهُ، وَالثَّانِي: الضَّمُّ إلَى الْجَنْبِ يُقَالُ: حَضَنْته وَاحْتَضَنْته إذَا ضَمَمْته إلَى جَنْبك ، وَالْحَضْنُ الْجَنْبُ فَحَضَانَةُ الْأُمِّ وَلَدَهَا هِيَ ضَمُّهَا إيَّاهُ إلىٰ جَنْبِهَا وَاعْتِزَالُهَا إيَّاهُ مِنْ أَبِيهِ لِيَكُونَ عِنْدَهَا فَتَقُومَ بحفْظه وَإِمْسَاكه وَغَسْلِ ثِيَابِه وَلَا تُجْبَرُ الْأُمُّ عَلَى إرْضَاعه إلاَّ أَنْ لاَّ يُوجَدَ مَنْ تُرْضِعُهُ فَتُجْبَرَ عَلَيْه وَهٰذَا قَوْلُ عَامَّةِ الْعُلَمَاءِ . آهـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تلاښ کې ووتې کله چې قدوم ته ورسیدې نو هغه غلامان یې پیدا کړه ، غلامانو هغه قتل کې ، اوس که چیرې اجازه وفرمایې نو خپلې پخوانۍ قبیلې بنې خدره ته به ولاړه سم ځکه زوج چې زه په کم کور کې پرې اېښې یم او دې مړ سو هغه نه داوسیدنې دپاره صحیح ځای دی اونه هم څه دخوراك او چیښاك اسباب سته .

[سوال کوونکې : زوجه حبشیه ابو سعیدِ خدرې رضی الله عنه]

جواب : ته په خپل هغه سرای کې اوسه ترڅو پورې چې مقرره عده خپل پای ته ورسیږي (ترمذی، ابوداؤد ، نسائی، مؤطا امام مالك) .

شرح : اول دې ته آنحضرت ﷺ اجازه فرمایلې وه چې ولاړه سه لیکن کله چې هغه واپس روانه سوه نو پدستې یې راوبلله او ورته وې فرمایل چې دعدې ترختمیدو پورې په همدې سرای کې اوسه ، ددې څخه معلومه سوه چې دمعتدې دپاره دزوج یا دزوج دوارثانو دطرفه څخه داوسیدنې دپاره په ورکړل سوې کور کې اوسیدل واجب دي او دا چې دکور یا بل شي دخرابوالې او دلږ او ډیر تکلیف دوجې څخه په عده کې کور پرېښوول جائز نه دی بلکه په وخت کې دوفات دزوج چې په کم کور کې اوسیږي په همدغه ځای کې دې عده پوره کړي برابره خبره ده که هغه ځای دښځې په ملك کې وي اوکه دزوج او که دبل چا . البته که یې چیرې دزوج وارثان په ظلم او زور سره وباسي یاپه دې کور کې دځان او مال دضآئع کیدو خطره وي یا کور ونړیږي یا دنړیدو بیره وي یا دکرایې کور وي او ښځې ته دکرایې ورکولو طاقت نه وي په دې ټولو صورتونو کې کور پرېښوول جائز دی .

مسئله : که چیرې اتفاقي دیوچا کره دلیدو کتو دپاره تللې وه او ترشا یې په همدې وخت کې زوج مړ سو یا یې طلاق ورکې نو پدستې دې خپل کورته بیرته راسي او عده دې تیره کړي .

مسئله : دزوج دمرګ په عده کې که چیرې دښځې سره دخوراك او چیښاك او ګذارې سامان نه وي نو دا چې دا دورځې ووزي اوکار وبار وکړي او دشپې بیرته واپس همدغه کور ته راځي او پکښې اوسي نو دا جائز دی لیکن دطلاق په عده کې بالکل وتل روا نه دي ولې چې ترعدې پورې ددې خرڅ دزوج پر ذمه باندې دی.

۷۱. **پوښتنه** : ما دابو اهاب دلور سره چې نامداره ده په غنیه باندې نکاح کړې وه اوس یوه ښځه وایې (او زما په فکر کې که هغه درواغ وایې) چې ما عقبه او دهغه وزوجې ته ددوی په کوچنیوالې کې شیدې ورکړیدې په دې صورت کې غنیه زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوجه کیدلی سی او که نه ؟ [سوال کوونکی: عقبه بن حارث رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]
جواب : ته خپله دا زوجه پریږده ، کله چې دا ویل کیږي چې تاسی دواړه رضاعی خور او ورور یاست ، نوبیا څنګه تاسی دواړه دزوج او زوجې په ډول اوسیدلای سی . (بخاری ، نسآئی ، دار قطنی) .
شرح : عقبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مکه معظمه کی اوسیږی دده دزوجې نوم زینب او غنیه وه او دامِ یحیٰی په کنیت سره مشهوره وه یوه ورځ یوه سوال کوونکی تور پوستی ښځه ددوی کورته راغلله دې ته په خیر ورکولو کی دوی وځنډیده نو دې ورته وویل چی ماته څه صدقه او خیرات ضرور راکړی په خدای قسم چی ما خو تاسی دواړو ته شیدې درکړیدی که څه هم چی هغې زړی ښځی دا خبره دصدقې او خیرات اخیستلو دپاره کړی وه لیکن ددې څخه ددې دواړو زوج او زوجې ورور او خور کیدل ثابت سوه ، عقبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وویل چی ته درواغ وایی که ریشتیا داسی وای نو دمخکی څخه تا دا خبر ولی نه راکوی مګر هغه سپین سری پرخپلی خبری باندی ولاړه وه ، دزوجې وقریبانو او کورنۍ ته یې دتحقیق دپاره سړی ولیږی نو هغوی ټولو وویل چی موږ ته نه ده معلومه چی دې ښځی دی زموږ انجلۍ ته شیدې ورکړی وی ، نوبیا عقبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سپور سو او دمسئلې دپوښتنی دپاره مدینی منوری ته ولاړی او دجناب سرورِ عالَم ﷺ په خدمتِ بابرکت کی حاضر سو ده ﷺ چی واقعه واوریده نو دجلا کیدو حکم یې ورکی او وې فرمایل چی کله په تاسی دواړو کی دشیدو دعلاقې په وجه باندی دورور اوخور قرابت راغی نوبیا څنګه یوځای اوسیدلای سی ، عقبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ارشادِ نبوی ﷺ په زړه او روح سره قبول کی او خپله زوجه امِ یحیٰی یې پرېښووله او بله نکاح یې وکړه .
دا حکم آنحضرت ﷺ په ډول دتقوٰی او احتیاط فرمایلی وو که نه وی نوپه دې صورت کی زوجه پرېښوول واجب او لازمی نه وه ، او یوازی دیوې ښځی په شاهدې سره درضاع علاقه نسی ثابتیدی ، البته احتیاط او تقوٰی دغه ده دکم چی حضور ﷺ حکم ورکی او عقبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عمل په وکی .
۷۲. **پوښتنه** : ای فخرِ عالَم ﷺ دابی القعیس ورور افلح دلته زموږ کره راغلی وو ما دهغه څخه پرده وکړه نو هغه راته وویل چی آیا زما څخه هم پرده کوی زه خو ستا اکا یم ما ورته وویل چی ته می اکا دکمی خوا سوې ؟ هغه راته وویل چی زما دورور زوجې تاته شیدې درکړیدی ، ما ورته وویل چی ماته خو شیدې ښځی

(c) ketabton.com: The Digital Library

راکړیدی ستا یې څه علاقه ورسره ، اوس ته وفرمایه چې دهغه څخه پرده کول پکار دی او که واقعی هغه په دې علاقې سره اکا ګرځی او پرده نه ده واجب ؟
[سوال کوونکی : ام المؤمنین عآئشة رضي الله عنها]
جواب : هغه شرعًا ستا اکا دی هغه ته دراتللو اجازه ورکړه دهغه څخه پرده مه کوه ځکه په نسب سره چې کم قرابتونه ثابتیږی هغه په رضاع سره هم ثابتیږی. (بخاری)
شرح : ددې حدیث څخه معلومه سوه چې دشیدې ورکوونکی ښځی دزوج په علاقې سره هم هغه قرابت ثابتیږی کم چې په نسب کی دپلار دطرفه څخه وی مثلاً دنسبی پلار دورور څخه پرده نه ده واجب او نکاح ورسره حرامه ده دغه رنګه درضاعی پلار دورور سره هم نکاح حرامه ده او پرده نه ده واجب ځکه چې هغه رضاعی اکا دی ، لکه چې دا شخص چې دحضرتِ عآئشې رضي الله عنها درضاعی مور لیور یعنی درضاعی مور دزوج ورور یې وو چې دهغه په مخامخ کیدو سره ده ﷺ عآئشې رضي الله عنها ته اجازه ورکړه او ورته وې فرمایل چې دی ستا اکا دی ، دافلح په اړوند اختلاف دی چې دا دابو القعیس زوی دی اوکه ورور مګر زیاته معتبره خبره داده چې ورور یې دی ، دعآئشې رضي الله عنها یوبل اکا هم رضاعی وو مګر هغه یې دبلی علاقې څخه اکا کیدی یعنی دابوبکر رضي الله عنه سره په شیدو کی شریك ورور وو ، په عربو کی چې کله دمور څخه ما سوا دنورو ښځو شیدې هم اکثره وخت ماشوم ته ورکول کیږی ددې وجې درضاعت علاقې په کثرت سره وی . په هندوستان ، پاکستان او افغانستان کی هم داسی علاقې او قرابتونه وی دنکاح پر وخت خلګوته پکاردی چې دعلماوو څخه تحقیق وکړی ترڅو چې په حرام کی مبتلا نسی .
٧٣. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ارشاد وفرمایاست چې بعضی وخت یوڅوك یو دخیر کار کوی په دې وجه باندی خلګ دهغه تعریف کوی ، ددې څخه هغه ته څه تاوان رسیږی او که نه اوپه ثواب کی څه نقصان راځی اوکه نه ؟
[سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په روایت دابو ذر رضي الله عنه]
جواب : دا تعریف خو مومن ته ژر رسیدونکی زیری دی . (مسلم شریف)
شرح : دجواب مطلب دادی چې دا تعریف هغه شخص لره هیڅ ضرر رسوونکی نه دی بلکه داخو نقد او ژر رسیدونکی زیری دی چې ده ته دلته ورسیدی چې دهغه څخه معلومه سوه چې الله تعالی ددې بنده څخه راضی سویدی او دی یې خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

محبوب کړیدی ، دا دهغه ﷻ درضا او محبت تاثیر دی چی ددنیا خلګ یې هم محبوب بولی او تعریف یې کوی ، لکه په حدیث شریف کی چی راغلی دی چی کله الله تعالی یوڅوك محبوب ګرځوی نو دآسمان خاوندانو ته اطلاع او خبر ورکول کیږی چی هغه یې هم دوست ونیسی تردې وروسته په کراره کراره داهلِ دمځکی په زړو کی هم دهغه محبّت او عظمت کښېنی او هغه په دوی کی مقبول ګرځوی ، حاصل داچی ددې ځای تعریف دراتلونکی دکامیابۍ او نیکمرغۍ او دعالَم آخرت دبشارت او خوشحالۍ علامه ده چی هغه ده ته هلته حاصلیدونکی ده او دهغه لوړ قیمتو اجر اوثواب اوالهی نعمتو پیش خیمه ده کم چی دده دپاره په عالمِ باقی کی تیار سویدی .

۷۴. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ما یو آس فی سبیل الله (یعنی دثواب په نیت باندی دخدای تعالی ﷻ دپاره یا دجهاد کولو دپاره) یوه شخص ته ورکړی وو مګر هغه ددې آس هیڅ خدمت نه وو کړی او ډنګر او نرۍ کړی وو چی بالکل بیکاره کړی یې وو ، اوس یې هغه شخص خرڅوی غالبًا داسی ګمان کیږی چی په ډیره اندازه کم قیمت به یې ورکړی زه هغه ورڅخه رانیسم که نه ؟

[سوال کوونکی : عمر بن الخطاب رضی الله عنه]

جواب : هغه هیڅکله مه رانیسه خپله صدقه بیرته واپس مه اخله که څه هم چی هغه یې تاته دیوه درهم په بدله کی هم درکوی ددې وجی چی کم څوك صدقه ورکړی او بیرته یې واپس ورڅخه واخلی هغه داسی دی لکه سپی چی خپل قۍ دوباره بیرته خوری . (بخاری ومسلم)

شرح : کله چی هغه آس (چی دهغه نوم حضرت عمر رضی الله عنه وَرْد ایښی وو) ډیر ډنګر او بیکاره سوی وو ددې وجی څخه یې په کم قیمت باندی دتر لاسه کولو ګمان وو او ددې وجی چی دده سره به په خاص طور سره ډیر رعایت وکی ولی چی دا دده دخوا څخه ورکول سوی وو که څه هم چی داقسم بیع حلاله او جائزه ده لیکن کله چی دفی سبیل الله تر ورکولو وروسته اوس دهغه څخه یو قسم رعایت تر لاسه کول نا مناسب دی اوس چی هغه هرڅومره قدر رعایت وکړی ګواکی په هغومره اندازه دده ورکړه بیرته ده ته واپس راغله لهذا دا فعل داحتیاط او تقوٰی خلاف او یوڅه قدر مکروه دی ددې وجی جناب سرورِ عالَم علیه الصلاة والسلام دعمر رضی الله عنه دپاره دا نکړه خوښه او ممانعت یې وفرمایۍ او بیا یې دصدقې بیرته اخیستلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سخت مذمت دیوه مثال په بیان کولو سره ښکاره کی .

۷۵. **پوښتنه** : ای سرورِ عالَم ﷺ مورِ (یعنی ښځی) پر خپلو پلرو او زامنو او مړو باندی نهایتی بار (او ګرانی) یو (زمورِ خرڅ چی کم ددوی پرذمه دی هغه دوی ته ډیر دروند او ناخوښه دی) ددې خلګو دمال څخه (مورته بې له اجازې) آیا یوڅه اخیستل حلال دی ؟

[سوال کوونکی: یوه ښځه اوږدقامت اوقوی اوغټ بدن والا ګواکی دقبیلې څخه دمضروه]

جواب : ددوی دمال څخه تازه شی اخلی خوراك یې هم حلال دی او په هدیه کی ورکول یې هم (ابوداؤد) .

شرح : په کومو ملکو کی چی ښځی کم دروزی کار په خپله نه کوی هلته اکثره پر خلګو باندی ددوی داخراجاتو بار نهایتی ګران تیریږی (ګواکی بعضی وختونه په وجه دډیر تعظیم او محبّت هغه دروند والی نه معلومیږی) اوس چی هغه په اجازه او خوشحالیۍ سره هرڅه ورکړی دا دهغوی عنایت اومهربانی ده لیکن بې له اجازې څومره قدر تصرف کول جآئز دی ؟ دا سوال کوونکی وپوښتل ، ده ﷺ وفرمایل چی لانده او تازه شیان مثلاً پوخ سوی خوراك یا شیدې اونور داسی شیان چی ژر خرابیږی او هغه نسی ذخیره کیدی هغوی بې له اجازې خوړل یا یوڅه قدر په طور دهدیې یا خیرات ورکول یوچا ته جآئز دی ، نور مالونه لکه غلې او دانې او داسی شیان چی دذخیره کیدو قابل وی په هغوی کی داسی تصرف کول نه دی جآئز ، که چیری زوج نه ورکول نو دخپل اولاد دپاره خوراك او نور ضروری شیان بالکل بې له اجازې اخیستل هم جآئز دی لیکن هدیه او صدقه او نور په هغه صورت کی ورکول جآئز دی چی دزوج اجازه اورضا په ډول دعرف او عادت معلومه وی او هغه دکوچنی شیانو په ورکولو سره نه ناراضه کیږی ، بلکه که چیری په غله او نقدو او نورو شیانو کی هم دزوج په طرز او طریقې سره اجازه معلومه سی نو خرڅول ، ورکول او وربخښل یې جآئز دی لیکن په هر حالت کی دی بې له موقع او بې ځایه دهغه مال نه خرڅوی او دفضول خرچی دعادت په اختیارولو سره دی دشیطان خور دځانه څخه نه جوړوی .

۷۶. **پوښتنه** : پرمځکه باندی ترټولو مخکی کم مسجد جوړ سویدی او دهغه څخه وروسته کم یو ؟ [سوال کوونکی: ابوذرِ غفاری رضی الله عنه]

جواب : اول مسجدِ حرام (یعنی خانۀ کعبه) جوړ سویدی تر هغې وروسته مسجدِ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقصیٰ (یعنی بیت المقدس چې سلیمان عَلَیۡہِالسَّلَامُ جوړ کی) . (بخاری ونسائی)
شرح : په دې کې هیڅ کله هیڅ شبه نسته چې په ټوله عالَم کې چې ترټولو اول کم ځای دعبادت دپاره مقرر کړل سویدی هغه مسجدِ حرام یعنی خانه کعبه ده لکه خدای تعالیٰ چې هم فرمایلي دی چې: إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُّضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِيْ بِبَكَّةَ یعنی تر ټولو مخکې کور کم چې دخلګو دپاره عبادت خانه مقرره کړل سوی وه هغه دی چې په مکه کې دی (یعنی خانه کعبه) ، اونه هم په دې کې شك سته چې مسجدِ اقصیٰ تردې وروسته جوړ سویدی لیکن په بعضې روایتوکې دی چې دسوال کوونکې پر پوښتنه باندی آنحضرت ﷺ وفرمایل چې دمسجدِ حرام او مسجدِ اقصیٰ په بنیاد کې دڅلویښتو ۴۰ کالو فاصله ده حالانکه دتاریخ څخه واضحه کیږي چې په دوی کې تر زرو ۱۰۰۰ کالو هم زیات لیری والی دی ولی چې خانه کعبه ابراهیم عَلَیۡہِالسَّلَامُ جوړه کړیده او مسجدِ اقصیٰ سلیمان عَلَیۡہِالسَّلَامُ . ددې وجی نو ښه پوهیدل پکار دی چې جناب سرورِ عالَم ﷺ هغه فاصله بیان کړیده کمه چې ددوی دواړو داولو بنیادو او اصلی بناوو ترمابینځ واقع ده ولې چې نه دخانه کعبې اصلی بانی حضرت ابراهیم عَلَیۡہِالسَّلَامُ دی اونه هم دمسجدِ اقصیٰ بنیاد اېښوونکی حضرت سلیمان عَلَیۡہِالسَّلَامُ دی بلکه حضرت آدم عَلَیۡہِالسَّلَامُ په امرِ خداوندی سره یو تربل وروسته دواړه مسجدونه جوړ کړیدی اوپه همدغه بنیاد اېښوولو کې څلویښت ۴۰ کاله فاصله وه ، دکم چې مخبرِ صادق (روحی فداه [۱]) بیان فرمایلی دی ، تر اوږدې زمانې او ډیری مودی وروسته چې کله ددواړو علامې خرابې او محوه سوی وی او بې نښانه پاته سوی وی په ارشاد او اطلاع خداوندی سره سیدنا ابراهیم عَلَیۡہِالسَّلَامُ خانه کعبه پرقدیمو بنیادو باندی تعمیر کړه او دده لمسی حضرت یعقوب عَلَیۡہِالسَّلَامُ مسجدِ اقصیٰ پر مخکنیو بنیادو باندی راپورته کی (په دې دوو تعمیرو کې تقریبًا دڅلویښتو کالو فرق وو) بیا یوڅه موده وروسته داؤد عَلَیۡہِالسَّلَامُ په نهایتی عمدګی او استحکام سره دمسجدِ اقصیٰ تعمیر شروع کی او دهغه دوفاته څخه وروسته دده رشید زوی او لائق او عالیقدر جانشین سلیمان عَلَیۡہِالسَّلَامُ اختتام ته ورسوی او هم دی عَلَیۡہِالسَّلَامُ ددې بانی مشهور سو لیکن دخاصو تعلقاتو دوجی څخه دبیت الله شریفی بانی حضرت ابراهیم عَلَیۡہِالسَّلَامُ مشهور دی ګواکی

---

(۱). یعنی زما روح دی ترده ﷺ قربان وی . منه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خانه کعبه هم تر ده عَلَیْہِ السَّلَامُ وروسته څو وراه تعمیر سویده ، دبیت الله تعمیراتو یو څه قدر حالات همدې فقیر مؤلف په الجواب المتین کی او زیات حالات یې دالصّالحات پر حاشیه باندی دحضرتِ فاطمې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په حالاتو کی لیکلی دی .

۷۷. **پوښتنه** : یا رسول مقبول ﷺ زما نوم فلانی ځای ته دتلونکو مجاهدینو په نومونو کی لیکل سویدی او زما زوجه حج ته تللی ده (حالانکه دښځو دپاره بې له کم محرم یا زوجه ښځه یوازی تلل منع دی او هلته په جهاد کی تلل هم ضروری دی (ولی چی نوم می لیکلی دی) اوس څه تدبیر وکړم) ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا]

جواب : ته دخپلی زوجې سره ولاړ سه حج وکه (جهاد ته تلل وځنډوه). (بخاری)

شرح : یو وار دخدای جَلَّ جَلَالُهُ رسول ﷺ ارشاد وفرمایی چی بې له ملګری کیدو دزوج یا یوه محرم دی هیڅ ښځه سفر نه کوی ، چی ددې څخه معلومه سوه چی دښځی دپاره دفرضی حج دادا کولو دپاره هم بې له ملګری کیدو دزوج یا محرم سفر نه دی جآئز ، ددې وجی سوال کوونکی ولاړ سو او پوښتنه یې وړاندی کړه ، غالبًا به دهغه پر زوجی باندی حج فرض کړل سوی وو اوپرده به نه وو فرض سوی لیکن کله چی دده دنفلی حج دوجی څخه دزوجې فرضی حج ادا کیدی اوبې له دی چی دی ولاړ سی هغه پاتیده ولی چی بل څوك بیوونکی یې نه وو او یوازی تلل حرام وه ځکه یې نوده ته دجهاد پرېښوولو او حج کولو حکم ورکی ، ولی چی جهاد دده په نه موجودګی کی هم کیږی لیکن دزوجې حج بالکل فوت کیږی .

مسئله : کله چی دنورو احادیثو څخه معلومه سویده چی دیوازی سفر ممانعت په هغه حالت کی دی کله چی ددرو ورځو سفر وی (چی دهغه مقدار په پاکستان او هندوستان کی ۴۸ انګریزی میله کیږی) نو که چیری یوه ښځه مکی معظمې ته نژدی اوسیږی چی ددرو ورځو سفر (یعنی د۴۸ میلو فاصله نه وی) نودې ته یوازی تلل او حج کول هم جآئز دی ، لیکن بهتره خبره پرهر حال داده چی دیو چا محرم سره یوځای ولاړه سی.

۷۸. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما دوه همسایګان دی (که چیری زه هدیه ورکول وغواړم او هغه دومره شي وی چی یوازی یوه همسایه ته دورکولو قابل وی نو) په دوی کی یې کم یوه ته ورکړم ؟ [سوال کوونکی: عآئشة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا]

جواب : دکم یوه دروازه چی تاته زیاته نژدی وی . (بخاری)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : دهمسایه وکورته چې کم شی راځی نوتژدی دروازې والا همسایه اکثره وخت هغه وینی اوبعضی وخت یې دهغه شی وطرف ته رغبت او خواهش پیدا کیږی ، نو دپوره نروالی دوجی څخه یې هغه ته دهدیې او تحفې ورکولو حکم وفرمایې او ددې وجی هم دهغه حق زیات دی چی هغه دحاجت او ضرورت پروخت دده کومکی وی او دغفلت په وخت کی یې حفاظت کوونکی وی ، نو ددې ټولو مصلحتو په وجه نژدی دروازې والا همسایه ته یوشی ورکول مستحب او افضله دی ، که یې چیری دخپل یوه مصلحت یا فآئدې په وجه ولیری دروازې والا همسایه ته ورکی نوبیا هم جآئز او صحیح دی. دارنګه دا حکم هغه وخت دی چی یوازی یوه ته ورکول منظور وی یا هغه هدیه قلیل المقداره وی چی یوه ته ورکول کیږی زیات ته نه ، که داسی نه وی نوکه یې قدرت وی نوبهتره داده چی دواړو ته هدیه ورکړی ، نژدی دروازې والا ته هم او لیری دروازې والا ته هم .

دهمسایه سره په مړانی ، کومك ، خیر خواهی او اعانت کولو کی ډیر حدیثونه وارد سویدی ، هغه ته ضرر رسول ، آزارول ، دهغه وپټو شیانوته کتل او پلټنه یې کول نهایتی لویه ګناه ده ، دهمسایه حقوق ، اخلاق او آداب یې په کتابو کی مفصل ذکر دی .

۷۹. **پوښتنه** : ای جناب سرورِ عالَم ﷺ زما مور راغلی ده ، هغه مشرکه او داسلام څخه ناخوښه او بیزاره ده ، ماته دهغې خدمت کول او ورسره وصله رحمی کول جآئز دی او که نه ؟ [سوال کوونکی : اسمآء خور دابوبکر رضي الله عنهما]

جواب : ته دخپلی مور سره وصله رحمی (په ګذاره او احسان کی) کوه (مسلم)

شرح : ابوبکر رضي الله عنه دجاهلیت په زمانه کی خپلی یوې زوجې ته چی نامداره وه په قُتیلة سره طلاق ورکړی وو چی دهغه څخه دابوبکر رضي الله عنه لور اسمآء (چی زوجه وه دزبیر رض) پیدا سوی وه ، مدینې ته ترهجرت کولو وروسته په کمه زمانه کی چی حضرت سرورِ کآئنات ﷺ دقریشو دکفارو سره پریو څو شرطو باندی صلح کړی وه (چی هغې ته صلح حُدیبیه او عهدِ قریش هم ویل کیږی) دا ښځه دخپل زوی حارث سره (چی هغه یې دبل زوج مدرك څخه پیدا سوی وو) ملګری سوه دمکې معظمې څخه را روانه سوه دخپل لور اسمآء رضي الله عنها کور مدینی منوری ته راورسیده اویوڅه غوړی ، کشمش اونور شیان یې په تحفه کی راوړه لیکن داسلام څخه متنفره او دلور دمسلمانیدو څخه نهایتی ناراضه وه ، او دلته دډیری مودې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه دابوبکر رضي الله عنه کور په نورِ اسلام سره منوّر سوی وو ، ښځو او نرانو ټولو درسول الله ﷺ پر احکامو باندی روح او ځان ورکوی او دده ﷺ بې له اجازې یې هیڅ کار نه کوی ، اسمآء رضي الله عنها نه تحفه قبوله کړه او نه یې دمور کم خاطر او خیال وساتی بلکه دهادی برحق ﷺ په خدمت مبارك کی حاضره سوه او حال یې عرض کی ، دده ﷺ په جواب کی دمور کیدو دعلاقې ښکاره والی وکی ددې محبّت یې تازه کی او اجازه یې ورته وفرمایله چی دمور کیدو دعلاقې څخه ته دهغې خدمت ، تعظیم ، ښه سلوك او احسان ورسره وکړه که څه هم چی هغه مسلمانه نه ده، دده ﷺ دارشاد څخه معلومه سوه چی سره ددې چی کافر او مشرك وی دمور اوپلار دخدمت او تعظیم حق نه زائلیږی ، او خدای تعالی ﷻ چی دمور اوپلار سره کم داحسان اونیکۍ حکم فرمایلی دی هغه عام دی ، والدین برابره خبره ده که مسلمانان وی او که نه وی او په مذهب مخالف قریب او رشته دار کم چی دمسلمانانو په آزار نه وی پسې دهغه سلوك او احسان کول شرعًا نه دی منع او داهم واضحه سوه چی اسلام څومره قدر فراخ زړه درلودونکۍ اوخوښ مذهب دی، دمذهب مخالفین ترڅو پوری چی ضرر ونه رسوی دهغوی سره مراعات کول ، نفع ورته رسول ، تعظیم او خدمت ورته جائز بولی .

مسئله : که چیری په جهاد کی کافر پلار دمسلمان زوی په مقابله کی راسی او دقتل کولو موقع وی نو مستحب داده چی په خپله یې نکړی قتل یوبل څوك دې ورته را مخ ته کړی .

۸۰. **پوښتنه** : ای حضرت رسول الله ﷺ زه مسلمان سوی یم او زما سره اته ۸ ښځی دی دا ټولی دځانه سره ساتلی سم او که نه ؟

[سوال کوونکی : قیس بن حارث الاسدی رضي الله عنه]

جواب : څلور (کمی چی ستا په نکاح کی اولی راغلی دی) راوګرځوه (او څلور یې ایله کړه) (ابوداؤد) .

شرح : دمسلمان دپاره تر څلور زیاتی ښځی په یوه حالت کی په تصریح سره دقرآن او حدیث هیڅکله جائز نه دی ، که چیری دمسلمان کیدو پروخت تر څلورو زیاتی موجودی وی نو دزیاتو ایله کول ضروری دی لیکن دهغو څلورو ایله کول پکار دی دکومو سره چی نکاح وروسته سوی وی ، او که وروسته والا دځانه سره پاته کول غواړی نودهغه صورت دادی چی اول دی ټولوته طلاق ورکړی اوبیاچی یې دکومی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکومې سره زړه وغواړي نکاح دې ورسره وکړي .

مسئله : که چیرې دیوه سړي په نکاح کې درې ښځې موجودې وي او څلورمې ته یې طلاق ورکړې وو نو ترڅو پورې چې دڅلورمې عده نه وي تیره سوې زوج ته دبلې ښځې سره نکاح کول نه دي حلال .

۸۱. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ کوچنیانو ته په کم عمر کې لمونځ کول پکار دي ؟

[سوال کوونکی: یوشخص نامعلوم الاسم په روایت دعبد الله بن حبیب رضي الله عنه]

جواب : کله چې په رسته اوچپه کې فرق وکولای سي (یعنې هوښیار سي) نوبیا دې لمونځ ادا کول شروع کړي . (ابوداؤد)

شرح : لمونځ روژه او نور احکامِ شرعیه هغه وخت فرض او واجب ګرځي چې انسان بالغ سي او لیونی نه وي لیکن کله چې لمونځ دالله ﷻ په فرآئضو کې ډیر مهم او دټولو عباداتو خلاصه ده ددې وجې دعادت جوړولو ، او اِزده کولو په واسطه کوچنیانو ته داوو ۷ کلو په عمر کې لمونځ ادا کول پکار دي او کله چې یې عمر دلسو ۱۰ کالو سو او دژبې په تاکید او امر کولو سره یې لمونځ نه کوي نو په سزا ورکولو او وهلو باندې لمونځ په ادا کول پکار دي ، لکه چې په ابوداؤد او ترمذي او نورو کې یو حدیث دی چې دهغه ترجمه داده چې خپل اولاد ته (هلك وي اوکه انجلۍ) دلمانځه حکم کوی کله چې دهغه عمر اوه ۷ کاله وي او پر لمونځ نه کولو باندې یې وهی کله چې دهغه عمر لس ۱۰ کاله وي (ولې چې اوس بالغ کیدو ته نژدې دی په دې وخت کې دتاکید زیات ضرورت دی او دلسو ۱۰ کالو په عمر کې) دهلکانو او انجونو بسترې ورجلا کوی (یعنې خور او ورور جلا جلا بیدوی) لیکن په چلاخې او لرګې او نورو دا ډول شیانو سره یې (چې عیب په بدن کې پیدا کوي) وهل نه دي پکار بلکه په لاس سره یې وهل پکار دي ، او تردرو ضربو وهلو یې زیات په یوه وار مه وهی او پرسر یې مه وهی ، دلمانځه په ډول دروژې حکم هم په دې عمرکې پکاردی او دنورو شرعی احکامو پابندی په کول هم پکار دی ددې دپاره چې په آزاد پرېښوولو سره ورڅخه بې مهاره اوښ جوړ نسي او په آینده کې په خرابۍ اخته نسي . ([1])

۸۲. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ پر دریاب باندې سفر کوو او دخپل ځان سره

([1]). دعامو (عامیانو) خلګو دپاره دا حدیث دومره مهم دی چې باید دسرو زرو په اوبو یې ولیکی او تر خپل وسه پورې دعمل کولو کوشش په وکړي. مترجم غفرالله له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړی خوړې اوبه اخلو که چیری په هغه اودس وکړو نو دتندی څخه به مړه سو نو آیا ددریاب (سمندر) په شور کوونکو اوبو سره اودس کوو ؟
[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دابو هریرة رضی الله عنه]

جواب : ددریاب اوبه پاکی دی او دهغه مرداره (خپله مړسوی حیوان) هم حلاله ده (نوپه هغه باندی اودس کوی) (ابوداؤد ، نسائی ، ابن ماجه ، دارمی)

شرح : کله چی ددریاب داوبو خوند یوڅه بدل سوی وی اوپه بعضو ځایو کی یې رنګ هم بل وی او آنحضرت ﷺ ددریاب داوبو په اړوند دا هم فرمایلی دی چی هغه اور دی ددې وجی صحابه وو رضی الله عنهم ته شبه وسوه چی شاید ددې داوبو څخه په اودس کولو سره یوڅه کراهیت وی ، ده ﷺ ددې پاکوالی بیان کی داوداسه ، غسل او نورو اجازه یې ورته وفرمایله ، اوکله چی ده ﷺ ته دا معلومه سوه چی دې خلګو ته ددریاب په اوبو کی شبهه ده ددې وجی یې داهم وفرمایله چی ددریاب مرداره هم حلاله ده . دامامِ ابو حنیفه رحمة الله علیه په نزد ددې څخه خاص ماهی مراد دی اوپه دریابی حیوانانو کی یوازی هغه حلال دی دبعضو نورو علماوو په نزد باندی ټوله دریابی حیوانان حلال دی ، پوره تفصیل یې دحدیثو په شروحو کی موجود دی.

۸۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه داسی ښځه یم چی دخپل سرکوڅۍ ډیری ټینګی تړم دجنابت په غسل کی پرسر باندی داوبو اچولو اورسولو پروخت دهغو خلاصول ضروری دی اوکه نه ؟ [سوال کوونکی : ام سلمه رضی الله عنها]

جواب : نه ! دخلاصولو هیڅ ضرورت یې نسته ، تاته همدا کافی دی چی درې واره لپه داوبو ډکه کړی او پرخپل سر باندی یې واچوی او بیا پرټوله بدن باندی اوبه واچوی بس په همدومره کولو سره ته پاکه سوی . (ترمذی ، مسلم ، ابوداؤد)

شرح : په غسل کی درې فرض دی ۱. غرغره کول یعنی دخُلې پوره دننه خوا پرېوول ۲. په پزه کی اوبه اچول ۳. پرپاته ټول بدن باندی اوبه اچول ، ددې قاعدې څخه لازمه سوه چی دسر او ږیری اونورو ځایو ټول وربښتان دی هم پرېولل سی او لانده دی کړل سی لیکن دښځو دپاره آنحضرت ﷺ وفرمایل چی یوازی دوربښتانو بیخونه لندول کافی دی ، داچی دسر وربښتان خلاص کړی او ټوله وربښتان لانده کړی ضروری نه دی ، البته پرټول سر باندی داوبو تیریدل او دوربښتانو دبیخو لندیدل ضروری دی ، لیکن دا حکم یوازی دکوڅۍ سوو وربښتانو دپاره دی او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځو پوری خاص دی نو که چیری دیوې ښځې ورېښتان مخکی تر غُسل خلاص کړل سوی وه نو بیا دټولو ورېښتانو پرېولل فرض دی . دارنګه دنارینه دپاره دټولو ورېښتانو لندول ضروری (۱) دی برابره خبره ده که کوځۍ سوی ورېښتان یې وی او که خلاص . که چیری دښځې دکوځۍ سوو ورېښتانو وبیخو ته اوبه ونه رسیږی نوبیا یې هم خلاصول او دټولو ورېښتانو پرېولل فرض دی .

۸۴. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ کم سړی بهتره دی ؟

[سوال کوونکی : یو اعرابی نا معلوم الاسم]

جواب : کم سړی چی په خپل ځان او مال سره جهاد وکړی (یعنی په جهادکی ځان او مال مصرف کړی) او کم شخص چی دغره دغارو څخه په یوه غار کی واوسیږی او دخپل پروردګار عبادت وکړی او خلګو ته تکلیف ونه رسوی . (بخاری شریف)

شرح : دجهاد کوونکی څخه دا نه دی مراد چی یوازی جهاد کوی ، نور فرآئض او واجبات نه ادا کوی بلکه هغه شخص مراد دی چی ټول ضروریات ددین هم ادا کوی او فی سبیل الله جهاد هم کوی ، دا شخص ترټولو افضل ددې وجی څخه سو چی په نورو اعمالو او افعالو کی یې دالله تعالی داطاعت او فرمانبرداری سره سره اوس خپل ځان اومال هم دخدای ﷻ په لاره کی مصرف کړ کم چی انسان ته ترټولو زیات عزیز او محبوب او قابلِ قدر شیان دی اوددې کار یعنی جهاد ګټه دومره متعدی (نوروته رسیدونکی) ده چی ټول عالَم ددې څخه فیض اخیستونکی دی ځکه چی دهمدې جهاد په سبب سره داسلام نور تر خلګو پوری رسیږی مخالفین نړیږی او دالله ﷻ نوم لوړیږی دکم دوجی څخه چی ټول عالَم قآئم دی ، دټولو څخه جلا چی ګوښه نشین سی او دغره په غارو کی اوسیږی او دخدای ذو الجلال ﷻ ذکر کوی داهم افضله دی مګر په دوهمه درجه کی ، ولی چی دخلګو سره په یو ځای کیدو او ملګری اوسیدو کی اکثره ګناهونه را وړاندی کیږی چاته تکلیف هم رسیږی اوپه عبادت کی خلل او تاوان هم راځی ، داټوله شیان په جلا اوسیدنه کی نه را پیدا کیږی ، نه به چاته دضرر رسولو موقع درته راځی ، نه به ګناه مخ ته راځی ، نه په عبادت کی ریا راځی اونه هم مکر او فریب ، بلکه دزړه داخلاصه به په عبادتِ الٰهی کی مصروف وی لیکن ددې ګټه او نفع او ثواب دده تر ذاته پوری محدوده ده نورو خلګو ته نه ده رسیدونکی ددې وجی په دوهمه درجه کی

(۱). په ابوداؤد کی په روایت دثوبان رضی الله عنه ددې تصریح سویده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېښوول سو .
علمآءِ ربّانیه وو فرمایلی دی چی جناب رسول الله ﷺ ددوو زمانو دوه مناسب عملونه بیان کړیدی یعنی په زمانه کی چی ترڅو پوری یوڅه قدر خیر او نیکی وی اوپه وعظ، نصیحت ، جهاد او نورو شیانو سره داسلام ترقی او نورو ته نفع رسول ممکن وی نو ترهغو پوری دخلګو سره یوځای اوسیدل ، او څه ډول چی ممکنه وی دهغوی په اصلاح او خیر خواهی کی اوسیدل بهتر دی ، اوکله چی دزمانې په هر طرف کی شر خپور سی دنیکۍ دکار نوم لا نسی پاته په داسی وخت ګوشه نشینی او یوازی والۍ بهتر دی .
دموجوده زمانې نهایتی فساد او ډیر شرته په کتو سره خوبعضی حضرات همداسی فرمایي چی همدا زمانه دخلګو څخه دجلا والی او تنهایی ده ، لیکن راجح او حق دهغو بزرګانو قول دی کم چی فرمایي چی اوس هم څه خیر او نیکی موجوده ده داصلاح اونیکۍ کوشش بالکل بې فآئدې نه ځی هغه زمانه تر اوسه لا نه ده راغلی که څه هم چی ډیره نژدی ده .
۸۵. **پوښتنه** : ما په خوب کی دعثمان بن مظعون رضي الله عنه دپاره یوه روانه چینه لیدلی ده. [سوال کوونکی: ام العلاء انصاریه رضي الله عنها]
جواب : دا دهغه عمل دی (چی دهغه ثواب تر مرګ وروسته هم) دده دپاره جاری دی . (بخاری شریف)
شرح : په خوب کی ددنیوی اشغالو تر پرېښوولو او دحواسِ ظاهره وو تر معطل کیدلو وروسته چی کله انسانی روح دعالمِ بالا وطرف ته متوجّه کیږی نو هغه په اندازه داستعداد او قابلیت دهغه ځای شیان په نظر ورځی یعنی که چیری روح صاف او لطیف وی نو مفصّل حالات او پوره واقعه ورته لیدل کیږی او که چیری روح کثیف او په دنیاوی جنجالونو باندی زیات ککړ وی نو څه مشتبه او مبهم شیان ورته ښکاره کیږی (لکه هنداره چی صفا او شفافه وی نوپوره عکس صفا ښکاره کوی اوکه ککړه او خرابه وی نو پرې پرې عکس پر لوېږی او دخاوری سوی شی په مثال سره شکلونه پکښی معلومیږی) مګر په لوړ عالَم کی دهرشی جلا صورت او نوی شکل مقرر دی ، دلمانځه جلا صورت دی ، دروژې جلا ، دمرګ جلا شکل دی او دژوند جلا ، دخیر داعمالو جلا حالت دی او دشر داعمالو بیا دهغه څخه مختلف ، لیکن سره ددې چی انسان ددنیا څخه یوڅه قدر بې تعلقه سی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوحواس یې بیکاره سی مګر بیا هم هغه طاقت نه وی ورته حاصل چی انسان دی هغه اصلی صورتونه ووینی ، ځکه چی دهغه ټولی قواوی هرشی ته دیو دنیاوی شکل په لیدلو عادی سوی وی ، ددې وجی څخه هغه یې دمحسوساتِ ظاهره وو دشکل څخه په یو شکل کی راوړی اوپه خوب کی هغه شیان وینی . خیر او برکت علم او نور داسی شیان دشیدو په صورت کی لیدل کیږی ، ګمراهی ، بې لاری او نور دشرابو په صورت کی لیدل کیږی ، دمرګ دپاره دبزې صورت بیانیږی ، دښمنی او مرض دفیل او زمری په صورت کی په نظر راځی وعلی هذا القیاس ، دمعبِّر (یعنی تعبیر ورکوونکی) کار دادی چی ددې صورتو څخه (چی خوب لیدونکی یې ورته بیانوی) اصلی شی وپیژنی او ورته بیان یې کړی (دا نهایتی مشکل علم دی مګر ترنبی او خصوصًا تر خاتم الانبیآء ﷺ ځوك زیات ماهر او پوه کیدلای سی) ، لهذا نوده ﷺ دام العلآء رضی الله عنها دخوب په تعبیر کی وفرمایل چی دا دعثمان بن مظعون رضی الله عنه هغه دخیر عمل دی کم چی دده تر مرګ وروسته جاری دی دا دروانی چینې او صافو اوبو په شکل کی لیدل سویدی .

عثمان بن مظعون رضی الله عنه هغه عالی مقام والا صحابی دی چی دی په هغو صحابه وو رضی الله عنهم کی چی دمکې معظمې څخه یې مدینې منوری ته هجرت وکی لومړنی شخص دی چی وفات سو ، انصارو یعنی دمدینې اوسیدونکو مسلمانانو یوه یوه یا دوو دوو مهاجرینو ته په خپلو کورو کی ځایونه ورکړی وه ترڅو چی په خوراك ، جامه اونورو ټولو شیانو کی دوی دخپل ځان سره شریك کړی اوپه هر ډول باندی ددوی کار او خدمت وکړی ، عثمان بن مظعون رضی الله عنه دحضرت زید بن ثابت رضی الله عنه (چی کاتب وو درسول الله ﷺ) په حصه کی راغلی وو دده په کور کی اوسیدی او دزید اهل او عیال دده دطرز او طریقې څخه نهایتی خوشحاله او دده دربښتینی بزرګۍ او تقدس معتقد وه ، دعثمان رضی الله عنه دوفات څخه رسول الله ﷺ ته هم ډیر لوی تکلیف ورسیدی او دحضرت زید رضی الله عنه متعلقینو او قریبانو ته داسی صدمه اوتکلیف ورسیدی لکه څنګه چی دخپلو خاصو قریبانو پرمرګ باندی چاته رسیږی ، په همدې ورځوکی دزید بن ثابت رضی الله عنه زوجې ام العلآء رضی الله عنها دا خوب ولیدی چی په دې پوښتنه کی یې ذکر وسو .

۸۲. **پوښتنه** : په غوړو کی موږك ولویدی مړ سو اوس په دې غوړو څه وکړو دهغه خوړل حلال دی او که نه ؟ [سوال کوونکی : میمونه رضی الله عنها]

(c) ketabton.com: The Digital Library

جواب : که چیری غوړی یخې وی نو هغه موږك او دهغه شاوخوا غوړی وغورځوه او خپل پاته غوړی وخوره (او که چیری ویلی غوړی وه نو هغه ته مه ورنژدی کیږه).
(مسلم وبخاری ونسآئی وجمله کتب احادیث)

شرح : که چیری وچ غوړی نه وه بلکه ویلی وه چی بهیده نوبالکل ناپاکه کیږی دهغه خوراك جآئز نه دی ، البته خرڅول او رانیول یې جآئز دی (لیکن رانیوونکی ته خبر ورکول پکار دی که نه نو سخته ګناه به سی چی بل چاته موفریب ورکی او نجس غوړی موپه وخوړل) او په څراغ کی یې بلول هم جآئز دی لیکن په مسجد کی یې بلول جآئز نه دی ، همدا حکم دغوړو څخه ما سوا دنورو شیانو هم دی ، که چیری کلك او یوځای وی نو موږك یابل شی چی ورلویدلی دی هغه او دهغه پرڅلور طرفه باندی یوڅه دهغه شی څخه غورځول پکار دی پاته پاك دی او که چیری روان او بهیدونکی شیان وی (لکه تیل او نور) نوټوله ناپاکه کیږی .

مسئله : که چیری په ناپاکه غوړو کی دهغه برابر اوبه واچول سی او دومره جوش ورکول سی چی ټوله اوبه وچی او ختمی سی نو غوړی پاکیږی ، همدا طریقه دشهدو او تیلو دپاکولو هم ده ، لیکن تیلو ته جوش ورکول ضروری نه دی بلکه اوبه دی ورواچوی کله چی تیل یې پر سر راغله هغه دی په یو ترتیب باندی ورڅخه جلا کړی ، البته بهتره داده چی په دې ترتیب یې درې واره پاك کړی .

۸۷. **پوښتنه** : دیمن اوسیدونکی دشهدو څخه شراب جوړوی او چیښی یې چی هغه ته تبع وایی هغه حلال دی اوکه حرام ؟

[سوال کوونکی : حضرت ابو موسٰی رضی الله عنه]

جواب : هرهغه شراب چی نشه راوړی هغه حرام دی (کله چی په تبع کی هم نشه سته لهذا دا هم حرام دی چیښل یې جآئز نه دی) ، (بخاری ومسلم) .

شرح : په قرآن شریف کی چی کله خمرو ته حرام ویل سویدی ، او خمر وایی په عربی ژبه کی خاص دانګورو وشرابو ته ددې وجی په نورو قسمو شرابوکی صحابه وو رضی الله عنهم ته شبه وه ځکه چی په نشه راوړلو کی هغه داسی وه لکه دانګورو شراب مګر په لغت کی خمر نه ورته ویل کیده بلکه یوبل قسم نوم به یې وو ، لکه دشهدو وشراب ته چی به تبع او داوربشو او جوارو شراب ته به مزر ویل کیده ، ددې وجی صحابه وو رضی الله عنهم دده ﷺ څخه پوښتنه کوله چی فلانی قسم شراب حرام دی او که نه ؟ خصوصا دنورو ملکو اوسیدونکو صحابه کرامو رضی الله عنهم چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته به نور قسمونه شراب اکثر وه ، پوښتنه به يې کوله ، ده ﷺ نهايتي جامع او عام حکم او قاعده کليه ورته وفرمايله چې دکومو شيانو څخه نشه راځي هغه ټوله دانګوري شرابو او خمرو په حکم کې دي او حرام دي برابره خبره ده که دهرشي څخه جوړ کړل سي او په هرنامه چې مشهوره وي .

۸۸. **پوښتنه** : يا حضرت ﷺ ! بعضې وختونه څوك لمونځ کوي اوپه نس کې يې غوړهاري وسي او داسي شبه کيږي چې شايد څه باد به وتلی وي ، دداسي شك په حالت کې دي لمونځ پرېښوول کيږي او که نه ؟

[سوال کوونکی : عبد الله بن زيد بن عاصم المازني رضي الله عنهم]

جواب : ترڅو پوري چې آواز يا بد بويي رانسي لمونځ دي نه پرېږدي (بخاري ومسلم وابوداؤد) .

شرح : مقصد دادي چې ترڅو پوري چې آواز وانه وريدل سي يابد بويي محسوس نسي ياخص پربدن باندي دباد وتلو اثر معلوم نسي او دباد وتلو يقين رانسي اودس نه ماتيږي ځکه نو لمونځ پرېښوول نه دي پکار ، ددې حديث څخه دا قاعده معلومه سوه چې دهرشي حکم پرخپل اصلي حالت باندي دی ترڅو پوري چې دهغه خلاف حکم يقيني معلوم نسي ، مثلاً ديوې جامې يا اوبو دپاکوالي موږ ته يقين وو اوس ديوې وجه څخه شبه پيدا سوه چې شايد ناپاکه سوی به وي نوددې شبه هيڅ اعتبار نسته اوبه او جامه دخپل حالت موافق پاکي ګڼل کيږي ، هو! کله چې يې ناپاکه کيدل په يقين سره معلوم سي نوبيا به دناپاکه کيدو حکم ورکول کيږي ، يا مثلاً تاته خپل اودس کول په يقيني او پوخ ډول سره معلوم دي ليکن دا شبه ده چې شايد مات سوی به وي نوددې شبهې هيڅ اعتبار نسته اودس پاته دی .

فائده : کله چې په لمانځه کې خاص دلمانځه دحالت ذکر دی ددې وجې دامام مالك او حسنِ بصري يو قول دادي چې که چيري په لمانځه کې دننه داسي شبه وسي نو بيشکه اودس نه ماتيږي ليکن که چيري دلمانځه څخه دباندي داسي شك پيدا سي نو اودس ماتيږي مګر دا قول معتبر نه دی ځکه چې په مسلم شريف کې چې کم روايت دی دهغه څخه معلومه سوه چې حکم عام دی ، په لمانځه کې دننه داسي شك پيدا سي اوکه دلمانځه دباندي په دواړو حالتو کې اودس نه ماتيږي .

اړوند مسئلې : که چيري په لمانځه کې دقضاء حاجت ضرورت يوڅه معلوم سي نو لمونځ دي پوره کړي او که چيري دومره غلبه يې وکړه چې دلمانځه طرف ته خيال نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاته کیدی هغه طرف ته مشغوله وو نو لمونځ دی پرېږدی ، که چیری دمخه څخه لا داسی ضرورت ورته پیښ وو نو لمونځ شروع کول ورته مکروه دی ځان دی فارغه کړی اوبیا دې لمونځ وکړی ، که ریح یعنی باد زور وکی لیکن اودس لرونکی شخص هغه راوګرځوی نو اودس نه ماتیږی .

۸۹. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دوې ښځی پر دروازه مبارکه باندی حاضری دی او پوښتنه کوی چی که دوی چیری دخپله طرفه څخه صدقه خپلو زوجو او هغو یتیمانوته ورکړی کم چی ددوی تر پرورش لاندی دی نو آیا جائز دی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : حضرت بلال دپاره دزینب اویوې ښځی دانصارو رضي الله عنهم]

جواب : (هغو خلګوته صدقه ورکول جائز دی او) هغو ښځوته به دوه ثوابه حاصل سی یو دقرابت ، دنورو سره دوصله رحمی او دبل چا دخبر اخیستلو ، او دوهم دصدقې ورکولو (بخاری ومسلم باختلاف الفاظ)

شرح : یو وخت جناب سرورِ عالَم ﷺ په خپل وعظ اونصیحت کی ښځوته دصدقې ورکولو تاکید وفرمایی ، دعبد الله بن مسعود رضي الله عنه زوجه زینب رضي الله عنها دهغه ځای څخه راواپس سوه اوخپل زوج ته راغله او ورته وې ویل چی ته غریب سړی یې اوموږ ته حضرت اقدس ﷺ دصدقې ورکولو حکم فرمایلی دی ، اوس ته دآنحضرت ﷺ خدمت مبارك ته ورسه ددې پوښتنی جواب ورڅخه راوړه چی که چیری تاته په ورکولو سره هم زما صدقه ادا سی او ماته ثواب حاصل سی نوتاته به یې درکړم اوکه تاته یې درکول جائز نه وه او زما صدقه نه ادا کیده نوبیا به یې بل چاته ورکم ، عبد الله بن مسعود رضي الله عنه ته خپله په تللو کی څه حیا او لحاظ وردیدی او زینب رضي الله عنها ته یې وویل چی ته په خپله ولاړه سه پوښتنه وکړه او جواب یې راوړه ، پرمبارکه دروازه باندی چی دا حاضره سوه نوګوری چی دانصارو دښځو څخه یوه ښځه تردې دمخه هلته ولاړه ده او دهمدې مسئلې پوښتنه کول غواړی ، کله چی دجناب سیّد العالَمین ﷺ دجلالتِ شان او رعب څخه هیڅوك بې له اجازې (خصوصًا ښځی) کورته دننه نسوای ورتلای ددې وجی دوی هلته وردیدی ، دده ﷺ خادم او مؤذن سیّدنا بلال رضي الله عنه دباندی راووتی نو دوی رضي الله عنهن ورته وویل چی دا زموږ پوښتنه نبی ﷺ ته وروړاندی کړه او جواب یې راوړه مګر دامه ورته وایه چی کومی ښځی دی ، بلال رضي الله عنه ولاړی او عرض یې وکی چی دوې ښځی ددې مسئلې پوښتنه کوی ، دده ﷺ وفرمایل چی کمی ښځی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی ؟ (اوس حضرت بلال رضي الله عنه ته دا لازمه سوه چي وروئي ښيي ولي چي درسول الله ﷺ دسوال جواب او دارشاد تعميل يې واجب دی) بلال رضي الله عنه عرض وکی چي يوه ښځه دانصارو ځخه ده اوبله زينبه رضي الله عنه ده (کله چي زينبه دډيرو ښځو نوم وو ددې وجی) ده ﷺ وفرمايل چي کمه زينبه ؟ بلال رضي الله عنه عرض وکی چي دعبد الله رضي الله عنه زوجه ، نوبيا آنحضرت ﷺ ارشاد وفرمايی چي خپلو زوجو او يتيمانو ته صدقه ورکولای سی .

دا خبره دی واضحه وی چي يتيمان کوچنيان که چيری خپل اولاد (لکه دلور زوی اولور يادزوی زوی اولور) نه وی اودهغوی په ملك کی په اندازه دنصاب مال نه وی نوپر دوی باندی واجبی صدقي لکه زکٰوة او نور مصرفول هم جآئز دی مثلاً دخپلي زوجې اولاد کم چي دبل زوج ځخه پيدا سوی وی ديوه سړی په پرورش کی وی نوپر هغه باندی صدقه او زکٰوة خرڅولای سی ، دارنګه که چيری دخپل زوج اولاد کم چي دبلی ښځی دنس ځخه وی که چيری ديوې ښځی په پرورش کی وی نو هغه ته خپله صدقه او خيراتِ واجبه ورکولای سی او دنفلی صدقو مصرفول هم په دې يتيمانو باندی جآئز دی بلکه افضل او بهتر دی کم چي خپل اولاد وی (مثلا زوی ، لمسی ، پوتا او نور) .

داغه رنګه (دحقوقِ واجبه ځخه پرته) که چيری دضرورت پرځای زوج زوجې ته يا زوجه زوج ته نفلي صدقه ورکړی اوکومك يې وکړی نوجآئز او ددوچنده ثواب باعث دی او غالبًا دې ښځو هم دنفلی صدقو په اړوند پوښتنه کړی وه ، ليکن واجبی صدقې (مثلاً زکٰوة) دامام ابوحنيفه رحمه الله عليه په نزد نه زوج زوجې ته ورکولای سی نه يې زوجه زوج ته ورکولای سی. البته امامِ ابويوسف او امامِ محمّد رحمهما الله عليهما چي شاګردان دی دامام اعظم رحمه الله عليه فرمايي چي زوجه که چيری خپل مسکين زوج ته زکوٰة اونور ورکړی نو روا دی ، ادا کيږی ليکن داخبره دا دواړه صاحبان هم روا نه بولي چي زوج خپل زکٰوة او واجبی صدقې خپلی زوجې ته ورکړی اوفرمايي چي په دې صورت کی زکٰوة اونوری واجبی صدقې نه ادا کيږی.

۹۰. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ موږ ته دبيت المقدس په اړوند فتوی راکړه (يعنی ددې سره څه معامله کول پکار دی) ؟

[سوال کوونکی : ميمونه رضي الله عنها مولاة درسول ﷺ]

جواب : هلته ځی او هلته لمونځونه کوی ، او که چيری ولاړاست ليکن لمونځ مو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نسوای کولای (۱) نوهلته تیل ور واستوه چی دهغه په قندیلو کی ولګیږی . (ابوداؤد)

شرح : دشام په ملك کی دیوه نهایتی برکت مند ځای نوم بیت المقدس دی هغه ته مسجدِ اقصٰی هم وایی، هلته ترټولو مخکی آدم عَلَیۡہِ السَّلَامُ دالله جَلَّ جَلَالُهُ په امر سره عبادت ګاه (دعبادت ځای) جوړکی ، ترهغه وروسته هغه ځای خراب او خسته سو اونښنانې یې ولاړی ، یعقوب عَلَیۡہِ السَّلَامُ پراصلی بنیادو باندی دوباره عمارت جوړکی ترده وروسته داؤد عَلَیۡہِ السَّلَامُ یو عالیشانه مسجد اونهایتی مستحکم عمارت پردې ځای باندی شروع کی اوترده وروسته سلیمان عَلَیۡہِ السَّلَامُ په جناتو (پیریانو) اونورو سره دا عمارت پای ته ورسوی اودهمده (سلیمان عَلَیۡہِ السَّلَامُ) په نامه سره مشهور سو ، لکه چی دې (بیت المقدس) ته مسجدِ سلیمان عَلَیۡہِ السَّلَامُ هم وایی ، دا ډیر برکتمند او مکرّم او معظم مسجد دی ، تربیت الله او مسجدِ نبوی ﷺ وروسته ددې مسجد درجه ده ، داځای دبعضو انبیاوو دولادت ځای دی اوډیر نبیان همدلته مدفون (ښخ) دی ، دجناب خاتم الانبیآء ﷺ تروفات وروسته چی کله په صحابه وو رضی الله عنهم کی اختلاف سو چی دی ﷺ به په کم ځای کی دفن کوو نودبعضو حضراتو رایه داهم وه چی دی ﷺ دی بیت المقدس ته یووړل سی اوهلته دی دفن کړل سی (لیکن ابوبکر رضی الله عنه نبوی حدیث دوی ته وروا وروئ او فیصله یې وکړه چی الله جَلَّ جَلَالُهُ چی دنبیانو عَلَیۡہِمُ السَّلَامُ هرځای دفن کول خوښوی هم هلته یې وفات کوی، ځکه نودی مبارك ﷺ په حجرهٔ مبارکه کی دفن کړل سوپرکم ځای چی دی ﷺ وفات سوی وو) ، مقصد داچی بیت المقدس ډیر دتعظیم وړ ځای دی پرهر مسلمان باندی دوس په اندازه ددې تعظیم ضرور دی که چیری په آسانی سره ممکنه وی نو وروسته تر ادا کولو دحج او تر زیارت دروضهٔ مطهّرې دی ددې دمسجد وزیارت کولو ته ولاړسی او لمونځونه دی پکښی وکړی یادې تیل (یا دشم بتی یادهغه قیمت) ورواستوی چی هلته ولګیږی ، لیکن هلته تلل یاتیل اونور شیان وراستول صرف مستحب دی څه ضروری نه دی چی ددینی ضروری شیانو تکلیف ورته وایستل سی اوهلته تیل واستوی یاپه خپله په تکلیف سره ولاړ سی.

---

(۱). دایې ځکه وفرمایل چی په هغه زمانه کی هلته په ملك کی امن نه وو ، ځای پرځای دجنګونو او قتلونو بازار ګرم وو . منه رحمه الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې حدیث څخه دا هم معلومه سوه چې په مسجدِ کې څراغ روښانه کول جائز او دثواب باعث دی .
دجناب سرورِ عالَم ﷺ په مسجدِ مبارك كې ترټولو مخكې دده ﷺ صحابي حضرت تميم داري رضي الله عنه څراغ روښانه او ولګوی ، نبي ﷺ چې هغه وليدی نهايتي ډير خوشحاله سو او وې فرمايل چې تا اسلام روښانه كې خدای تعالى ﷻ دې ستا زړه روښانه كړي او وې فرمايل چې كه چيری زما كمه نا واده سوی لور وای نوستا سره به مې دهغې نكاح كړی وای يوه شخص وفرمايل چې كه چيری ستا امر وی نوزه به دخپلې لور سره دده نكاح وكم ، ده ﷺ اجازه وركړه او نكاح وسوه . (وګوری علم الاولين)
۹۱ . **پوښتنه** : يا رسول كريم ﷺ زه فرضي لمونځونه ادا كوم او درمضان روژې نيسم او حرام حرام بولم او حلال حلال ګڼم آيا زه به په جنت كې داخل سم ؟
[سوال كوونكی : نعمان بن قوقل رضي الله عنه]
جواب : هو! داخل به سی . (مسلم)
شرح : سوال كوونكي چې كم دا وويل چې حرام حرام بولم ددې مطلب داوو چې دهغه پر حرمت او حراموالي باندی عقيده لرم اودهغه څخه ځان ساتم اودحلت او حرمت په اړوند خدايي احكام قبلوم ، نو هغه ايمانداره شخص چې دحرامو څخه پرهيز كوونكي وی او فرآئض خداوندی په پوره ډول سره ادا كوی دهغه په جنت كې دداخليدو څه شك دی ځكه چې ګناهونه او معاصي اول دهغه څخه صادرېږی نه او كه يوڅه ورڅخه وسی نودهغه دښو عملونو لمونځو او روژو په وجه به هغه معاف سی او كه چيری بالفرض يوه ګناه معاف هم نسی نودهغه تر سزا تيرولو وروسته به جنت ته ضرور داخليږی ، مقصد دداسې شخص جنت ته داخليدل په مطابق دقول دمخبِر صادق ﷺ يقيني دی ، دزكوٰة ذكر يې ځكه نه وكې چې دهغه سره مال نه وو او حج لا په دې وخت كې پر مسلمانانو نه وو فرض كړل سوی .
۹۲ . **پوښتنه** : يارسول اكرم ﷺ زه اكثره وخت هميشه (نفلي) روژې نيسم اوپه ماكې دومره طاقت سته چې په سفر كې هم روژې ونيسم نو كه چيری زه په سفر كې (فرض) روژه ونيسم نوكمه ګناه خوبه نلری ؟
[سوال كوونكی : حمز بن عمر الاسلمي رضي الله عنه]
جواب : په سفر كې روژه ماتول دخدای تعالى دطرفه څخه رخصت دی نو كم سړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا رخصت اختيار کړي نوداهم ښه دي او کم سړي چې روژه نيول خوښوي (او روژه ونيسي) نوپر هغه باندې هم هيڅ ګناه نسته (بخاري ومسلم وترمذي وابوداؤد باختلاف الفاظ) .

شرح : دنفلي روژې دنيولو او نه نيولو په هرحالت کې اختيار دی ، په سفر کې وي اوکه مقيم وي، کله چې يې زړه وغواړي ودې نيسي اوکله چې يې زړه نه غواړي نو نه دې يې نيسي ، البته درمضان روژې بعضو علماوو په سفر کې ناجائزه او بعضو ناخوښه اومکروه بللې دي ، ولې چې په بعضو احاديثو کې دجناب سرورِ عالَم ﷺ څخه دسفر دروژې څخه په نهايتي سختی سره ممانعت ثابت دی ليکن زيات صحيح او معتبر او داکثرو علماوو قول دا دی چې په سفر کې دواړه کارونه جائز دي روژه نيول هم اونه نيول هم ، ولې چې آنحضرت ﷺ بعضي وختونه په سفر کې روژه نيولې ده او بعضي وختونه يې ماته کړيده او دده ﷺ سره ملګرې صحابه وو رضي الله عنهم به بعضو روژې نيولې اوبعضو به نه نيولې ، اويو پربل يې بد نه ويل ولې چې دسيد الاولين والآخرين ﷺ داقوالو او افعالو څخه يې دواړې خبرې جآئز ګڼلې ، لکه ددې سوال په جواب کې چې هم ده ﷺ ددواړو خبرو اختيار ورکړيدی ليکن په کم شخص کې چې دروژې نيولو طاقت وي اوپه روژه سره هيڅ قسم تکليف هم نه وي ورته نو دهغه دپاره افضله او بهتره داده چې روژه ونيسي . په احاديثو کې چې په سفر کې دروژې نيولو کم ممانعت راغلی دی هغه دداسې ځايو دپاره دي چې هلته دروژې ماتولو ضرورت وي اوپه نه ماتولو کې ديني يا دنياوي حرج ، تکليف او نقصان پيښيږي او دروژه نيولو والاوو چې کم بدوالی او مذمت ثابت دی هغه دهغه خلګو دپاره دي چې په سفر کې روژه نيسي او پرځان ډير تکليف او مشقت تيروي او ملګري حيران کړي ، مګر دالله تعالی دطرفه څخه عطا کړل سوی رخصت قبلول اوپه سفرکې روژه ماتول دې نه سپموي کوي ، لکه چې يو وخت آنحضرت ﷺ په سفر کې وليدل چې يوشخص ددرختې ترسايي لاندې داډول پروت دی لکه ديوه درد يا بل شي څخه چې ناروغ وي او خلګ يې پرشا وخوا را ټول وه ده ﷺ پوښتنه وکړه نو ورته معلومه سوه چې دروژې دسختۍ څخه يې دغه حال دی پردې باندې ده ﷺ وفرمايل چې په سفر کې روژه نيول کم دنيکۍ کار نه دی (يعني په دومره محنت او سختی برداشت کول او سره دوجوده دسخت ضرورت بياهم چې دروژې نيولو څخه نه راوګرځې دا دثواب خبره اوکار نه دی) .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړوند مسئلې : ۱. په سفرکی چی دکم شخص دروژې نیولو څخه دهغه دسفر ورفیقانو او ملګرو ته سختی او تکلیف وی دهغه دپاره افضله داده چی روژه ونه نیسی . ۲. کم سفرچی تر ۴۸ انګریزی میلو کم وی په هغه کی دروژې پرېښوولو اجازه نسته ، ۳. په کمه ورځ چی په سفر باندی دوطن څخه روانیږی په هغه ورځ روژه نیول ضروری دی البته که چیری تر صبح صادق کیدو مخکی یې سفر وکی نو په دغه ورځ باندی هم روژه ماتولی سی ۴. که چیری دزوال په وخت (یعنی ترتیك غرمې یوه نیمه ګنټه مخکی) یو مسافر وطن ته ورسیدی او تراوسه یې یوداسی کار نه وو کړی چی په روژه کی جآئز نه وی اودروژې خلاف وی نوپه هغه ورځ باندی روژه نیول واجب دی اوکه یې چیری خوراك ، چیښاك یابل داسی کار کړی وو چی هغه په روژه کی جآئز نه وو نوتر ماښامه پوری دخوراك اوچیښاك څخه ځان بندول واجب دی. ۵. دسفر ترختمیدو وروسته چی کله مقیم سو نو قضایې نیول لازمی دی ۶. که یې چیری قضا نه راوړه او مرګ راغلی نو وربانده واجب دی چی وارثانو ته وصیت وکړی چی دهری روژې په عوض کی دوه سیره غنم په انګریزی سیر سره مسکینانوته ورکړی ۷. که چیری یوه غافل سړی وصیت نه وکی یایې دوصیت موقع نکړه پیدا بیاهم وارث دهغه دطرفه څخه ذکر کړل سوی فدیه ورکولای سی چی دهغه په وجه به انشآء الله دهغه مړ انسان ذمه خلاصه سی ۸. کم سړی چی په سفرکی روژې نه وی نیولی اوپه همدې سفرکی مړسو یا وطن ته تر رسیدو وروسته پدستی مړسو دهغه پرذمه باندی هیڅ نه دی لازم ځکه چی ده ته ترسفر وروسته دادا کولو موقع په لاس نه ده ورغلی ۹. که یې چیری ډیری روژې په سفر کی نه ونیولی او وطن ته چی ورسیدی نوصرف یوڅو ورځی ژوندی پاته سو نو صرف ددومره روژو صدقه ورکول دهغه دطرفه څخه واجبیږی څومره ورځی چی دی وطن ته راغلی صحیح او جوړ اوسیدلی دی (دروژې مسئلې او متعلقات دې فقیر لیکونکی په خپله مختصره رساله فرحة الصّآئمین کی نهایتی صاف صاف بیان کړیدی) .

۹۳. **پوښتنه** : ای نبی کریم ﷺ تاسی وفرمایاست چی که چیری یوشخص راسی او زما مال وړل غواړی نو څه وکم ؟ که یې چیری زما سره جنګ اوجدل کوی نوڅه وکم ؟ اوکه یې چیری مړکړم نوڅنګه به سم ؟ او که چیری ما هغه مړکی نوهغه به څنګه سی ؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دابی هریرة رضي الله عنه]

(c) ketabton.com: The Digital Library

جواب : ته هغه ته خپل مال مه ورکوه (دخپل وس تراندازې پورې دمال حفاظت کوه ، که جنګ وسو نو) ته يې هم مقابله کوه او جنګ ورسره کوه که هغه ته مړ کړې نو ته شهيد سوی ، اوکه تا هغه مړکی نوهغه به جهنم ته ولاړ سی. (مسلم)

شرح : ددې حديث څخه دخپل ځان اومال (اواهل اوعيال) دحفاظت حکم او فضيلت ثابتيږی او معلومه سوه چې دخپل مال اوځان دحفاظت دپاره که چيری يوڅوك غل يا راهزن (لار نيوونکی) اويل بل څوك مړ کړی يايې زخمی کړی نوپردې باندی ګناه نسته ليکن دکم قيمته او سپکو شيانو دحفاظت دپاره دغله وژل بالکل نه دی روا او دده دپاره جهنم ته دتګ حکم ده ﷺ ځکه وفرمايې چې هغه دبل چا دمال وړلو دپاره په ناحقه ډول راغلی وو کمه چې ډيره لويه ګناه او معصيت دی ، او ښکاره ده چې ترتوبه کولو مخکی مړسو نوددې ګناه او دخپلو نورو مخکنيو ګناهونو دسزا تيرولو په وجه به هغه دوږخ ته ځی ، ليکن که چيری ايمانداره وو نو تر سزا تيرولو وروسته به بالآخره بيرته جنت ته ورسيږی .

۹۴. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ دمردار سوی شی چربی پر کښتيو باندی لګول کيږی پر چمړی باندی مښل کيږی او خلګ هغه په څراغ کی لګوی ددی څه حکم دی ؟ [سوال کوونکی: بعضی صحابه په روايت دجابر بن عبد الله رضي الله عنهم]

جواب : داسی کول هيڅ وخت نه دی پکار هغه خو حرام دی ، پرکمبختو يهوديانو باندی خدای پاك جل جلاله چربيانی حرامی کړی نو هغوی به دا جلا کولی او خرڅولی او دهغه قيمت به يې په کار راوړی . (نسآئی)

شرح : دمردارو او حرامو حيوانانو چربی (وازګه) اوغوښی بالکل حرامی دی دهغه خوړل نه دی روا اونه په بل ډول باندی دهغه څخه نفع اخيستل روا دی نه يې په څراغ کی سوځولای سی نه موم بتی ورڅخه جوړولای سی نه يې پر کښتۍ يابل شی باندی مښلولای سی اونه يې رانيولای او خرڅولای سی ، يهوديانو کم چې ډير سرکښه قوم وو او په الٰهی احکامو کی به يې طرح طرح حيلې اوحوالې را ايستلی پرهغوی باندی الله تعالی دحلالو حيوانانو چربی حرامه کړی وه دوی به هغه پراور باندی ويلی کړه اوبيا به يې سره يوځای کول او پردې به يې بيا بل نوم ايښی وو او بيا به يې خرڅوله اودهغه پيسې به يې په خپل کار خرڅولی او ويل به يې چې خدای تعالی چربی حرامه کړيده موږ خو دهغه قيمت خورو په خپله چربی او وازګه خو نخورو ، حالانکه دهغه خرڅول او رانيول او قيمت او نور ټوله حرام وه ، دچربی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دذکر پر وخت جناب سرورِ عالَم رسول الله ﷺ ته دهغو خلګو حال ورپه یاد سو او په بد دعا ورته کولو سره ده ﷺ هغه حال بیان کی ، البته دحرامو حیوانانو پوست او دارنګه دحلالو حیوانانو پوست کم چی بې له ذبح (په خپله) مړه سوی وه تر پخولو وروسته بالکل پاکیږی دداسی پوست خرید او فروخت تر رنګولو دمخه ناجآئز دی ، دکومو حیوانانو چی غوښی حلالی دی اوذبح سوی هم وی دهغوی پوست مخکی تر رنګ کیدو هم پاك دی او خرید او فروخت یې هم جآئز دی .

مسئله : ترمړ کیدو یا ترپړې کیدو او جلا کیدو وروسته دانسان دهیڅ اندام او جزء څخه نفع اخیستل روا نه دی او دهغه پوست په رنګ ورکولو سره هم نه پاکیږی .

مسئله : دکوچنی کوچنی حیوانانو لکه موږك ، ګلهری (۱) اونور دهغو پوست درنګ کولو (۲) قابل نه دی ، او دخنزیر پوست په رنګ کولو سره نه پاکیږی .

مسئله : پاك تیل ، غوړی او وازګه که چیری ناپاکه وی نو دهغو خوراك نه دی جآئز لیکن پرکښتیې یا نورو شیانوکی یې غوړی ورکول یاپه یوه بل کار کی یې لګول یا یې په څراغ کی سوځل جآئز دی لیکن دمسجد په څراغ کی یې سوځول هم نه دی جآئز .

مسئله : دناپاکه سوو تیلو او نورو شیانو خرید او فروخت هم حلال دی په دې شرط چی خریدار (رانیوونکی) ته خبر ورکړی .

۹۵ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ماته داسی عمل راوښیه چی هغه ما جنت ته نژدی کړی او ددوزخ څخه می لیری کړی (یعنی یوه داسی خبره یا تدبیر راته وښیه چی دهغه په وجه په جنت کی داخل سم او ددوزخ څخه نجات ترلاسه کړم) .

[سوال کوونکی: یواعرابی په سفرکی په روایت دابو ایوب رضی الله عنه]

جواب : دالله تعالی عبادت کوه هیڅوك دهغه سره مه شریکوه او فرض لمونځ قآئموه (یعنی په پابندی او احتیاط سره یې ادا کوه) او فرض زکوٰة ورکوه او درمضان روژې نیسه او وصله رحمی کوه . (مسلم وبخاری)

---

(۱). ګلهری : دموږك په مثل سره یو حیوان دی په رنګ او غټ والی کی ، لیکن پربدن باندی یې تور تور ټکی وی ، او پر درختو باندی اوسی . مترجم عفی الله عنه

(۲). دمار دپوست هغه سپین شیان چی دلوړی خوا څخه یې راوزی هغه پاك دی مګر خوراك یې ناجآئز دی . منه رحمه الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : یو وخت آنحضرت ﷺ پر خپلې اوښې باندې سپور ولاړ وو یو دځنګل اوسیدونکې شخص (چې هغه ته اعرابی او بدوی وایی) راغی ده ﷺ داوښې مهار یې ونیوی او دا سوال یې وړاندې کې ، ده ﷺ حاضرینو ته وفرمایل چې الله تعالی ده ته دنهایتي عمده سوال کولو توفیق ورکړیدی او دهغه دسوال ده ﷺ داسې مفید او جامع جواب ورکی چې ترهغه ښه جواب ممکن نه دی ، داسې عمل یې وروښووی چې ترهغه لوړ هیڅ بل تدبیر نسته ولی چې دشرك څخه ځان وساتی او دالله ﷻ پرعبادت باندې قآئم سی او دفرآئضِ خداوندی او دضروریاتو داسلام ادا کول جنت ته دداخلیدو عمده او اصلي تدبیر دی هغه چې هیڅکله نه خطا کیږی ، دالله ﷻ پر عبادت باندې دقآئم پاته کیدو دحکم ورکولو سره سره یې دشرك دپرېښوولو په خاص طور سره ددې وجې تاکید وفرمایی چې دعربو کفارو به دخدای تعالی عبادت هم کوی او ددرواغو معبودان به یې دخدای تعالی سره شریك جوړول ددې عقیدې باطل کول ده ﷺ ته منظور وه ، دجواب ترختم کیدو وروسته ده ﷺ وفرمایل چې بس اوس داوښې مهار ایله کړه .

۹۲. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ کله چې نن ورځ (داختر تر لمانځه وروسته دډیروالی په وجه) دغوښو خاص قدر نه وی ددې وجی ما تلوار وکی او ترلمانځه دمخه مې خپل قربانی ذبح کړه ددې دپاره چې په خپل اهل او عیال او همسایګانو باندې غوښې وخورم ، زما قربانی ادا سویده که نه ؟

[سوال کوونکی: ابوبرده یعنی حارث بن عمره رضي الله عنه وروسته ترلمانځه دلوی اختر]

جواب : کمه بزه چې تا ترلمانځه دمخه ذبح کړیده هغه دقربانۍ دپاره نسوه بلکه (دعادی) غوښو دپاره سوه اوس دهغه پرځای بله حلاله کړه . (بخاری ومسلم وترمذی وغیره)

شرح : کله چې ده ﷺ ابو برده رضي الله عنه ته دا ارشاد وفرمایه نوهغه رضي الله عنه عرض وکی چې یا حضرت ! زما سره ترپوره یوه کال دکم عمر (۱) دبزې بچې دی چې هغه تر غوښو ورکوونکو دوو سرلیانو هم ښه دی ، ده ﷺ ورته وفرمایل چې ښه نوته هغه ذبح که لیکن دبل چا دپاره ستا څخه ماسوا دا جآئز نه دی او تردې وروسته ده ﷺ دا عامه قاعده وفرمایل چې کم سړی چې تر لمانځه دمخه ذبحه وکړه هغه

---

(۱). په حدیث شریف کی لفظ دعِنَاقُ لِیْنٍ راغلی دی چې دهغه معنی داده چې ترپوره کال کم عمر والا هغه چې اوس لا هم شیدې چیښی یایې تازه شیدې پرې ایښی وی . منه رحمه ربّه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخپل ځان دپاره ذبح کوی یعنی قربانی یې نه ادا کیږی بلکه غوښې به یې دده پکار ورسی او کم سړی چې ترلمانځه وروسته ذبح وکړی دهغه قربانی پوره سوه او هغه دمسلمانانو په طریقې (یعنی ذبح بعد الصلوٰة) سره عمل وکی .
دقربانۍ دپاره اوښ تر پنځو **۵** کلو کم نه دی روا ، اوغویۍ او غوا اوګامیښه تر دوو **۲** کلو کمه نه ده روا اوبزه یاپسه یامیږه دپوره کال ترعمرکم ناجآئزدی. البته دپسه بچۍ (وری) کم چې پوره دشپږو میاشتو سوی وی او داسی چاغ او قوی وی چې که چیری دیوه کال دعمر والا پسونو سره ایله کړل سی نو فرق یې نسی کیدی چې دا کم عمره دی ، نودداسی وری قربانی هم جآئز ده لیکن بزه ترپوره یوه کال دعمر څخه چې کمه وی په هیڅ ډول نه ده جآئزه ، لکه دہ ﷺ چې ابوبردہ رضی الله عنه ته دشپږ میاشتنی بزې دبچې دقربانی کولو اجازه ورکړه او ورسره یې داهم وفرمایل چې ستا څخه ماسوا دبل چا دپاره جآئز نه ده .
مسئلې : ۱ . داختر ترلمانځه دمخه دقربانی دناجآئز کیدو مسئله کمه چې ددې حدیث څخه معلومه سوه هغه یوازی دښار دپاره ده په داسی کوچنیو کلیو او بانډو کی چې هلته داختر او جمعې لمونځ نه کیږی وروسته تر راختو دصادقو سپیدو قربانی جآئز ده، **حیله**: که چیری په یوه وجه باندی دښار اوسیدونکوته دژر قربانی کولو ضرورت وی نودخپل قربانۍ حیوان دی ترښار دباندی لیری یوه ځنګله یا یوه داسی کوچنی کلی ته واستوی چې هلته داختر لمونځ نه کیږی هلته دی دده خادم او ملازم دلوی اختر دمیاشتی دلسم تاریخ دسپیدو ترراختو وروسته ذبح کړی او بیادې یې ښارته راوړی **۳**. که چیری داختر ترلمانځه وروسته اوتر خطبې دمخه یې ذبح وکړه نوجآئز خودی لیکن مستحب داده چې دخطبې تر ختمیدو وروسته یې ذبح کړی **۴**. که چیری په لسم تاریخ یې داختر لمونځ پو یووجه سره نکی ادا نوپه دې ورځ چې کله دلمانځه وخت تیرسو (یعنی ترزوال وروسته) ذبح کول جآئز دی **۵**. که چیری دلوی اختر لمونځ په یوولسم یا دوولسم (۱) تاریخ باندی ادا کړل سو نو ترلمانځه دمخه ذبح کول هم جآئز دی **۶**. که چیری په ښار کی پریوه ځای باندی داختر لمونځ سوی وو لیکن په بل ځای کی لا تراوسه نه وو سوی بیا هم ذبح کول جآئز دی **۷**. ذبح کول که څه هم چې تردوولسم تاریخ پوری جآئز دی لیکن بهتره

---

(۱). دباران او داسی بل شی په وجه باندی تر یوولسم او دوولسم تاریخ پوری دلوی اختر لمونځ ځنډول جآئز دی . منه رحمه الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوله ورځ یعني لسم تاریخ دی ۸. دشپې ذبح کول جآئز دی لیکن مکروه دی ۹. چرګه یا هیلۍ اونور داسې شیان دقربانی په نیت ذبح کول سخت مکروه دی (۱) ۱۰. په غوا غوایی او نورو کی اوه کسان شریکیدی سی ، مستحب داده چی ټول سره یوځای یی او حیوان رانیسی ۱۱. که چیری یوه رانیوی بیا نورو خلګو هم په هغه کی شرکت وکی نوهم جآئز دی ۱۲. که چیری په یوه غوایی کی څلور یا پنځه شریك سی او دټولو حصه برابره وی بیا هم جآئز دی اودا هم صحیح دی چی یو شخص ددوو درو حصو خریدار سی اوپاته خلګ دیوې یوې حصې خریداران سی ۱۳. که چیری دغوایی داوومی حصې قیمت اودبزې قیمت سره برابر وی اوغوښی یې هم برابری وی نوبیا بزه رانیول افضله دی ۱۴. تربزې پسه افضله او بهتره دی ۱۵. په بزو او اوښانوکی دمادې قربانی تر نر افضله او بهتره ده وعلی هذا القیاس تر غوایی غوا بهتره ده ۱۶. دکمی قربانۍ چی قیمت زیات وی هغه بهتره ده او که چیری دوه حیوانان په قیمت کی برابر وی لیکن دیوه غوښی زیاتی وی نوبیا هغه افضله او بهتره دی ۱۷. که چیری دوې ډنګری بزې هم په دغومره قیمت باندی کیږی او یوه چاغه اوتازه هم په دغومره قیمت اخیستل کیږی نویوه چاغه رانیول افضل او بهتر دی ۱۸. دعیب داره حیوان قربانی جآئز نه ده لیکن که چیری دذبح په وخت کی دغورځیدو او راکشیدو څخه عیب داره سو نوبیا هیڅ منع نسته پکښی ۱۹. یوه دریمه حصه غوښی تقسیمول مستحب دی لیکن دعیال داره او قبیله داره شخص دپاره همدا بهتره ده چی صدقه یې نکړی بلکه دخپل اهل او عیال دپاره ټوله غوښی پریږدی ۲۰. دمړی دطرفه څخه قربانی جآئز ده لیکن که چیری دخپل طرفه څخه دهغه دثواب دور رسولو دپاره یې کوی نوبیا ددې هغه حکم دی کم چی دخپلی قربانۍ وی یعنی څومره قدر چی وغواړی هغه دی صدقه کړی اوڅومره قدر چی وغواړی هغه دی کښېږدی او که یې چیری دمړی دوصیت دوجی څخه کوی نوددې څخه خوراك نه دی جآئز بلکه ټوله غوښی اونور شیان یې صدقه کول پکار دی، علی هذا القیاس که یې چیری نذر منلی وو چی قربانی به کوم دهغه دپوره کولو په واسطه چی کمه قربانی کوی دهغه څخه هم خوراك نه دی جآئز ټوله به صدقه کوی .

* * *

(۱). په دې سره قربانی هم نه ادا کیږی . منه رحمه الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

فائده دپاره دطالبانو : په بعضو رواياتوکی دی چی: هٰذَا يَوْمٌ اَللَّحْمُ فِيْهِ مَقْـرُوْمٌ يعنی دنن ورځی غوښی نهايتی مرغوبی وی اوپه بخاری شريف کی دی چی هٰـذَا يَـوْمٌ يَشْتَهٰى فِيْهِ اللَّحْمُ ددې روايتو دا مطلب دی چی دا داسی ورځ ده چی دعادت په وجه دهر شخص زړه غوښی غواړی او دمکروه روايت دکم چی احقر ترجمه کړيده دهغه دا مطلب دی چی ترلمانځه وروسته غوښی څه قدر نه پاتيږی هرشخص په خپله قربانی کوی يا ديوه بل ځای څخه هرسړی ته رسيږی ددې وجی ما ترلمانځه دمخه ذبح کړه ددې دپاره چی خلک يې په خوشحالی سره يوسی او پخې يې کړی .

۹۷. **پوښتنه** : ای هادی برحق ﷺ ! دا وفرمايه چی داسلام کم خوی (اوعمل) بهتره دی ؟ [سوال کوونکی: ابوذر ياهانئ بن مرثد په روايت دعبدالله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : دا اسلامی عمده خوی دی چی ته په خلګو خوراك خوره او هرشخص ته سلام کوه چی څوك پيژنی هغه ته هم او چی څوك نه پيژنی هغه ته هم (بخاری ومسلم)

شرح : اسلامی خويونه بيخی ډير دی ليکن پيغمبر ﷺ دسوال کوونکی دحال سره مناسب او لائق دا خوی او طريقه وروښووله ، په ضرورت او حاجت کی خلګوته خوراك ورکول هم دلوړی درجې عمل دی ځکه چی مال خرڅول پرنفس باندی ډير شاق او تکليفی وی اوپه سلام کولو سره دمسلمانانو په مابينځ کی محبت زياتيږی چی دهغه څخه ډيری فآئدې دينی او دنيوی حاصليږی ليکن ده ﷺ ارشاد وفرمايې چی په سلام کولو کی دشناخته او بيګانه لحاظ مه کوه بلکه اسلامی حق يې بوله اومسلمان ته يې ورکوه برابره خبره ده که هغه شناخته وی اوکه ناشناخته ، که څه هم چی دلته دمطلقا سلام ورکولو حکم فرمايل سويدی چی دهغه څخه په ښکاره دا معلوميږی چی فاسق ، فاجر بلکه کافر ته هم سلام اچول پکار دی ليکن دنورو دلائلِ شرعيه وو څخه او احاديثو څخه معلوم سويدی چی دې خلګوته سلام جآئزنه دی اوبعضی علمآء دا فرمايې چی داسلام په ابتدآء کی هرشخص ته دسلام کولو حکم وو ددې دپاره چی دخلګو داسلام سره محبت او الفت پيدا سی کله چی الله تعالی اسلام قوی کی نوکافر اومشرك ته سلام کول ممنوع سول او فاسق او فاجر ته سلام کول مکروه سوه .

۹۸. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ برّ (يعنی نيکی) څه ده او اِثم (يعنی ګناه) څه ده ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

[سوال کوونکی : نواس بن سمعان الکلابی رضی الله عنه]

جواب : بِرّ ښه اخلاق دی او ګناه هغه ده چی ستا په زړه کی راوګرځی او دا خبره نه خوښوی چی خلګ په هغه باندی خبر سی . (مسلم)

شرح : د بِرّ دلفظ څو معناوی کیدلای سی وصله رحمی ، اوسلوك او احسان او ښه کولو ته هم ویل کیږی او نیکی او اطاعت او فرمانبرداری ته هم ویل کیږی ، نو آنحضرت ﷺ دحُسنِ خلق لفظ داسی جامع لفظ وفرمایی چی هغه په دې ټولو شیانو کی ښکاره دی بلکه په حقیقت کی دا ټوله دحُسنِ خلق نتیجې دی کله چی دخدای جل جلاله دطرفه څخه ورکړل سوی ملکې او طبعې اخلاق ښه وی نو دقریبانو سره وصله رحمی او دمسلمانانو سره ښه سلوك او احسان او نیکی او مروت هرڅه پیدا کیږی او دحقیقی مالك او منعم عبادت او طاعت او دظاهری بادار او آقا او احسان کوونکی فرمان برداری هم دزړه څخه کیږی ، مقصد دا چی کله په اخلاقو کی حسن وی نو دبِرّ افعال په خپله ښکاره کیږی ، داِثم یعنی ګناه په اړوند چی کم دا ارشاد فرمایل سویدی چی ګناه هغه ده چی په زړه کی وښوری یعنی دهغه په کولو کی په زړه کی شك پیدا سی او دناجآئز کیدو بیره یې پیدا سی او دهغه په اړوند دسینې خلاص والی نه وی یعنی زړه نسی خلاص چی بې له خطرې یې وکړی او تیر سی په حقیقت کی دګناه همدغه علامه ده او بې له شبهی زړه پیدا کوونکی رب جل جلاله داسی جوړ کړیدی چی هغه دګناهونو څخه تنګیږی او دګناه په وخت کی زړه ته داسی خلاص والی او فرحت او اطمینان هیڅکله نه حاصلیږی لکه دخیر دکارو او روا کارو دکولو په وخت کی چی وی ، لکه په بل حدیث کی چی ارشاد سویدی چی بِرّ هغه دی دکم طرفته چی نفس او زړه مطمئن سی او اِثم هغه دی چی په زړه کی ښوری او زړه دهغه وطرف ته په مآئل کیدو او دهغه په کولو کی متردد او شکمن وی لیکن دا ټولی خبری ترهغه وخته پوری وی ترڅو چی زړه پرخپل حالت او فطرت باندی پاته وی دبدو اعمالو څخه چی کله پر هغه باندی دخباثت رنګ او دګناهونو زنګ راوڅرخیږی نو بیا هغه ترلویه لا پرلویه ګناه باندی نه ښوری او هیڅ شك او تردد هم نه پیښیږی بلکه بې باکه کیږی ددې وجی علماوو فرمایلی دی چی دا جواب او علامه دهغو زړو په اړوند ارشاد فرمایل سویدی کم زړونه چی سالم او صفا وی (هغه چی پرخپل اصلی حالت او فطرت باندی پاته وی) دنورو زړو اعتبار نسته لکه چی په دې ارشادِ نبوی ﷺ : اِستَفتِ نَفسَكَ (یعنی دخپل زړه څخه فتوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

وپوښته) کی هم همدغه خاص زړونه مراد دی دعوامو دزړو اعتبار نسته ، على هذا القياس دګناه پټولو او دخلګو دخبریدو بد ګڼلو زمانه هم تر هغه وخته پوری ده چی څه حیا باقی وی اوکه نه وی نو داعلی درجې فسق او فجور نوبت راځی نو بیانه دخدای ﷻ بیره پاتیږی اونه دانسانانو څخه شرم . رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوْبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ .

تنبیه : دخلګو دخبریدو بد ګڼل چی کله دکمی بلی وجی څخه وی نو دګناه علامه نه ده مثلاً مال پټ ایښوول غواړی چی په حفاظت کی وی دسرای رانیولو اراده پټه ساتل غواړی چی یوبل خریدار بې پیدا نسی (اوګران نسی) ، په طالبانه طرز سره داسی ووایه چی دا خاصه نه ده صرف علامه ده .

۹۹. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ که چیری موږ خپل نر دجفتی کولو دپاره په کرایه ورکړو نو جآئز دی اوکه یا ؟

جواب : داسی کول هیڅ کله نه دی پکار (ترمذی شریف)

۱۰۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ خپل نر پر ماده باندی ایله کوو بیا دمادې مالك موږ ته څه نذرانه او تحفه راکوی دا اخیستل روا دی او که نه ؟

جواب : ددې داخیستلو اجازه ده (ترمذی شریف)

[سوال کوونکی ددواړو سوالو : یوشخص دقبیلې څخه دکلاب]

شرح : بعضی خلګ مختلف قسمونه قوی نران مثلاً آس، اوښ، غویی اونور پالی، خلګ دښه تخم وړلو او نسل ډیرولو دپاره دمالکانو سره مزدوری معلومه کړی او خپله ماده وهغه نرته ور ایله کوی ، حضرت سیّد الثقلین ﷺ ددې ممانعت وفرمایی (ولی چی دا معامله په حقیقت کی دهغه نطفې غیر معلوم المقدار بیع ده کم چی دبآئع په اختیار او قبضه کی نه ده) نودا قسم أجرت مکروهِ تحریمی سو ، کله چی دا مسئله معلومه سوه نو سوال کوونکی بل صورت عرض کړی چی بعضی وختونه خاص رعايةً بې له کمی معاوضې مقرر کولو نر حیوان ددې کار دپاره په خواست ورکول کیږی بیا پر هغه وخت باندی یاپه بل وخت کی هغه خلګ په ډول دانعام دنر حیوان ومالکانو ته څه نقدی یا یو شی ورکوی دارنګه اخیستل روا دی او که نه ؟ آنحضرت ﷺ وفرمایل چی دارنګه یې اخله جآئز دی ، ولی چی په دې کی هیڅ عقد او معاوضه نه ده مقرره کړل سوی بلکه په ډول د : هَلْ جَزَآءُ الْاِحْسَانِ

(c) ketabton.com: The Digital Library

الاَّ اْلاِحْسَان ، يوځه ورکول کيږي کم چي په شريعت کی خوښ کړل سويدی .

۱۰۱. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ ارشاد وفرمايه چي که چيری زه دوباره حاضرسم او تا (ﷺ) نکړم پيدا (يعني که په هغه وخت کی ستا وفات سوی وی) نوڅه وکړم ؟

[سوال کوونکی : يوه ښځه نامعلوم نامی په روايت دجبير بن مطعم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب : که دی چيری زه نکړم پيدا نو ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورځه . (بخاری ومسلم)

شرح : دې ښځی دجناب سرورِ عالَم ﷺ څخه يوځه پوښتنی کړی وی ده ﷺ ورته وويل چي بيا راسه په هغه وخت کی به بيا جواب درکم (يا هغې ديوشی سوال کړی وو او ده ﷺ ورته وفرمايل چي په اوس وخت کی نه دی موجود بيا راسه چي دريې کړم) غالبًا داپه يوليری ځای کی اوسيده اووه هم هوښياره ددې وجی يې دا پوښتنه هم وکړه چي که چيری اتفاقًا ته ﷺ په هغه وخت کی په دې دنيا کی نه وی موجود زما دمقصد پوره کول به څوك وکړی ده ﷺ ورته وفرمايل چي ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ . لکه څنگه چي دآنحضرت ﷺ دډيرو افعالو اواقوالو څخه دابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وخليفه کيدو اوځای ناستی کيدو ته اشاره کيږی دارنگه په دې حديث کی هم اشارةً معلوميږی چي ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به دده ﷺ نائب او قائم مقام کيږی .

عجيبه روايت : يو وخت آنحضرت ﷺ ديوه صحرائی څخه يوڅو اوښان په قرض واخيسته چي قيمت به يې فلانی وخت درکړم . علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بدوی ته وويل چي ولاړ سه دآنحضرت ﷺ څخه پوښتنه وکه چي که چيری زه ستا تروفات وروسته راغلم نوزما قرض به څوك را ادا کوی هغه ولاړی عرض يې وکی نو ده ﷺ ورته وفرمايل چي ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به يې ادا کوی . صحرائی ولاړی علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته يې دا خبره وکړه ، نوهغه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وفرمايل چي بيا ولاړ سه پوښتنه وکړه چي که چيری دابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تر وفات وروسته راغلم نو قرض به می دکمه کوم ؟ هغه ولاړی همدا سوال يې وکی نوسرورِ عالَم ﷺ وفرمايل چي عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به يې در ادا کړی ، صحرآئی علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته راغی اوبيان يې ورته وکی نوده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وفرمايل چي دا وار ولاړ سه او پوښتنه ورڅخه وکړه چي که چيری دعمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دوفات څخه وروسته راسم نو څوك به يې را ادا کوی ؟ ددې جواب رسولِ مقبول ﷺ دا ورکی چي عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به يې در ادا کوی ، صحرآئی راغی بيايې حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته دا خبره وکړه نوده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وفرمايل چي بيا ولاړ سه او عرض وړاندی کړه چي که چيری دعثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تر وفات وروسته راغلم نوقيمت به يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوك را ادا كوى ؟ هغه بيا حاضر سو او دا پوښتنه يې وكړه نو حضرت سرورِ عالَم ﷺ وفرمايل چې كله ابوبكر او عمر او عثمان رضي الله عنهم مړه سي نو كه چيرى كيدى سواى نوته هم مړسه (يعنى كله چې داسى حضرات ددنيا څخه پورته سى نو ستا په ژوندى پاته كيدو كى څه فآئده ده ته هم مړسه ، يادا چې دومره موده به ته چيرى ژوندى پاته سى مړبه سى ، مقصد دا چې دا وار دوار وار سوال كولو په سبب سره ده ﷺ دخفګانه څخه داسى جواب وركى). رواه اسماعيل فى معجمه

۱۰۲ . **پوښتنه** : اى رسول الله ﷺ جنت ته به كم خلګ ولاړ سى ؟

[سوال كوونكى : (۱)]

جواب : نبى به جنت ته ځى ، شهيد به جنت ته ځى ، كوچنى بچيان به جنت ته ځى او ژوندى ښخى سوى انجونى به جنت ته ځى . (ابوداؤد)

شرح : دانبياوو په جنتى كيدو كى خو هيڅ خبره نسته ، او شهيدان به هم دزيرى او وعدۀ خداوندى موافق جنت ته ځى . دكم عمره مړه سوو كوچنيانو په اړوند دبعضو علماوو دا قول دى چې دمومنانو كوچنيان به جنت ته او دكافرانو كوچنيان به دوږخ ته ځى او داكثرو علماوو كم چې درحمت دپراخۍ او دالله تعالى درحم او كرم سره زيات مناسب دى هغه دادى چې برابره خبره ده كه دمومنانو كوچنيان وى اوكه دكافرانو وى ټوله به جنت ته ځى لكه چې په دې حديث شريف كى هم دكفر او ايمان تفصيل نسته بلكه په عام طور سره كوچنيانو بچيانو ته دجنت دداخليدو

(۱). په اُردو فتاوى محمدى ﷺ كى ددې سوال دپوښتونكى نوم نه دى ذكر كړل شوى ، خو دا روايت په ابوداؤد شريف په كتاب الجهاد ، باب فى فضل الشهادة كى ذكر دى حديث رقم (۲۱۵۹) او عبارت دحديث شريف هلته دا دى :

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا عَوْفٌ حَدَّثَتْنَا حَسْنَاءُ بِنْتُ مُعَاوِيَةَ الصَّرِيمِيَّةُ قَالَتْ حَدَّثَنَا عَمِّي قَالَ قُلْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ فِي الْجَنَّةِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجَنَّةِ وَالشَّهِيدُ فِي الْجَنَّةِ وَالْمَوْلُودُ فِي الْجَنَّةِ وَالْوَئِيدُ فِي الْجَنَّةِ .

نو پوښتونكى يې دحسناَء بنت معاوية اكا دى ، او داكا نوم يې لكه په عون المعبود ج ۷ ص ۱۴۱ (طبع: دار الكتب العلمية ، بيروت) كى چې علامه ابو الطيب شمس الحق عظيم آبادى ؒ ليكلى دى ، أسلم بن سليم وو . نو پوښتونكى ددې سوال أسلم بن سليم سو .

او دا حديث شريف همدا ډول په مسند احمد (مسند البصريين) كى په رقم (۱۹۶۷۴) او همدارنګه په باقى مسند الانصار كى په رقم (۲۲۳۷۸) كى روايت كړل سويدى. حقّانى غفرالله له

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیری ورکول سویدی . امامِ ابو حنیفه رحمة الله علیه په دې مسئله کی توقف فرمایلی دی ، یعنی دمومن کوچنی وی اوکه دکافر دهیڅ یوه په اړوند هم دا حکم په یقینی ډول سره نسی ورکول کیدی چی دا جنتی دی اوکه دوږخی یوازی الله تعالی ته معلوم دی ، داحادیثو دکتابو په شروحو کی دا بحث په تفصیل سره موجود دی چی دهغه څخه معلومیږی چی که څه هم چی ټولو علماوو دخپل قول تایید په احادیثِ نبویه وو سره کړیدی لیکن دامامِ ابو حنیفه رحمة الله علیه مسلك دټولو احادیثو سره موافق او ترټولو اقوالو بهتره او نهایتی رقیق او نرم دی .

دژوندی ښخو سوو انجونو مرګ چی کله دډیر رحم او افسوس قابل وی او اکثره هغوی کم عمری او کوچنیانی وی او وژل کیږی ددې وجی رحمتِ خداوندی دې مظلومو اومعصوموته په آخرت کی دجنت زیری ورکی ، په عربو کی قانون وو چی دپیدا کیدو سره سم به یې انجونی ژوندی ښخولی او که به چیری اتفاقًا هم یوه انجلۍ ددې (ښخیدو) څخه خلاصه سوه نوبیا چی به یې پلار کله موقع پیدا کړه نو ژوندۍ به یې قبر ته واچول ولی چی ده ته ددې څخه نهایتی پیغور ورتلی چی خپله لور دیوچا زوجه جوړه کړی او یو شخص خپل زوم جوړ کړی ، داسلام دین پرلپسی احکام نازل کړه دا سخت او دظلمه څخه ډك رواج یې بالکل خراب کی او ویې ښوول چی دا خبری دپیغور قابلی نه دی ، دپیغور لائقی نوری خبری دی چی هغه خدای تعالی حرام کړیدی .

۱۰۳ . **پوښتنه** : یا رسول الله صلی الله علیه وسلم داسی کم شی دی چی په هغه سره ماته دشیدی را کوونکی حق زما دذمې څخه ادا سی .

[سوال کوونکی: حجاج بن حجاج اسلمی رضی الله عنه]

جواب : یوه عمده او اصلی مریی یا مینځه (هغه چاته ورکړه چی تاته یې تی درکړیدی نو حق به یې ادا سی) . (ترمذی وابوداؤد ونسائی)

شرح : مرضعه یعنی کوچنی ته تی ورکوونکی او شیدې ورکوونکی چی کله نهایتی لوی خدمت کوی ګواکی هغه خپله وینه په کوچنی باندی چیښی چی په قدرت سره درزّاق مطلق شیدې ورڅخه جوړی سویدی ددې وجی نو دهغې حق هم ډیر لوی دی او اهلِ عربو به ددې پوره لحاظ کوی ، کله چی به ددوی دکوچنیانو دشیدو خوړلو موده پوره سوه نو دمقرری مزدوری څخه علاوه به یې یوڅه انعام هم ضرور ورکوی او تی ورکوونکی به یې خوشحاله کول او دچا څخه چی به یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله شیدی چیښلی وی دهغی به یې هم همیشه خیال ساتې اوحق به یې ورادا کوی. لکه چی حضرت سرورِ عالَم ﷺ هم خپلی تې ورکوونکی ته خپل څادر مبارك هوار کړی اویه عزت سره یې کښېنول او ډیر څه یې ورکړی وه (وګوره: مرضعة الرسول ، ددې احقر تالیف) ، پوښتنی وړاندی کوونکی صاحب دخپل کوچنی دتې ورکوونکی دپاره دانعام او نورو په اړوند سوال کړی وو ، چی یو داسی شی په ارشاد کی راته وفرمایه چی دهغه څخه کوچنی ته دتې ورکوونکی ښځی حق په پوره ډول سره ادا سی (او دښکاره الفاظو دحدیث دتایید څخه داهم قوی احتمال دی چی په خپله یې دخپلی تې ورکوونکی ښځی په اړوند سوال کړی وی چی کم خدمت داسی دی چی دهغه څخه ددې کامل احسان شکریه ادا کړل سی) ده ﷺ یو نهایتی مناسب خدمت بیان کی یعنی یوښه مریې یا مینځه ورکه تر څو چی کم آرام او خدمت ددې څخه تاته حاصل سوی وو هغې ته هم حاصل سی ، دده ﷺ دارشاد څخه دا مقصود نه ده چی بس یو وار دی غلام ورکه بیایې نوهیڅ خدمت مه کوه بلکه مدعی داده چی دحق دادا کولو دپاره یې دا خدمت کافی دی ګواکی څومره قدر زیات خدمت چی یې وسی بهتر دی .

۱۰۴ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ یو زما داکا زوی دی کله چی زه هغه ته ورسم یوڅه ورڅخه غواړم نونه ماته یوڅه راکوی اونه وصله رحمی کوی (اوکله چی دهغه بد سلوکی او نامهربانی ووینم نوزه قسم وخورم چی اوس به هیڅکله نه هغه ته څه ورکوم اونه به ورسره وصله رحمی کوم) بیا هغه ماته راسی څه غواړی په داسی صورت کی څه کول پکار دی ؟

[سوال کوونکی : حضرت مالك اشجعی رضي الله عنه]

جواب : کم کار چی ښه اوبهتر دی هغه کوه (یعنی دهغه سوال پوره کړه او وصله رحمی ورسره کوه) او دخپل قسم کفاره ورکړه . (نسآئی وابن ماجه)

شرح : دداسی بې مروّته عزیز او قریب سره اول خو طبعاً احسان او مروت کول زړه نه غواړی دوهم لوی تکلیف دا وو چی دقسم خوړلو دوجی څخه مجبوره وو لیکن جناب سرورِ عالَم ﷺ هغه ته داعلی درجې اخلاقو او مروّت حکم وفرمایې چی دهغه ارشاد خدای تعالیٰ په دې الفاظو سره فرمایلی دی چی: اِدْفَعْ بِالَّتِیْ هِیَ اَحْسَنُ السَّیِّئَةَ او کم چی اسلامی خصوصیت دی چی تاسی دوی ته ددوی دسخت زړه کیدو او بې باکه کیدو سزا مه ورکوی بلکه دبدو په عوض کی نیکی اوښه کوی

او دهغه دهمدردی او کومك څخه دریغ مه کوی او دقسم دماتولو اجازه یې ورکړه دقسم مجبوری یې رفع کړه چې قسم مات کړه دهغه کفاره ورکړه لیکن دقسم تر پوره کولوچې کم بهتره اوښه کار دی (یعنی وصله رحمی او مروت) هغه مه پرېږده، همدغه حکم یې په نورو ځایو کی هم فرمایلی دی چې کله پریوه خبره باندی قسم واخیستل سی او دقسم په خلاف کولو کی یوه دینی فآئده وی نو قسم دی مات کړی یعنی ددې خلاف هغه ښه کار دی وکړی او دقسم کفاره دی ورکړی . دقسم کفاره داده چې یو مریې آزاد کی یا لسو ۱۰ مسکینانو ته دواړو وختونه خوراك ورکړی او یا لسو ۱۰ مسکینانو ته جامې درواغوندی ، ددې درو سرو شیانو څخه چې هر یو وغواړی هغه دی ادا کړی که یې چیری ددغو څخه دیوه پر ادا کولو هم قدرت نه درلودی نو دی درې ورځی پرلپسی روژه ونیسی .

مسئلې : ۱. خوراك داسی ورکول پکار دی کم چې عمومًا درمیانه درجې خلګ یې خوری مثلاً ډوډۍ سره دسالنه ، ښوروا یا نورو (که څه هم چې دغنمو دډوډۍ سره یوځای سالن ورکول نه دی ضروری) ۲. کمو مسکینانوته چې یې سهار خوراك ورکړی وو هغوی ته دی دوهم وخت خوراك ورکړی که یې چیری نورو ته ورکړی نو کفاره نسوه ادا ۳. په خوراك ورکولو کی دا نه ده جآئزه چې پوخ کړل سوی خوراك دهر شخص دخوراك موافق لسو مسکینانو ته دواړه وخته ورکړی بلکه هم هلته به یې کښېنوی اوپه خوری به یې څومره قدر چې یې خوړل غوښتل ودی خوری برابره خبره ده که زیات خوراك والا وی او که کم ۴. که یې چیری غله ورکول نوهر مسکین ته دی نیمه کاسه غنم ورکړی ۵. که یې چیری یوه مسکین ته تر لسو ورځو پوری هره ورځ دوه وخته خوراك ورکی نوبیا هم کفاره ادا سوه ۶. که یې چیری یوه مسکین ته ترلسو ۱۰ ورځو پوری نیمه کاسه (چې په انګریزی وزن سره پاوکم دوه سیره او احتیاطًا پوره دوه سیره) غنم ورکول نوبیا هم کفاره صحیح ده ۷. که یې چیری ددغومره قدر غلې قیمت پر لسو مسکینانو تقسیم کی بیا هم جآئز دی ۸. که چیری جامې (کالی) ورکول وغواړی نوهر مسکین ته دی یوه پایجامه او یوه کرتۍ یا پایجامه او څادر یا پرتوګ او کرتۍ دی ورکړی ۹. نوی کپړه ضروری نه ده بلکه داسی جامې ورکول پکار دی چې هغه عادتًا لږ تر لږه درې میاشتی اغوستل کیدی سی ۱۰. په روژه کی دا شرط دی چې یوه په بلی پسی او پرلپسی متصلی به یې نیسی ۱۱. که چیری دمریضی ، حیض یا بل شی په وجه په مابینځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

كى ناغه راسى نوبيابه يې دنوى سره څخه نيسى (مفصل حالات او مسئلې دكفارې او قسم احقر په رسالهٔ مفيد الحالفين چى مشهوره ده په قسم نامه سره په هغه كى ليكلى دى) .

۱۰۵ . **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ ترټولو لويه ګناه كمه يوه ده او ترهغه وروسته كمه او بيا كمه يوه ؟ [سوال كوونكى: يوشخص په روايت دعبد الله بن مسعود رضي الله عنه]

جواب : (ترټولو غټه ګناه) داده چى دخداى ﷻ دپاره كم مثل او مقابل ومنى حالانكه خداى تعالى (پرتا باندى دا احسان كړيدى) چى ته يې پيدا كړى دوهمه ګناه داده چى خپل كوچنيان وژنى ددې بيرى څخه چى هغوى به بيا ستاسره خوراك كوى بيا داچى دخپل همسايه زوجه راضى كى او دهغې سره زنا وكړى . (بخارى ومسلم)

شرح : ترټولو لوى جرم كفر او شرك دى ولى چى دا دخپل اصلى منعم او محسن څخه بالكل انكار دى يا دهغه سره داسى شريك جوړول دى چى هغوى په خپله دده مخلوق دى اودهغه عالى ذات سره يې هيڅ مماثلت اومشابهت هم نسته ، تر اسلام دمخه اهلِ عربو دانجونى پيدا كيدل ډير منحوس (بدبختى) او بد ګڼل اوددې پيغور دانديښنې څخه چى ددې دوجى به يوڅوك زما زوم جوړيږى هغه به يې ژوندى ښخولى ، او بعضى خلګو به ددې انديښنې څخه هم اولاد مړ كوى چى دهغه دوجى څخه به مو خرچه لوړه سى ، په خوراك او چيښاك كى به زموږ سره شريك سى اسلام دا ټولى طريقې ناجآئزى او حرامى كړى ، كه څه هم چى داولاد وژل مطلقا حرام دى برابره خبره ده كه دهرى وجى څخه وى ، ليكن كله چى عمومًا انجلۍ دلوږى او مسكينۍ دبيرى څخه وژل كيدى همدغه آنحضرت ﷺ هم ذكر كى لكه چى په قرآنِ مجيد كى چى يې همداسى ويلى دى چى: وَلاَ تَقْتُلُوْا اَوْلاَدَكُمْ خَشْيَةَ اِمْلاَقٍ ، نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَاِيَّاهُمْ ، اِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْأً كَبِيْرًا يعنى دلوږى او مسكينى دبيرى څخه اولاد مه وژنۍ موږ به تاسى ته هم رزق دركوو او دوى ته هم ، (ديوه رزق هغه بل نسى خوړلاى) په تحقيق سره ددوى وژل ډيره لويه خطا ده . زنا كه څه هم چى فى نفسه هم ډيره لويه ګناه ده او داعلى درجو كبيره ګناهونو څخه ده ليكن همسايه كم چى دهرډول رعايت او حفاظت مستحق دى دهغه دزوجې سره په شناخت پيدا كولو سره مخ توره كيدل نور هم زيات خباثت او فسق دى زنا هم سوه او همسايه ته سخت ضرر هم ور رسيدى .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰۶. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ آیا ښځه بی له پایجامې یوازې په کرتې او په پړونی کې لمونځ ادا کولای سی ؟ [سوال کوونکې: ام سلمه رضي الله عنها]

جواب : هو! ادا کولای یې سی په دې شرط چې کرتې دومره کښته وه چې تر پښو پوری دشا خوا په پټه سی . (ابوداؤد)

شرح : دښځې دپاره دمخ او دوارو لاسونو تر خپرو پوری او دواړی پښو څخه ماسوا ټول بدن پټول او لمونځ ادا کول ضروری دی ، دکرتې او پایجامې او نورو شیانو خصوصیت نسته نو که چیری یوه کرتې دومره غټه اوکښته وه چې پرپښو باندی مښلی او پر سر باندی یې پړونی وی چې په هغه سره یې غاړه او وریښتان او غوږونه ټوله پټیږی نوبې له شبهې لمونځ ادا کړل سو ، که څه هم چې کښته پایجامه یا پرتوګ نه وی، ددوارو پښو پټول که څه هم چې واجب او فرض نه دی لیکن دکرتې ددومره قدر کښته کیدو تاکید ددې وجې فرمایل سویدی چې که چیری لوړه وی او دولاړی په حالت کې قدمونه نسی پکښې پټ نو په سجده او نورو ځایو کې به پوره پنډۍ ښکاره سی چې دهغه څخه بیا لمونځ فاسدیږی .

فآئده : دښځې دقدمو په اړوند بعضی فقهاء حنفیه وایی چې دهغو پټول فرض نه دی صاحب هدایی او نورو دا قول ته صحیح فرمایلی دی بعضی وایی چې پټول یې فرض دی (مولانا عبد الحی اللکنوی ؒ دې ته ترجیح ورکوی) دامامِ طحاوی ؒ او نورو ارشاد دی چې په لمانځه کې یې پټول فرض دی او دلمانځه دباندی نه دی فرض .

۱۰۷. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه دلته نه وم موجود زما په شا پسی زما دمور وفات وسو او هغې ته دڅه ویلو وار او وخت نه ورسیدی او زما خیال دی چې که چیری هغې دخبرو کولو موقع پیدا کړې وای نو ضرور یې صدقه کوله اوس که چیری زه دهغې دطرفه څخه څه صدقه ورکړم نوهغې ته به څه نفع ورسوی اوکه نه ؟
[سوال کوونکی : ابن عباده رضي الله عنه]

جواب : هو! که چیری ته دهغې دطرفه څخه صدقه وکړې نوهغې ته نفع رسوی (بخاری شریف) .

۱۰۸. **پوښتنه** : یا فخرِ عالَم ﷺ زما دمور ام سعد وفات سویدی اوس دهغې دطرفه څخه څه ډول صدقه مناسبه او بهتره ده ؟

[سوال کوونکی: سعدبن عبد الله انصاری رضي الله عنه دخزرج دقبیلې سردار]

(c) ketabton.com: The Digital Library

جواب : داوبو صدقه افضله ده (ابوداؤد)

شرح : حضرت سعد بن عباده رضي الله عنه په انصارو کی دخزرج دقبیلې سردار او لوی رئیس او دمشهوره صحابه وو رضي الله عنهم او دمخکی اسلام راوړونکو خلګو څخه دی په **۱۵** هجری سنه کی دشام په ملك کی وفات سو په غسل خانه کی مړ پیدا سو ټول بدن یې تك شین سوی وو ، مشهوره سوی وه چی دی پیریانو مړ کړی وو ، دده دمور صاحبی نوم عمره بنت مسعود رضي الله عنها وه دې دجناب سرورِ عالَم ﷺ سره بیعت کړی وو ، په سنه **۵** هجری کی کله چی ده ﷺ ددومة الجندل (۱) وغزا ته تشریف یووړی نو حضرت سعد رضي الله عنه هم دآنحضرت ﷺ سره یوځای ولاړی ، دده ترشا موریې په مدینه منوره کی مریضه سوه خلګو ورته وویل چی یوڅه صدقه او خیرات وکه دې ورته وفرمایل (اوصحیح یې ورته وفرمایل) چی مال چی هرڅه دی هغه دسعد دی (دهغه په نه موجودګی کی یې څنګه صدقه کړم) تردې وروسته دې رضي الله عنها ته دویلو او خبرو کولو طاقت نسو پیدا او وفات سوه کله چی ددومة الجندل څخه را واپس سوه جناب سرورِ عالَم ﷺ سره دسعد بن عباده او نورو ملګرو رضي الله عنهم مدینې ته تشریف راوړی نوددې دوفات خبر ورته معلوم سو ، نبی ﷺ ددې وقبرته ودریدی او دعایې ورته وفرمایله او حضرت سعد رضي الله عنه ددې په اړوند دآنحضرت ﷺ څخه پوښتنه وکړه چی اوس ددې دطرفه څخه په صدقه کولو کی نفع او ګټه سته که نه ؟ نبی ﷺ ارشاد ورته وفرمایۍ چی نفع سته نوبیا حضرت سعد رضي الله عنه خپل یو باغ ددې دطرفه څخه صدقه کی او دهمدې سوال پر وخت یاپر یوه بل ځای باندی یې دمور دوفات حالت ونبی ﷺ ته ذکر کی او عرض یې ورته وکی چی بهتره او مناسبه صدقه دڅه شی ده ؟ کله چی په عربو کی داوبو لږوالۍ وو خوږې اوبه په مدینه منوره کی کمی پیدا کیدی ددې وجی نبی ﷺ وفرمایل چی بهتره صدقه اوخیرات داوبو دی، سعد رضي الله عنه دهغې (مور رضي الله عنها) دطرفه څخه یو څاه جوړ کی اووې ویل چی دا دأمِ سعد دپاره دی یعنی ددې اجر او ثواب به هغې ته رسیږی .

دحضرتِ سعد رضي الله عنه دپوښتنی او جواب څخه څو شیان معلوم سول :

۱. دمړی دطرفه څخه په صدقاتو او خیراتو کولو کی هغه ته ددې ثواب رسیږی .

۲. بهتره او افضله صدقه هغه ده چی دهغه زیات ضرورت وی او ګټه یې عامه وی

(۱). دومة الجندل: دشام وملك ته نژدی دیوه ښار نوم دی . مصحح

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. دخیر او صدقو په کارو کی او په خیرات کولو کی دخپلو مقتدایانو او بزرگانو څخه مشوره اخیستل بهتره دی ۴. دبعضو ضرورتو دوجی څخه دصدقې په ښکاره کولو کی هیڅ ممانعت نسته هرځای په پټه صدقه کول ضروری نه دی ۵. دمور او پلار تر وفات وروسته دهغوی دطرف څخه دخیر کارونه کول اوهغوی ته ثواب وربخښل ډیر ښه او خوښ کار دی ۲. دمور او پلار په زندګی کی دهغوی څخه په اجازه اخیستلو سره په جهاد او سفر کی تلل جائز دی .

۱۰۹. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ که چیری یو شخص دخدای ﷻ په لاره کی دجهاد اراده وکی او دده په دغه کی ددنیا فآئده مقصوده وی نو هغه ته به ثواب ورسیږی او که نه ؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دابوهریرة اوابو امامة رضی الله عنهما]

جواب : هغه ته به هیڅ اجر او ثواب نه ورسیږی . (ابوداؤد)

شرح : که چیری یوازی ددنیاوی فآئدې دپاره مثلاً شهرت ، عزت یا مزدوری یا مالِ غنیمت مقصود وی نو هغه شخص ته به دجهاد ثواب هیڅ هم نه ور رسیږی ، ځکه چی هغه په نیت دثواب او درضآء خداوندی دپاره جهاد نه دی کړی ، او که چیری درضآءِ الهی او اعلآء کلمة الله دپاره جهاد کوی لیکن دمال او نورو شیانو طمع او خیال هم ورسره وی نو ثواب به حاصل سی ورته لیکن ترهغو خلګو دثواب څخه ډیرکم اوناقص به وی کم چی خاص په وجه دالله تعالی بې له کم غرضه جهاد کوی .

۱۱۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ خدای تعالی فرمایی چی: الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ يَلْبِسُوْا اِيْمَانَهُمْ بِظُلْمٍ اُولٰئِكَ لَهُمُ الْاَمْنُ وَهُمْ مُّهْتَدُوْنَ (الانعام : ۸۲) یعنی امن یوازی دهغو خلګو دپاره دی او پرهدایت باندی یوازی هغه خلګ دی څوك چی ایمان راوړی او خپل ایمان یې دیو ظلم (ګناه) سره نه وی ګډ کړی ، اوس نو داسی څوك دی چی دهغه څخه یوظلم (ګناه) نه وی صادره سوی ؟

[سوال کوونکی : اکثر اصحاب درسول الله ﷺ په روایت دعبدالله بن مسعود رضی الله عنهم]

جواب : لکه څنګه چی ته ګمان کوی داسی نه ده (یعنی په دې آیت کی دظلم څخه مراد مطلق ګناه نه ده) بلکه هغه داسی دی لکه چی لقمان علیه السلام خپل زوی ته فرمایلی وه چی: يَا بُنَيَّ لاَ تُشْرِكَ بِاللهِ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ (لقمان: ۱۳) (ای زویه دخدای تعالی سره شریك مه نیسه په تحقیق سره شرك ډیر لوی ظلم دی یعنی په دې آیت کی هم دظلم څخه شرك مراد دی لکه څنګه چی لقمان علیه السلام شرك ته ظلم فرمایلی دی . (بخاری ومسلم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : کله چې ظلم عام دی نوشرك ته هم ظلم ویل کیدی سی او نورو ګناهونوته هم ددې وجې صحابه وو رضي الله عنهم ته نهایتی دشواره معلومه سوه او وبیریده چې امن او هدایت چې کله یوازی دهغه خلګو حصه ده چې هغه دهیڅ قسم معصیت مرتکب او کوونکی نه وی نو شاید چې هیڅ امن پیدا کوونکی والا شخص دی نه وی ولی چې یوه نه یوه ګناه دهرشخص څخه کیږی جناب سرورِ عالَم ﷺ شفا ورته وفرمایله چې دلته مطلق ظلم نه دی مراد لکه څنګه چې تاسو ګمان کړیدی بلکه دظلم یو خاص فرد او هغه ظلمِ مقید مراد دی کم چې دلقمان علیه السلام په قول کی ذکر دی یعنی شرك، حاصل دجواب دادی چې دخدای تعالی دارشاد مطلب دادی چې هدایت او امن والا هغه خلګ دی چې ایمان راوړی اوایمان دظلمِ عظیم یعنی دشرك دګډوالی څخه پاك وساتی دا مقصود نه دی چې کمه کوچنۍ یا لویه ګناه دی نه وی ورڅخه صادره سوی .

فائده : دا امر خو دارشادِ نبوی ﷺ څخه معلوم سو چې دظلم څخه په دې آیت کی شرك مراد دی او دا خبره بې له چون او چرا منل سوی او نهایتی حق ده لیکن قرینه او وجه دشرك دمرادیدو دکلامِ نبوی ﷺ څخه نه ده معلومه سوی ، هو! علماوو او شارحینو دحدیث فرمایلی دی چې په بشركٍ کی صحابه وو رضي الله عنهم تنوین دتحقیر او تنکیر دپاره ګڼی ځکه نودوی رضي الله عنهم ته دا شبه پیښه سوی وه ، جناب سرورِ عالَم ﷺ تنوین دتعظیم دپاره مقرر کی او دظلمِ عظیم تعیین یې دبل آیت څخه وفرمایی ، دحضراتو علماوو وجه درسته او نهایتی صحیح ده لیکن په دې کی یوه دا شبهه کیدی سی چې صحابه رضي الله عنهم سره ددې چې ددې قرآن په ژبه وه او سره ددې چې دکلامِ باری تعالی اعلی ماهرین وه نومخالف مقصدیې څنګه ورڅخه مراد کړی وو ، دوهمه داچې تنوین دتعظیم دپاره اخیستل په دې ځای کی په هیڅ ډول هم دکلام دطریقې سره مناسب اوذوقِ سلیم سره موافق نه دی .

البته داحقر مؤلف استاذ الاستاذ حضرت قطب العالَم مولانا محمد قاسم صاحب رحمة الله علیه کم چې په یوه اوږده تقریر کی په دې ځای کی دظلم څخه دشرك دمرادیدلو وجه لیکلی ده په هغه کی هیڅ شبه نه پاته کیږی او داهلِ علم په روح او کوشش کی راځی او زړه یې په مطمئن کیږی خلاصه دتوجیه دحضرت مولانا صاحب رحمة الله علیه داده چې جناب رسول الله ﷺ دلَبْس دلفظ څخه دا وفهمول چې دلته شرك ورڅخه مراد دی ځکه چې په نورو ګناهونو کی اوپه ایمان کی لبس نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی ممکن لبس اوخلط هغه وخت کیدلای سی چی دایمان او ظلم ظرف متحد وی ، نور گناهونه کم چی افراد دظلم دی کله چی افعال دی داندامو هغه دزړه امور نه دی ددې وجی دایمان سره دهغوی لبس نه صادقیږی گواکی معیّت او اجتماع یې سره کیدلای سی ها! کله چی دشرك ظرف هم زړه وو نوپه ده او په ایمان کی لبس راتلای سی ، صحابه وو رضي الله عنهم د **لَمْ يَلْبِسُوْا** پرلفظ باندی په خاص طور سره غور نه وو کړی مگر آنحضرت ﷺ څوك چی دوحی اوکلامِ الٰهی صحیح مخاطب او په پټو او ښکاره اسرارو یې خبر وو دده ﷺ دنظره څخه دا نکته نسوه پټه او دمقصود په فهمولو کی دشواری نه وه .

دآیت په تفسیرکی داقولونه هم دی چی دا حکم خاص دمهاجرینو دپاره دی ، یا د لَمْ یلبسوا څخه لم ینافقوا مراد دی یا مرتد کیدل او دایمان پرېښوول مراد دی لیکن کله چی ددې اقوالو زموږ درانقل کړل سوی پوښتنی سره علاقه نه وه ددې وجی هغه پاته کړل سوه .

۱۱۱ . **پوښتنه** : ماته دا قاعده معلومه نه وه چی سر خریل ترذبح کولو وروسته وی، ما تر ذبح کولو مخکی سر وخریی. زما دپاره څه حکم دی ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبد الله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب: اوس ذبح وکه اوددې بې ترتیبی څخه تاته هیڅ گناه نه ده رسیدلی. (بخاری)

۱۱۲ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه ددې څخه نه وم خبر چی اول رمی کیږی دهغه څخه وروسته بیاذبح کیږی ما تررمی دمخه ذبح وکړه نواوس زما دپاره ستاسی څه ارشاد دی ؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبدالله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : اوس رمی وکه او (دناخبرتیا دوجی څخه دترتیب په مخالفت کولوکی) تا ته هیڅ گناه نه ده رسیدلی (بخاری) .

شرح : ددې دواړو پوښتنو دپوښتونکو نومونه لویو لویو علماوو ته دتحقیق او تلاښ سره سره نه دی معلوم سوی مگر دومره معلومه ده چی دا دځنگل اوسیدونکی خلگ وه دځلورو طرفو څخه راتله او سوالونه به یې کوله نبی ﷺ دټولو جوابونه ورته وفرمایله ، دادهغه حج واقعه ده کم چی نبی ﷺ په آخر کی دخپل عُمر شریف په سنه ۹ هجری کی ادا کړی وو چی په هغه کی دبعضو روایاتو مطابق یولك دیرش زره ۱۳۰۰۰۰ انسانان نارینه اوښځینه دحج دپاره دده ﷺ ملگری وه دټولو نظر پرده ﷺ باندی وو کم څه چی به ده ﷺ فرمایل په هغه باندی

(c) ketabton.com: The Digital Library

به یې بې له شبهې عمل کوی اوکله چې به یوه خبره مخ ته راتله دده ﷺ څخه به یې پوښتنه کوله ، سبحان الله څومره ښه زمانه وه ، په دې موقع کې آنحضرت ﷺ دعرفات او مزدلفې څخه تراوپس کیدو وروسته پراوښه باندی سپور سو دجمره وو ویشتل یې کوله (یعنی پر جمره وو باندی یې ډبری ویشتلی) په دې حالت کې ډیرو خلګو پوښتنه کوله اوجوابونه یې ترلاسه کوله ، ددې څخه داهم معلومه سوه چې عالِم یا مفتی که چیری په عبادت مشغوله وی یا په یوه لار کې ولاړ وی نو دیوې ضروری مسئلې په پوښتلو کې دهغه څخه او په جواب ورکولو کې هیڅ ممانعت نسته ، او یوه مهمه مسئله دا هم معلومه سوه چې دجمعې ، اخترونو او نورو هغو ورځو کې چې په هغه کې معطلی وی دعلم شغل منع نه دی ولې چې دا سوال اوجواب داختر په ورځ واقع سوی وو .

دحج دافعالو دجملې څخه دذی الحجی پرلسم تاریخ داڅلور شیان هم ضروری دی:
۱. اول په مقامِ منٰی کې دجمره عقبې رمی کول ، ۲. تر هغه وروسته اوښ یا بزه یا بل شی ذبح کول ، ۳. ترهغه وروسته سر خریل یایو څه ورېښتان کوچنی کول ۴. تر هغه وروسته بیا مکې معظمې ته تلل او هلته دخانه کعبې طواف کول . که چیری دناخبری او لا علمۍ څخه ترتیب بدل سی کم شیان چې مخکی ادا کیدل هغه یې وروسته کړه او کم چې وروسته لازم وه هغه یې مخکې کړه نو څه ګناه نسته لکه ده ﷺ چې دپوښتنی په جواب کې صاف وفرمایله لیکن ددې بې ترتیبۍ دنقصان دجبیری او بدلې دپاره دم وربانډی واجیږی یعنی بزه یا بل شی به ذبح کوی ، لکه چې ابن عباس رضي الله عنهما فرمایلی دی چې کم سړی چې دخپل حج په افعالو کې څه افعال دمخه یا وروسته کړی هغه ته وینی بهیول (یعنی قربانی کول) پکار دی البته که چیری قصداً ددې ترتیب خلاف وکی نو دذبیحې پرواجب کیدو سربیره ګناه هم لری .

۱۱۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دخادم خطا هره ورځ څو واره معاف کوم ؟
[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبدالله بن عُمر اوعبدالله بن عَمرو رضي الله عنهم]

جواب : هره ورځ یې اویا ۷۰ واره معاف کوه . (ترمذی شریف)

شرح : کله چې معاف کول هر وار بهتره او ښه دی ، خدای تعالٰی فرمایی : وَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُه عَلَی الله ، ددې وجې آنحضرت ﷺ چې کله دا سوال واوریدی نو پټه خُله سو لیکن کله چې سوال کوونکی دوه درې واره عرض وکی نو ویې فرمایل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې اویا ۷۰ واره یې معافوه ، یعنی ډیر وارونه په نهایتی ډیر والی سره یې معاف کوه ځومره چې یې زیات معافوی هغومره ښه دی ، دبعضو روایاتو دالفاظو څخه معلومیږی چې سوال کوونکی دده ﷺ دحال پوښتنه کړی وه چې ته ﷺ یې څو واره معافوی ده ﷺ وفرمایل چې اویا ۷۰ واره ، دا روایت په ترمذی او تاریخ بخاری کی دعبد الله بن عمرو رضی الله عنه په ذریعه روایت کړل سویدی اوپه ابوداؤد او نورو کی دعبد الله بن عمر رضی الله عنهما په روایت باندی مروی دی .

۱۱۴. **پوښتنه** : ای رحمة للعالمین ﷺ آیا مونږ خلګو ته دچارپایانو (۱) په خدمتو (مثلا په خوراك او چیښاك ورکولو) کی هم ثواب حاصلیږی ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضی الله عنهم په روایت دابی هریرة رضی الله عنه]

جواب : دهریوه لانده ځیګر لرونکی شی (یعنی حیوان) سره په احسان اونیکی کولو کی اجر او ثواب دی . (بخاری شریف)

شرح : حضور ﷺ یو وخت ارشاد وفرمایی چې په مخکنۍ زمانه کی یو شخص دمکې معظمې په لار کی په یوه میدان کی تیریدی کله چې نهایتی سخت تږی سو نو یوه څاته لاندی ورشوه سو اوبه یې وچښلی او سیرابه سو بیرته دباندی راووتی چې ګوری یو سپی دسختی تندی څخه ژبه را ایستلی ده او دڅاه پر شاوخوا باندی لندی خاوری ځټې لاندی نسی ورتلی چې اوبه وچښی هغه شخص دا خیال وکی چې دتندی دتکلیفه څخه چې کم مصیبت پر ما باندی تیر سو په هغه کی اوس دی مبتلا دی ، نو څاه ته شوه سو اوکله چې یو لوښۍ نه وو موجود نوپه خپله موزه کی یې اوبه واچولی او هغه یې په خُله کی ونیوله او لوړ راوختی (ولی چې په څاه کی سړی دواړه لاسونه پر دیواله نیولی وی اوپه تکلیف راخیژی) او په سپی یې اوبه وچښلی او اوبه یې کی ، الله تعالی ددې شخص دا دخیر عمل قبول کی او ده ته یې مغفرت وکی اوپه جنت کی یې داخل کی، داقصه چې یې واوریده صحابه وو رضی الله عنهم عرض وکی چې یا حضرت ﷺ آیا دداسی حیواناتو خدمت هم دثواب سبب ګرځی ، ده ﷺ وفرمایل چې یوازی پردوی باندی نه دی موقوف بلکه ټولو ذی روحو او جاندارو شیانو ته په راحت رسولوکی اجر او ثواب تر لاسه کیږی ، لیکن دا ارشاد دهغو حیوانانو په اړوند دی کم چې ضرر رسوونکی نه وی اوپه

(۱). په روایت کی لفظ دبهآئم ذکر دی ، خاص څلور پښې لرونکی حیوان ته هم بهآئم ویل کیږی او ټولو جاندارو شیانو ته هم ویل کیږی . منه رحمه الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شريعت کی دهغوی دوژلو حکم نه وی ، کم حيوان چی ضرر رسوونکی وی اوپه شريعت کی دهغه دوژلو حکم وی لکه مار ، لړم ، موږك او نور دهغو په اړوند دا ارشاد نه دی بلکه هغوی په داسی ډول وژل پکار دی چی سخت ضرر رسوونکی نه وی ورته .

۱۱۵. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ پرموږ دواړو باندی په لار کی دلمانځه وخت داخل سو اواوبه نه وی موږتيمم وکی اولمونځونه مووکړه بيا اوبه پيدا سوې او دلمانځه وخت هم پاته وو ، زموږ څخه يوه اودس وکی بيايې لمونځ وکی اويوه شخص (هغه پخوانی لمونځ کافی وګڼی) او دوباره يې لمونځ نه وکی، تاسی ارشاد وفرماياست چی دچا کار صحيح سو ؟

[سوال کوونکی: دوه صحابه رضي الله عنهما په روايت دعطآء بن يسار تابعی جليل القدر رحمة الله عليه]

جواب : چاچی لمونځ نه دی را ګرزولی هغه قاعده او طريقه دشريعت پيدا کړه او لمونځ ورته کافی سو او چا چی دوهم وار لمونځ وکی هغه ته دوه واره ثواب ورسيدی (ابوداؤد ودارمی ونسآئی)

شرح : په تيمم سره دلمانځه ادا کولو څخه وروسته که چيری اوبه پيدا سوې او دلمانځه وخت باقی وو نو قاعده داده چی اول لمونځ کافی دی ددوباره ادا کولو ضرورت يې نسته ددې وجی ده ﷺ ديوه صحابی رضي الله عنه په اړوند وفرمايل چی تا په اصلی شرعی قاعده باندی عمل وکی ، دوهم صاحب چی کم دوهم وار لمونځ کړی وو هغه نفل سو ددې وجی ده ﷺ ارشاد وفرمايی چی تاته دوه واره اجر حاصل سو يو دفرضو ثواب او يو دنفلی لمانځه ثواب ، ليکن کله چی قوی اُميد وی چی دلمانځه دبهتره او اصلی وخت تر ختميدو دمخه به اوبه پيدا سی نو بهتره اوخوښه خبره داده چی په اول وخت کی دی په تيمم سره لمونځ نه کوی بلکه تر هغه وخته پوری دی انتظار وکی که چيری بيا هم نسوی پيدا نو تيمم دی ووهی او لمونځ دی ادا کی که يې چيری په تيمم سره لمونځ کوی اوپه همدې حالت کی يې اوبه پيدا سوې (مثلا خادم اوبه راوړی ، يايو ځوك اوبه خرڅوونکی والا راغی) نو بيا دې لمونځ مات کړی اواودس دی وکی اوبيا دی دنوی سره څخه لمونځ ادا کی، که چيری يو شخص اوبه خرڅوونکی راغی او درانيولو طاقت يې هم وو نو تيمم نه دی صحيح اوبه دی رانيسی او اودس دی وکی ، که چيری اوبه ترحد زياتی ګران قيمته وی نو رانيول يې واجب نه دی ، په ځنګله کی که چيری په اسبابو کی اوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

موجودي وی مگر هغه يې نه وی په ياد نوتيمم يې وکی اولمونځ يې وکی او تر ادا کولو وروسته بيا ورپه ياد سوه نو لمونځ ادا سويدی ددوباره ادا کولو ضرورت يې نسته او که چيری په آبادی او کلی کی داسی موقع پيښه سوه نو راګرځول يې ضروری دی (دتيمم آسانه او په کار راتلونکی مسئلې په رساله الطهور المسلمين کی وګوره) .

۱۱۶. **پوښتنه** : زما دمور پرذمه باندی يو نذر وو دهغه دپوره کولو څخه مخکی دهغې وفات وسو آيا زه دهغې دطرفه څخه دا نذر پوره کولای سم ؟

[سوال کوونکی : حضرت سعد رضي الله عنه]

جواب : ادا يې که . (بخاری وغيره باختلاف الفاظ)

شرح : په دې کی اختلاف دی چی دسعد رضي الله عنه مور صاحبی رضي الله عنها دچشی نذر ايښی وو دغلام آزادولو اوکه دروژو نيولو اوکه مطلق نيت بې له کم قيده ، مگر دا معلومه سوه چی دمړی دطرفه څخه که چيری دهغه وارث نذر پوره کی نو صحيح دی ، تفصيلی بيان دمړی دحج او نذر مخکی تير سو .

۱۱۷. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ ماته په اسلام کی يوه داسی جامع او اصلی خبره را وښيه چی ترتا وروسته يې بيا دبل چا څخه دپوښتنی کولو ضرورت نه وی ؟

[سوال کوونکی : سفيان بن عبد الله رضي الله عنه دطآئف اوسيدونکی]

جواب : اٰمَنْتُ بِاللّٰہِ وايه او بيا پرهمدغه باندی مستقيم او محکمه اوسه (مسلم ، ترمذی ، نسآئی ، ابن ماجه)

شرح : دا جامع او دمعنی ډك قول حضرت افصح العرب والعجم ﷺ دالله تعالی دکلامِ پاك ددې ارشاد [1] څخه اخيستی دی چی: إِنَّ [2] الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا ، په حقيقت کی په دې څو الفاظو کی يې دايمان او اسلام ټول ضروريات جمع کړيدی ولی چی دايمان او توحيدِ خداوندی اعتقاد او اقرار يې په اٰمَنْتُ بِاللّٰہِ سره ورته وښووی اوپاته چی څومره قدر ضروريات داسلام دی هغه ټوله داستقامت دپاره ضروری دی مستقيم اوسيدل هغه وخت صحيح کيږی چی دسر دوربښته په

([1]). په ترمذی شريف کی دی : قل ربّی الله ثم استقم .

([2]). يعنی کومو خلکو چی وويل چی زموږ پروردګار الله تعالی دی بيا پرهمدغه باندی ثابت قدمه پاته سو هغه ته (دمرګ پروخت يا په قبرکی) ملايکی راځی او ورته وايی چی څه بيره او غم مه کوه موږ ستا هرډول کومك کوونکی يو . منه رحمه الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اندازه هم (۱) دشریعت دلاری څخه انحراف او کوږوالی نه وی او دهیڅ ارشاد په عملی کولو کی تقصیر نه وی ، دا ډیره لویه درجه او نهایتی سخت کار دی دچاچی الله تعالی خاص اعانت او کومك وفرمایی هغه ته نصیب کیدلای سی (۲) .

۱۱۸ . **پوښتنه** : ای جناب سیّد عالَم ﷺ دمړه سوی حیوان څمړه پاکه ده اوکه ناپاکه او دهغې استعمال جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : صحابه په روایت دابن عباس او عآئشې رضي الله عنهم]

جواب : په رنګ ورکولو سره پاکیږی . (مسلم ونسآئی باختلاف)

شرح : کم حلال حیوان چی ذبح کړل سی دهغه څمړه خوپه خپله پاکه ده لیکن کم حلال حیوان چی ذبح سوی نه وی بلکه په یو ډول سره په خپله مړسوی وو یامړ کړل سو دهغه څمړه په رنګ (دباغت) ورکولو سره پاکیږی دارنګه دخنزیر څخه ما سوا دټولو مردارو حیوانانو څمړه هم په دباغت سره پاکیږی. دباغت په هغو ټولو شیانو سره جائز دی چی په هغه سره دڅمړی رطوبت اونور وچ سی څمړه صافه سی او دبد بویی اوخرابیدو څخه محفوظه سی، لکه پټکری (۳) او دببول (۴) (کیکر) ددرختی پوست ، دانار پوست اومازو (۵) او نور . لمر ته په وچولو سره هم دباغت راځی ، او صحیح همدا ده چی بیا په اوبو او نورو لندیدلو سره بیرته نه نجس کیږی ،

---

(۱). په انبیاوو او ملائکو او نورو باندی ایمان په حقیقت کی په ایمان بالله تعالی کی داخل دی او په استقامت کی هم داخلیدی سی . منه رحمه الله تعالی

(۲). حضرت شبلی رحمة الله علیه په خوب کی دحضور سرورِ عالَم ﷺ په زیات کولو سره مشرفه سو اوعرض یې وکی چی ما اوریدلی دی چی حضور ﷺ ارشاد فرمایلی دی چی سورۃِ هود او ددې ډول نورو سورتونو زه بوډا کړم (غالبًا دمخکنیو امتونو دتباهی او عذاب حالات کم چی په دې سورتونو کی ذکر دی دهغه غم او دخپل امت پر حال باندی دبیری دوجی څخه به دی ﷺ بوډا سوی وی) ده ﷺ وفرمایل چی نه ! بلکه دسورۃِ هود دې آیت زه بوډا کړم چی: فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِـرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ (یعنی تاته چی څه ډول حکم سویدی پرهغه باندی په پوره ډول سره مستقیم اوسه او ستا سره ایمان راوړونکی هم) دده ﷺ ثابت قدمه کیدل څه سخت نه وه لیکن ده ﷺ تـه دخپل ضعیف امّت فکر او غم وو چی دا خلګ به څنګه مستقیم واوسی . منه رحمه الله تعالی

(۳). پټکری : دمالګی دقسم څخه یو ډول معدنی ماده چی دحیوانانو دخوراك دپاره هم استعمالیږی . مترجم

(۴). ببول : یو قسم ځوز لرونکی درخته چی په کیکر سره مشهوره ده . مترجم

(۵). مازو : یا ماجو هم ورته وایی ، یوه مشهوره دوا ده . مترجم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دانسان وربښتان ، غاښ ، هډوکی ، پوست او نورو شیانو استعمالول حرام دی او دهغه پوست په رنگ کولو سره نه پاکیږی (۱) .

۱۱۹. **پوښتنه** : بعضی وختونه (دیوه سخت ضرورت دوجی څخه) موږ په کور کی لمونځونه کوو او بیا راځو په مسجد کی گورو چی لمونځونه په جماعت شروع سویدی په هغه کی هم شریکیږو لیکن په زړه کی شبه پاته وی چی معلومه نه ده داسی ډول شریکیدل صحیح دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : حضرت ابو ایوبِ انصاری او نور صحابه رضي الله عنهم]

جواب : شریکیدل پکار دی اوکمه شبه په زړه کی راوړل نه دی پکار ولی چی په دې صورت کی شریکیدونکی ته دجماعت ثواب حاصلیږی (ابوداؤد)

شرح : دوهم وارچی کم لمونځ وکړل سی هغه نفل دی او هغه هم ثواب لری او دومره اجر به ورته حاصل سی چی گواکی فرض یې په جماعت سره ادا کړیدی لیکن دنورو احادیثو او اقوالو څخه دصحابه (۲) وو رضي الله عنهم معلومه سویده چی دا حکم صرف دماپښین او ماخوستن دپاره دی ، په سهار او مازدیگر او ماښام کی که چیری داسی اتفاق پیښ سی نوپه جماعت نه شریکیدل ورته پکار دی .

۱۲۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما پلار وفات سویدی او ډیر مال یې پرې ایښی دی او (دصدقې ، خیرات او نورو شیانو) هیڅ وصیت یې نه دی کړی ، اوس که چیری زه دهغه دطرفه څخه صدقه وکم نو دابه دهغه دگناهونو کفاره وگرځول سی (او زما ددغی صدقې څخه به هغه ته څه نفع ورسیږی) او که نه ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابو هریرة رضي الله عنه]

جواب : هو! ستا صدقه به دهغه دپاره دگناهونو دکفارې باعث وگرځول سی (اوستا دخیرات څخه به هغه ته ضرور نفع ورسیږی) ، (مسلم شریف)

شرح : ددې حدیث څخه معلومه سوه چی مړی ته دثواب درسیدو دپاره صدقه او خیرات کول جائز دی بلکه مستحب او مسنون دی او ددې شیانو ثواب مړی ته رسیږی (که چیری هغه په عذاب کی اخته وی نو سپك والی پرراځی اوکه نه وی نو مرتبې او درجې یې په لوړیږی) مگر داسی صدقه او خیرات دوارثانو پرذمه باندی نه دی لازم او واجب صرف مستحب دی په دې شرط چی پراخی وی په مال کی .

---

(۱). ددباغت او نورو بعضی مسئلې په ص ۹۹ - ۱۰۰ کی وگوری . منه رحمه الله تعالی

(۲). دهدیة المتقین اومه ۷ صفحه وگوره . منه ؒ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نور حقوق دمړی لکه پور اونور که چیری مړی مال پرې ایښی وو نو دهغه مال څخه یې ادا کول واجب او لازم دی برابره خبره ده که هغه وصیت کړی وی اوکه نه ، او که یې چیری مال نه وو پرې ایښی نو وارثانو ته اختیار دی چی دخپل مال څخه دهغه پرذمه باندی واجب سوی حقوق ادا کوی او هغه بری الذمه کوی او که نه ؟ مقصد دا چی دمړی دطرفه څخه صدقه او خیرات کول دهغه دپاره په آخرت کی نهایتی نافع او دګناهونو دکفارې سبب ګرځی .

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّاٰتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ بِحُرْمَةِ سَيِّدِنَا وَمَوْلاَنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالىٰ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ الْاَخْيَارِ . آمين

*   *   *

دفتاوی محمدی ﷺ دوهمه حصه

دحضرت سیّدنا عمر بن الخطاب خلیفه دوهم رضی الله عنه فتوٰی :

۱۲۱ . **پوښتنه** : زما عمه مغیره بنت الحارث چی یهودیه وه دیمن په ملك کی وفات سوه اوس دهغې دترکې اومیراث مستحق څوك دی زه یم اوکه دهغې یهودی قریب [سوال کوونکی : محمد بن اشعث رحمة الله علیه]

جواب : ددې وارث ددې دقریبانو څخه هغه څوك کیدی سی څوك چی ددې هم مذهب (یعنی یهودی) وی ، څوك چی ددې ترټولو زیات قریب او رشته دار او عزیز وی (دارمی شریف)

شرح : محمد بن الاشعث دیمن اوسیدونکی وو کله چی دهغه عمه وفات سوه نو دیمن څخه راسپور سو په مدینه منوره کی ددې بابرکت خلیفه په خدمت کی حاضر سو کم چی درسولِ مقبول ﷺ ریښتینی ځای ناستی اودمسلمانانوخیر طلبوونکی مقبول بنده وو ، دجواب څخه معلومه سوه چی دکافر دمیراث (برابره خبره ده که کافر آتش پرست وی او که مجوسی ، یهودی وی او که نصرانی) مستحق مسلمان نسی کیدی بلکه هغه وارث به یې حقدار وی څوك چی په کفرکی دده سره شریك وی، داغه رنګه دمسلمان کافر وارث دمیراث څخه محروم دی، یوازی هغه وارثانو ته به ورکول کیږی څوك چی مسلمان وی (دامام احمد رحمة الله علیه قول دی چی که چیری دمیراث تر تقسیم کیدو دمخه یوڅوك کافر مسلمان سی نوبیا دمیراث څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه محروم کیږی) .

۱۲۲. **پوښتنه** : یا امیر المؤمنین رضی الله عنه جراد (یعنی ملخ) حلال دی او که نه ؟

جواب : (حلال دی) زما زړه غواړی چی زموږ سره دهغو یوه کوچنۍ ټوکرۍ وای او موږ ورڅخه خوړلی . (مؤطا)

شرح : لکه څنګه چی ماهۍ برابره خبره ده که ژوندۍ پیدا سی یا مړ هرډول حلال دی داغه رنګه ملخ هم مړ وی که ژوندۍ هرډول حلال دی ، ذبح کولو ته نه دماهی حاجت سته او نه دملخ ، البته دماهی یو قسم حرام هم دی یعنی هغه چی په اوبو کی دننه مړسی اوبیایې څپې دباندی راوغورځوی، دملخ هیڅ قسم هم حرام نه دی.

دحضرت امیر المؤمنین اسد الله الغالب امیر المؤمنین علی بن ابیطالب رضی الله عنه فتوٰی

۱۲۳. **پوښتنه** : ای امیر المؤمنین رضی الله عنه ! ما دکوفې شاته اوښان څرول دهغو څخه یو اوښ په یوه غار کی ولویدی (او مرګ ته نژدی سو) ماته اندیښنه سوه چی شاید تر را ایستلو او ذبح کولو څخه مخکی مړ سی ځکه نو ما یوه تیره اوسپنه را واخیسته (بسم الله می وویل) دهغه په بغل می ننه ایستل (او زخمی می کی ، وینه یې وبهیده بیا چی کله یې ساه وختله نو) دهغه اعضآء می ټوټې ټوټې کړه پرخپلو قریبانو می تقسیم کړه اوس هغوی ددې غوښې دخوړلو څخه انکار کوی تاسی ارشاد وفرمایاست چی هغه وخورو او که نه ؟

[سوال کوونکی : راشد سلمانی رحمة الله علیه]

جواب : (هغه حلال دی) هغه وخوری او ماته هم پکښی حصه راکړئ (رواه ابن ابی شیبة ونقلته من فتح الباری) .

شرح : دتښتیدو اوپه واک کی دنه راتلوپه وجه، یاپه یوه غار او بل شی کی دلویدو په وجه دکم ځای څخه چی دژوندی راوتو امیدنه وی کله چی یې ذبح کول ممکن نه وی نو ددارنګه زخم لګولو څخه ذبیحه حلالیږی (مفصّلی مسئلې ددې قسم مخکی تیری سویدی) جناب علی رضی الله عنه دسیّد المرسلین صلی الله علیه وسلم دسنتو داتباع په خاطر دسوال کوونکی دشبهې دایسته کولو او زړه خوشحاله کولو دپاره خپله هم غوښی ورڅخه طلب کړی .

دخادم او متبع سنت صاحب مقام محمود حضرت سیّدنا ابن مسعود رضی الله تعالی عنه المعبود فتوٰی :

۱۲۴. **پوښتنه**: موږ دواړو دماښام په لمانځه کی دامام سره یوه رکعت ونیوی دامام

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر سلام وروسته موږ دواړه دخپل فوت سوو رکعتونو دادا کولو دپاره ولاړ سوو ، مسروق یو رکعت ادا کی دالتحیات دویلو دپاره کښېنستی (اوبیا تر یوه رکعته وروسته یې التحیات ویل پوره کړه) لیکن جندب یوازی داخیری رکعت تر ادا کولو وروسته کښېنستی اوس وفرمایاست چی دچا فعل صحیح دی ؟

[سوال کوونکی : مسروق وجندب شاگردان ابن مسعود رضي الله عنهم]

جواب : تاسی دواړوښه کړیدی (یعنی لمونځ ددواړو اداسو) لیکن زه داخوښوم چی دمسروق په مثل سره لمونځ کوی (یعنی ترهررکعت وروسته التحیات وایاست) .

شرح : تر دوو رکعتو وروسته چی کله کښېنستل واجب دی لهذا دیوه رکعت دامام سره او یوه رکعت دیوازی کولو څخه وروسته دی دالتحیات دپاره کښېنی ، بیا دې دریم رکعت وکی او کښېدی نی ، لیکن که چیری تر یوه رکعت یوازی ادا کولو وروسته نه کښېینستی بلکه یوازی په آخرکی کښېینستی لکه چی په پوښتل سوی صورت کی جندب رحمة الله علیه کړی وه نوبیا هم لمونځ ادا کیږی او سجده سهو نه لازمیږی .

۱۲۵. **پوښتنه** : ای مخدوم او مکرم استاده ! ما خپلی زوجې ته طلاق ورکی دواه واره ترحیض راتلو وروسته ددې حیض راتلل ودریدی تر اتلسو ۱۸ میاشتو پوری نه راغی په همدې حالت کی ددې وفات وسو ، ماته دهغې په میراث کی حصه اخیستل جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : حضرت علقمه رحمة الله علیه شاگردِ ابن مسعود رضي الله عنه]

جواب : خدای تعالی ددې ښځی میراث ستا دپاره ودروی ، حصه ورڅخه واخله او په خپل کار کې یې راوله (مؤطا)

شرح : تر طلاق وروسته چی کله درې واره حیض راسی نو عده تیریږی او دنکاح علاقه بیا نه پاته کیږی، دا درې واره حیض راتلل شرط دی برابره خبره ده که په هر څومره موده کی راسی، که چیری دسوال کوونکی ښځه دریم وار هم دحیض څخه فارغه سوی وای نو زوج ته په میراث کی حصه نه رسیده ولی چی هیڅ علاقه نه وه پاته لیکن دده په مقدر کی دښځی دریم وار حیض راتلل وځنډیدل او په همدغه حالت کی وفات سوه ده ته حصه ورسیده ولی چی که چیری په عده کی زوجه مړه سی نو زوج دهغې دمال څخه حصه وړی ، ددې وجی حضرت عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه په جواب کی وفرمایل چی ددې میراث خدای تعالی ستا دپاره ودروی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ښځه معلومه سوه چې دطلاق په عده کې ددرو وارو حيض راتلو اعتبار دی دمياشتو دشمير نه دی البته که چيری ښځه دشپيتو ۶۰ يا پنځه پنځوسو **۵۵** کلو وعمر ته ورسيږی او دحيض ښځه بالکل مايوسه سی نو دهغې دپاره دطلاق عده صرف درې مياشتی ده دارنګه هغه کوچنۍ انجلۍ چی هغې ته حيض نه راځی په طلاق کی به درې مياشتی تيروی .

دحضرتِ عبد الله ابن العباس افضل الفقهآء وابن عم رسول الله ﷺ فتوٰی :

۱۲۲. **پوښتنه** : حآئضې ښځی که چيری دسجدې آيت ديو چا څخه واوريدی نو سجده به کوی او که نه ؟ [سوال کوونکی: نامعلوم الاسم]

جواب : سجده دی نه کوی ددې وجی چی سجده تلاوت هم (ګواکی يو قسم) لمونځ دی . (دارمی شريف)

شرح : په قرآن مجيد کی څورالس **۱۴** ځايونه داسی دی چی دهغه آيت پر ويونکی او اوريدونکی دواړو باندی سجده لازميږی دا اختيار دی چی هغه وخت يې ادا کوی اوکه بل وخت يې ادا کوی ، کله چی سجده هم دلمانځه يو جزء دی او دسجدهٔ تلاوت دواجبيدو او ادا کولو دپاره هغه ټوله شرطونه دی کم چی دلمانځه دپاره وی يعنی عاقل ، بالغ ، دحيض ښځه به پاکه وی او دادا کولو په وخت کی به سره داودسه قبلې ته مخامخ وی ، ځای او کالی به يې پاك وی ددې وجی ابن عباس رضي الله عنه وفرمايل چی سجده تلاوت هم ګواکی يو قسم لمونځ دی لکه څنګه چی لمونځ پرحآئضې نه دی واجب داغه رنګه سجدهٔ تلاوت هم نه ده پرواجب برابره خبره ده که يې خپله ووايی يا يې دبل چا څخه واوری البته که يې چيری حآئضه په خپله ووايی نو پر اوريدونکو باندی سجده واجبيږی په خپله پر حآئضه باندی نه واجبيږی او په همداسی حالت کی هغه دقرآن کريم په تلاوت کولو سره ګناهګاره کيږی هم .

۱۲۷. **پوښتنه** : ای ابن عم رسول الله ﷺ ديوه سړی دوې زوجی دی يوې زوجی يې يوې بلی انجلۍ ته شيدې ورکړی او بلی زوجی يې يوه هلك ته اوس ددې دواړو هلك او انجلۍ په مابينځ کی نکاح جآئزه ده او که نه ؟

[سوال کوونکی : يوشخص په روايت دعمرو بن شريد تابعی رحمه الله عليه]

جواب : (نه ده جآئز ځکه) هغه نطفه چی دهغه دوجی ښځه کوچنۍ پيدا کيږی او شيدی را کښنته کيږی په دواړو ځايو کی يو دی . (موطا)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : دا دواړه کوچنيان په خپل مابينځ کی سره ورور او خور سوه ځکه دکم زوج دوجی ښځه چی ددواړو ښځو شيدی راځی هغه ددې دواړو کوچنيانو رضاعی پلار سو .

دجناب عاشقِ سنت خير البشر حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما فتوٰی

۱۲۸. **پوښتنه** : ای حضرت کم ماهی چی درياب په خپلو څپو سره پر کناره باندی وغورځوی هغه حلال دی او که نه ؟ دهغه خوراك جآئز دی او که نه ؟

[سوال كوونكی : عبد الرحمٰن صاحبزادهٔ ابو هريرة رضي الله عنه]

جواب : (هغه حلال دی) هغه وخوره دهغه په خوراك كی هيڅ اندېښنه نسته (او په حلال كيدو كی يې هيڅ شبه نسته) . (موطا)

شرح : دا سوال دحضرت ابو هريرة رضي الله عنه صاحبزادة عبد الرحمٰن كړی وو اول خو ابن عمر رضي الله عنهما ددې دخوراك څخه ممانعت كړی وو ليكن كله چی كورته راغی اوپه قرآنِ مجيد كی يې دا آيت وليدی چی : أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ نو عبد الرحمٰن ته يې دخپل خاص خادم حضرت نافع رحمه الله په واسطه زبانی وينا واستوله چی ويې خوره هيڅ حرج نسته پكښی ، دا حكم دهغه ماهی دی چی داوبو څخه دباندی تر را غورځيدو وروسته مړ سی يا دتالاب اوبه وچی سی او مړسی او كم چی په اوبو كی دننه مړ سی او لوړ راپورته سی نوپه حديث شريف كی ددې دخوراك ممانعت فرمايل سويدی هغه نه خوړل پكار دی هغه حرام دی .

۱۲۹. **پوښتنه** : كه چيری يو شخص دجماعت په لمانځه كی شريك سی او بيا په لمانځه كی ورپه ياد سوه چی ما تردې دمخه لمونځ نه دی ادا كړی نو دهغه شخص دا لمونځ ادا كيږی او كه به يې دوباره كوی ؟

[سوال كوونكی : يو شخص په روايت دنافع رحمه الله]

جواب : هغه ته پكار دی چی دامام سره تر پوره كيدو وروسته خپل مخكنۍ قضا سوی لمونځ ادا كی او بيا هغه لمونځ را وګرځوی كم چی يې دامام سره كړيدی (موطا)

شرح : واجب داده چی اول خپل قضا سوی لمونځ ادا كی بيا راتلونكۍ لمونځ وكی نوده چی كم لمونځ دامام سره كړيدی هغه نسو ادا ولی چی دهغه څخه دمخه لمونځ دده پرذمه باندی باقی دی مګر دامام پربېښوول هم مناسب نه دی ددې وجی دامام سره چی هغه لمونځ پوره كړی نو مخكنۍ قضا سوی لمونځ دی ادا كړی كله چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکنۍ لمونځ اداسو نوبيا دی دا لمونځ دوباره وکی کم چی يې دامام سره کړيدی ليکن دقضا سوی لمانځه ادا کول دوخت تر لمانځه دمخه حکم دهغه چا دپاره دی چی دهغه پرذمه باندی ترپنځو لمونځو زيات قضا سوی لمونځونه نه وی اوښتی که چيری قضا سوی لمونځونه ترپنځو زيات وی نودا چی هغه پرېږدی او دموجوده وخت لمونځ اول ادا کړی هم جآئز دی .

دمير منشی دحضور سرورِ عالَم ﷺ حضرت زيد بن ثابت رَضِیَ اللّٰہُ عَنۡہُ فتوٰی :

۱۳۰. **پوښتنه** : ای کاتبه درسول الله ﷺ ما پربعضو خلګو باندی يوڅه کپړه (ټوکر) په قرض باندی خرڅ کړی وو اوس هغه خلګ نقدی روپۍ را کول غواړی او وايی چی ته يوڅه روپۍ معاف کړه نو موږ به نقدی روپۍ درکړو دا صورت جآئز دی او که نه ؟ [سوال کوونکی: صالح بن عبيد مدنی رَحۡمَۃُ اللّٰہِ عَلَیۡہ]

جواب : (دا صورت نه دی جآئز لهذا زه تاته اجازه نسم درکولای چی دا قسم معامله وکړی) او چی داسی روپۍ په خپل خرڅ او استعمال کی راولی . (موطا)

شرح : مثلاً پنځوس **۵۰** روپۍ ديو چا پرذمه باندی ددوو **۲** مياشتو په وعده باندی لازمی وی اوس هغه وايی چی په اوس وخت کی (يعنی تر دوو مياشتو پوره کيدو مخکی) ځلويښت **۴۰** روپۍ واخله او لس **۱۰** روپۍ معاف کړه دا نه دی جآئز ، دا ربوٰا او سود دی ولی چی ګواکی لس **۱۰** روپۍ يې تاوان وکی او دوې څلور مياشتی مخکی يې روپۍ حاصلی کړيدی ، بس همدغه ربوٰا ده .

دحضرت سيّدنا عمّار بن ياسر صحابی قديم الاسلام رضی عنه ربّ الانام فتوٰی :

۱۳۱. **پوښتنه** : ای حضرت که چيری يو څوك خپل ذکر مسه کړی نو اودس ماتيږی او که نه ؟ [سوال کوونکی: اهلِ مجلس په روايت دعميربن سعد رَضِیَ اللّٰہُ عَنۡہُمَا]

جواب : (اودس نه ماتيږی ځکه لکه څرنګه چی نور اندامونه دی همدغه رنګه) هغه هم ستا دبدن څخه يوه ټوټه ده (ليکن خامخواه هلته دلاس وړلو ضرورت څه دی) ستا دلاس وړلو دپاره نور ډير بدن موجود دی (موطا) .

شرح : بې له ضرورته دی پر داسی ځايو باندی لاس نه تيروی ، او که چيری لاس ولګول سی هم نو اودس نه ماتيږی ليکن مستحب او بهتره په داسی صورت کی دا ده چی اودس وکی .

دام المؤمنين سيّدتنا حضرت عآئشة صديقه رَضِیَ اللّٰہُ عَنۡہَا فتوٰی :

۱۳۲. **پوښتنه** : که چيری په حالت کی دجنابت پر بدن باندی خوله (عرق) راسی پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کپړو باندی ولګیږی نو کپړې به ناپاکه سی او که نه ؟
[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دقاسم ورور زادهٔ دعآئشې رضي الله عنها]
جواب: ددې هیڅ مضآئقه (ممانعت) نسته کپړې ددې څخه نه ناپاکه کیږی. (دارمی)
شرح : په جنابت کی چی کله حکمی نجاست دی په ښکاره پر ټوله بدن باندی کم نجاست نه وی لګیدلی لهذا دهغه خوله او ناړی پاکی دی په دې سره کالی نه ناپاکه کیږی البته که چیری پر بدن باندی یو ځای ښکاره پلیتی لګیدلی وی نو چی دخولې سره وبهیږی او دهغه پوره اثر پر کالو باندی راسی نو بیا کالی ناپاکه کیږی .

دمشهور صحابی حضرت ابو هریرة رضي الله عنه حافظ احادیث نبویّه صلی الله علیه وسلم فتوٰی :

۱۳۳ . **پوښتنه** : ښځی ته په حالت کی دحیض سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ للهِ وَلاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ وَاللهُ اَکْبَرْ ویل جآئز دی او که نه ؟ [سوال کوونکی: نا معلوم الاسم]
جواب : جآئز دی . (دارمی شریف)
شرح : دا رنګه نور اذکار او دعاوی ویل صحیح دی البته قرآن مجید ویل ورته حرام دی .

دحضرت سعید بن مسیب سیّد التابعین علیه رحمة ربّ العالمین فتوٰی :

۱۳۴ . **پوښتنه** : یا حضرت کم وخت چی امام خطبه ویله یوه شخص ته پریچی راغی (هغه الحمد لله وویل نو) فلانی شخص دهغه جواب ورکی (یعنی یرحمك الله یې وویل) ؟ [سوال کوونکی : نا معلوم الاسم]
جواب : هغه ته ووایه چی بیا داسی نه کوی (ولی چی په وخت کی دخطبې سلام او کلام او یرحمك الله ټول ناجآئز دی) . (کتاب الآثار للامام محمد رحمة الله علیه) .
شرح : پریچونکی چی کله الحمد لله ووایی نو اوریدونکو ته یرحمك الله ویل لازمی او داسلامی حقوقو څخه دی او په احادیثو کی ددې تاکید راغلی دی لیکن حالت دخطبې چی کله دلمانځه په مثال دی لهذا په هغه کی چی څرنګه سلام او دعا اونور ناجآئز دی داغه رنګه داهم ناجآئزدی، حضرت سعیدبن مسیب رحمة الله علیه ډیر لوی تابعی دی په سنه ۱۳ هجری کی دحضرت عُمر فاروق رضي الله عنه په خلافت کی پیدا سویدی دسلهاوو صحابه وو رضي الله عنهم سره یې ملاقات کړیدی ، په زهد ، عبادت او علم کی په خپله زمانه کی بې مثله وو دابو هریرة رضي الله عنه شاګردِ رشید وو، څلویښت ۴۰ حجونه یې کړی وه، په سنه ۹۳ هجری کی یې وفات وسو، رحمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی بفضله

دعالقیدر تابعی حضرت سعید بن جبیر شهید رحمة الله علیه فتوٰی :

۱۳۵. **پوښتنه** : یاحضرت که یوچا دیوې مقرری مودی په وعده سره غله (دسرو زرو یا سپینو زرو یا روپو په عوض کی) خرڅه کړه او بیایې پرځای دنقد قیمت (خرما یا بل خپل دضرورت شی) واخیستی نو جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : نا معلوم الاسم]

جواب : هیڅ ممانعت نسته جآئز دی . (موطا)

شرح : مثلاً زمورږ دغلې قیمت لس ۱۰ روپۍ درانیوونکی پرذمه باندی واجب وی مورږ هغه روپۍ نه وی قبض کړی بلکه خرما یا کپړه یا یوبل شی مو په رانیوی نو هیڅ ممانعت نسته ولی چی په قیمت کی دا شرط نسته چی ترڅو پوری یې قبض کړی نه وی په هغه کی دی تصرف نه کوی .

دزاهد او عالم حضرت قاسم پسر زاده دخلیفه اوّل رضی الله عنهم اجمعین فتوٰی :

۱۳۶. **پوښتنه** : که چیری یو شخص په حالت کی دحیض دزوجې سره صحبت وکړی نو ددې څه کفاره ورکول پکار دی ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبد الرحمٰن بن قاسم رحمة الله علیه]

جواب : خدای تعالی ته دی عاجزی، عذر، توبه اواستغفار وکړی اوبیا دی هیڅکله داسی نه کوی (دارمی)

شرح : په حالت کی دحیض صحبت او مجلس کول نهایتی سخته او لویه گناه ده او دسلهاوو قسمونو مریضیو سبب دی دسوال کوونکی مطلب داوو چی آیا څه مالی کفاره ورکول هم لازم دی او که نه ؟ دجواب څخه معلومه سوه چی په اخلاص دزړه سره توبه او استغفار کول کافی دی مال ورکول ضروری نه دی لیکن که چیری دخپل قدرت په اندازه صدقه او خیرات هم وکی نوددې سخت معصیت او گناه دوجی څخه چی کم غضبِ خداوندی پرجوش باندی راڅی په هغه کی به سپك والی راسی ځکه چی په حدیث شریف کی راغلی دی چی دخدای تعالی غصه او درد صدقه کښته کوی او دسُوءِ خاتمې (یعنی بدی خاتمی او بد انجام) څخه یې محفوظه کوی .

دباعمل عالم حضرت سالم پسر زاده خلیفه دوم رضی الله عنهم اجمعین فتوٰی :

۱۳۷. **پوښتنه** : یوشخص په سفرکی یوځای تم سو او اراده کوی چی ددې ښار څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

به نن یا سبا ځم لیکن دیوه نه یوه ضرورت په وجه هره ورځ تلل وځنډیږی په داسی صورت کی به دلمانځه قصر کوی اوکه به یې پوره کوی ؟

[سوال کوونکی: هشام بن عُروه أستاذ امام ابو حنیفة رحمة الله علیهما]

جواب : قصر دی کوی که څه هم چی په دې ډول سره میاشتی تیری سی . (موطا)

شرح : قاعده داده چی کله مسافر په یوه ښار کی دپنځلسو ۱۵ ورځو تم کیدو اراده وکی نو پوره لمونځ دی کوی که نه وی نو دمسافرینو په ډول قصر دی کوی یعنی څلور رکعته لرونکی لمونځونه دی صرف دوه رکعته کوی ، نو که چیری یې په یوه ښار کی اراده خو ترپنځلسو ورځو کمه کړی وه لیکن داتفاقی اسبابو څخه تلل ځنډیدل مگر دپنځلسو ورځو اوسیدو قصد یې بیا هم نه وو کړی همیشه به یې دتلو اراده وه او یوه وجه به مخ ته راتله او پاته به سو نو قصر دی کوی برابره خبره ده که هر څومره ورځی او میاشتی تیری سی .

دحضرتِ عطآء بن ابی رباح تابعی جلیل القدر رحمة الله علیه فتوٰی :

۱۳۸ . **پوښتنه** : یا شیخ مکرم ! که چیری دیوې ښځی په غاړه کی یو نقش یا تعویذ وی چی په هغه کی کلامِ الٰهی او دخدای تعالی نوم مبارك وی نوپه حالت کی دحیض دی هغه ایسته کوی او که دی په غاړه کوی ؟

[سوال کوونکی : عبد الملك رحمة الله علیه]

جواب : که چیری په چمړه یاکپړه یابل شی کی پیچلی وو نو لیری دی کړی او که چیری دسپینو زرو په پوښ کی بند وو نو اختیار دی ایسته کوی یې او که نه . (دارمی شریف)

شرح : حضرت عطآء ته دحضرت ابن عباس اوحضرت ابو هریرة او دنورو ډیرو صحابه کرامو رضی الله عنهم دشاګردی فخرحاصل دی په خپله زمانه کی ترټولو علماوو لوړ وو ، په سنه ۱۱۵ هجری کی وفات سو ، دده څخه په سلهاوو فتاواوی را نقل سویدی ، په دې جواب کی یې دکلامِ الٰهی دبی ادبی څخه دمحفوظه کیدو دپاره عمده جواب او فتوٰی ورکړیده مگر دایې په طور داحتیاط فرمایلی دی .

فتوٰی دحضرت سیّد المجتهدین امام اعظم ابو حنیفة علیه رحمة رب العالمین :

۱۳۹ . **پوښتنه** : یوه شخص دوبی ته دپرېوللو دپاره کپړې ورکړی وی ددوبی په کور کی اور ولګیدی اوهغه کپړه هم وسوځیدل اوس به ددوبی پرذمه باندی تاوان واجب وی او که نه ؟ [سوال کوونکی: حضرت امام محمد رحمة الله علیه اونور]

(c) ketabton.com: The Digital Library

جواب : ددوبی پرذمه باندی تاوان نه دی واجب . (کتاب الآثار)
شرح : دوبی او خیاط او رنګریز او نور کم چی ډیرو خلګو کار کوی هغه ته اجیر مشترك (ګډ مزدور) ویل کیږی دهغه سره چی کم شی وی پر هغه باندی که چیری یو داسی آفت راسی چی په هغه کی ددې خلګو څه لاس نه وی نو تاوان بالکل ورباندی نه دی واجب (مثلاً اور ولګیږی یا غلا سی) او که چیری دهمدې خلګو په لاسو باندی قصداً یا بی له قصده څه تاوان ورسیدی نو ددوی پرذمه باندی تاوان واجب دی (لکه ددوبی دوهلو اوټکولو څخه چی کپړه پټاؤ سی یا دګړی ساز دلاس څخه پرزه ولویږی) مګر بهتره داده چی په دې قسم واقعاتو کی دهغه څخه ډیر لږ واخلی او دهغه سره صلح وکی دتاوان او ضمان په نامه سره دی نه څه ورکوی اونه دی څه اخلی .
(که څه هم چی دفقه حنفی په بې تعداد او بې شمیره کتابونه او ټولی فتاواوی او مسآئلی په حقیقت کی دحضرتِ امام مخدوم الانام رحمة الله علیه فتاواوی دی چی په هغه کی په ډول دتبرك سره یوه خاصه فتوٰی دده په نامه مبارك سره درج کول مناسبه معلومه سوه ځکه چی دی رحمة الله علیه هم دتابعینو په درجه کی داخل دی او دسیدنا انس او نورو صحابه وو رضی الله عنهم په دیدار سره مشرفه سویدی) .

دتاج الاولیآء قدوة الاصفیاء حضرت حسن بصری قدس الله سره العزیز فتوٰی :

۱۴۰ . **پوښتنه** : دکومو اوبو څخه چی (دخُلې په ابنبوولو سره) حآئضې چیښل کړی وی دهغه څخه اودس کول جآئز دی او که نه ؟
[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دکثیر بن شِنْظِیر رحمة الله علیه]
جواب : جآئز دی (دارمی شریف) .
شرح : تردې مخکی ددې قسم مسئلې مفصلی تیری سویدی ، ددې فتوا څخه هم معلومه سوه چی دحآئضې ظاهری اندامونه لاس ، پښې او نور پاك وی .
اَللّٰهُمَّ طَهِّرْ قُلُوْبَنَا وَاغْفِرْ ذُنُوْبَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلاَنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْمُسْلِمِیْنَ ، وَصَلِّ عَلٰی نَبِیِّكَ سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّعَلٰی اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ اَجْمَعِیْنَ . آمین ، تـمّت بالخیر

الاثنین ، ۲۱ شعبان ، ۱٤۲۸ \ ۳ سبتمبر 2007

ترجمه او تحقیق :

العبد الضعیف الحافظ محمّد احمد الحقّانی الأفغانی غفر الله له

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library